

Tartu Ülikool
Usuteaduskond
Praktilise usuteaduse õppetool

Hele Kulp

Kogudusest eemale jäämise põhjused
EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse ja
Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse
liikmete kogemusjutustuste näitel

Magistritöö

Juhendaja
dr theol Lea Altnurme

Tartu 2013

Saateks

Tänan

Eesti Kirikute Nõukogu

toetuse eest Hans Hanseni nimelise stipendiumi näol

Eerik Jõksi

Toivo Kaasikut

Aino Ormust

abi eest informantide leidmisel ning

igakülgse toetava suhtumise eest

EELK Tallinna Toompea Kaarli Kogudust ja õpetajat

Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudust ja pastorit

Lea Altnurmet

kannatlikkuse ja usalduse eest töö juhendamisel

Roland Karot

Olga Schihalejevit

meetodite ja muu maailma avamise eest

kõiki häid õppejõude

toreda teekonna eest üheskoos

Margitit

akadeemilise kursi hoidmise eest

oma perekonda ja kogudusi

armastuse eest ka siis, kui mind teie jaoks olemas polnud

Sisukord

Sissejuhatus	5
I. Apostaasiauuringute teoreetilise mõtte ja metodoloogia areng	11
II. Usust ära pöördumise põhjused eelnevate uuringute põhjal	16
III. EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse asend Eesti religioonimaastikul, tegevus ja püüdlused	29
3.1. Religioonimaastik Eestis: kus on luterlased ja adventistid	29
3.2. EELK Toompea Kaarli Koguduse tegevus ja püüdlused	31
3.3. Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse tegevus ja püüdlused	37
3.4. Kahe koguduse asendi võrdlus	41
IV. Kogemusjutustustes ilmnenu kogudusest eemale jäämise põhjused	43
4.1. Kaarli koguduse lood	44
4.1.1. Vanemate mõju, traditsioonid ja kultuuriline kristlus	44
4.1.2. Oma usk ja intellektuaalne sobimatus	47
4.1.3. Kadi lugu: kui kõrge on hind, et osta hingerahu?	53
4.1.4. Usk on eluvõõras ja kirikuga puudub vaimne side	57
4.1.5. Rando lugu: särasilmne usklik, kes ei käi kirikus	58
4.1.6. Aeg ja huvi	61
4.1.7. Mida saaks kirik ise muuta	64
4.2. Adventkoguduse lood	66
4.2.1. Suhtlemisprobleemid	66
4.2.2. Elukoha muutused, tervis ja perekond	71
4.2.3. Usk: kahtlused ja eneseleidmine	72
4.2.4. Timo lugu: adventkoguduses kasvanud agnostik	78

4.2.5. Häirivad momendid jumalateenistustel	83
4.3. Kaarli koguduse ja adventkoguduse juhtumi võrdlus	85
Kokkuvõte	90
Lühendid	92
Kasutatud kirjandus	93
Summary	98
Lisa 1. Intervjuu Jaak Ausiga 10.02.2013	100
Lisa 2. Intervjuu Toivo Kaasikuga 25.01.2013	106
Lisa 3. Reedeõhtune palveteenistus (Väe tund) Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduses 25.01.2013	109
Lisa 4. Intervjuude ülevaade	111
Lisa 5. Võrdlevad joonised	112

Sissejuhatus

Teema valiku põhjendamine. Teema piiritlemine teadusvaldkonnas

Käesolev uurimistöö käsitleb kogudusest eemale jäämise teemat nii, nagu seda avavad kahe Tallinna kristliku koguduse, EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse liikmete kogemusjutustused. Uurimise fookus on eemalejäämise põhjustel.

Teema püstitus on aktuaalne, kuna kristlike kirikute liikmeskond on hetkel langustendentsis ning see trend käib nii luterlaste kui adventistide kohta. Olen kindel, et uuritav teema ja konkreetsemalt praeguse uurimuse tulemused on huvipakkuvad mitte ainult kahe uurimisaluse koguduse juhtidele, vaid kristlike koguduste töötajatele üldisemalt, ärksatele koguduseliikmetele ja kõigile, kes tahavad järke pidada religioonisotsioloogia vallas. Töö teostamist on toetanud Eesti Kirikute Nõukogu dr Hans Hanseni nimelise stipendiumiga. Kuna apostasiasuuringuid pole Eestis mulle teadaolevalt tehtud, siis leian, et kasvõi väike samm selle uurimisvaldkonna katmiseks on õigustatud.

Töö eesmärgi ja uurimisülesande püstitamine

Töö eesmärk on kergesti väljaloetav töö pealkirjast: nimelt soovin uurida, missugused on kogudusest eemale jäämise põhjused, kui toetuda EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse mõningate eemalejäänud liikmete kogemusjutustustele. Ei saa oodata, et intervjuudest tuleksid välja kõik nendest mainitud kogudustest eemale jäämise põhjused, ometi on need seigad ja tõlgendused, mida informandid peavad jagamisväärsaks, tõsiseltvõetavad, sest need peegeldavad nende vaadet kujunenud olukorra tekkimisele nende elus.

Uurimismetoodika tutvustamine

Uurimisküsimuse lahendamiseks kasutasin juhtumiuuringut, mille ühikuks määran koguduse. Niisiis on mul kaks juhtumit: EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse juhtum ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse juhtum. Sujuvama väljendusviisi nimel kasutan edaspidi nimetatud koguduste kohta ka lühendeid: Kaarli kogudus ja adventkogudus.

Valimi moodustumine äsjamainitud koguduste eemalejäänud liikmetest oli koguduseti pisut erinev. Adventkoguduses tegid esimese valiku, keda eemalejäänud liikmete hulka arvata, koguduse pastor Toivo Kaasik ja pikaajaline piiblitöölaine Aino Ormus. Seejärel võtsin ma nende inimestega ühendust ja palusin nõusolekut intervjuuks. Lõpuks kogunes adventkogudusest ainult 11 inimest, kes olid intervjuuga nõus ja kellel oli võimalik seda anda. Lisaks leidsin ühe informandi omal käel: tema polnud koguduse liige, kuid ometi adventkoguduses üles kasvanud. Kaarli koguduse informantide andmed koos nende nõusolekuga intervjuuks sain Eerik Jõksilt Eesti Kirikute Nõukogust, kes on ise ka sama koguduse liige. Need informandid olid kõik Eesti taasiseseisvusaja erinevatel aastatel leeris käinud ning nende puhul polnud teada, kas nad on kogudusest eemale jäänud, selle pidin ise intervjuu käigus kindlaks tegema. Kokku intervjuueerisin Kaarli kogudusest 13 inimest.

Kasutasin mittestruktureeritud intervjuud, milles palusin informantidel rääkida oma kokkupuudetest kirikuga algusest peale. Abistavaid küsimusi kasutasin selleks, et mõista dünaamikat informandi usuelus ja suhetes kirikuga.

Intervjuud transkribeerisin ja analüüsisin tavapärase sisuanalüüsi meetodil, eristades tekstist endast kategooriad ning viies need süsteemi. Keskendusin kogudusest eemale jäämise põhjuste leidmisele. Kokkuvõtted ilmnenu põhjustest tegin juhtumite kaupa ning võrdlesin neid kaht juhtumit.

Selleks, et saada koguduste kohta andmeid, tegin vaatlusi ja osalusvaatlusi,

külastasin koguduste kodulehekülgi internetis ning intervjuueerisin koguduste vaimulikke, kasutades poolstruktureeritud intervjuu meetodit. Kogutud andmetest moodustasin mõlema koguduse kohta andmebaasi. Kasutasin varasemate uuringute tulemusi, et mõista, milline on nimetatud koguduste asend Eesti religioonimaastikul.

Töös on kasutatud järgmisi mõisteid:

apostaasia, apostaat – usust taganemine, ususttaganeja

konversioon (Streib et al) – iseenda eluloo ümbermõtestamine usku pöördumise kontekstis

dekonversioon (Streib et al) – iseenda eluloo ümbermõtestamine usust ära pöördumise kontekstis

pöördumiste karjäär (conversion career – Richardson) – usku pöördumised, usust ära pöördumised

integreeritud religioosne organisatsioon (Streib et al) – religioosne organisatsioon, millel pinged ühiskonnaga puuduvad

opositsiooniline religioosne organisatsioon (Streib et al) – religioosne organisatsioon, millel on ühiskonnaga pinged ja mis ei püüa neid pingeid leevendada

kohanduv religioosne organisatsioon (Streib et al) – religioosne organisatsioon, millel on ühiskonnaga pinged ja mis püüab neid pingeid leevendada

Urija positsioon

Olen töö autorina Seitsmenda Päeva Adventistide Põltsamaa Koguduse liige ning Põltsamaa ja Jõgeva koguduste vastne pastor. Seetõttu olen püstitatud teemast isiklikult huvitatud. Kuigi ma olen emotsionaalselt rohkem seotud Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudusega kui EELK Tallinna Toompea Kaarli Kogudusega, püüan anda oma parima mõlema juhtumi uurimisel.

Lühiülevaade probleemi senisest uuritusest - probleemi uurimise ajalugu, tähtsamad autorid ja nende seisukohad

Apostaasiauuringud on suhteliselt hiljutine nähtus – usust loobumise uurimisega on tegeldud nelikümmend viimast aastat, kui sedagi. Varem ja palju põhjalikumalt olid uurijad huvitatud just usku pöördumisest ehk konversioonist, mitte usust ära pöördumisest ehk dekonversioonist. Algselt oli üsna tavaline, et võeti mingid muutujad ühiskonnas ja püüti leida, kas on mingi seos nende variaablite ja usust loobumise vahel. Süsteemne lähenemine puudus. Tegeleti ka sellega, et leida "viga" ärapöörduja enda olekus ja omadustes. Peamiselt on seletatud usust loobumist psühholoogilistele ja sotsioloogilistele teooriatele tuginedes, aga on appi võetud ka majandusteadus, teoloogia, kirjandusteadus ja kultuuriteadus üldiselt, samuti ajalugu ja filosoofia. Kasutatud on nii kvalitatiivseid kui kvantitatiivseid meetodeid ning neid on omavahel kombineeritud.

Hunsberger (1983) näeb usust loobumises sotsiaalse kommunikatsiooni katkemist, Sherkat ja Wilson (1995) kasutavad ratsionaalse valiku teooriat ja käsitleb religiooni valimist või sellest loobumist tegutsemisena kultuuritarbimise turul, Callum Brown (2000) toetub kultuuriteooriale ja näeb usust loobumist kultuurirevolutsiooni ja põlvkondadevahelise nihke ühe väljundina. Teedrajavaks antud valdkonnas teoreetilises plaanis on peetud Heinz Streibi rahvusvahelise meeskonna 2009.a. avaldatud tööd, mille järgi usku pöördumine ja usust ära pöördumine on seotud protsessid. Nimetatud töös ja ka muudes viimase aja uurimustes on uurimise keskpunkti tõusnud üksikisik ja tema lugu, mille seletamiseks integreeritakse erinevaid teooriad, samal ajal peetakse taustana tähtsaks ka ühiskondliku ja religioosse maastiku modelleerimist. Phil Zuckerman (2008, 2012) on üks andekamaid ja julgemaid teadlasi, kes üksikisikute lugudele toetudes visandab tervete ühiskondade ideelisi hoovusi, mis viivad usust loobumiseni.

Ülevaade töös kasutatud tähtsamatest allikatest ja uurimustest, nende lakooniline iseloomustus ja hinnang neile

Minu töö tähtsaim allikas on EELK Toompea Kaarli Koguduse ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse eemalejäänud liikmetega läbiviidud intervjuud, nende koguduste õpetajatega läbiviidud intervjuud, vastavates kirikutes tehtud vaatlused ja osalusvaatlused. Sain kasutada ka nende koguduste kodulehekülgedele väljapandut ning eelpool mainitud Kaarli koguduse ja üldse luteri kiriku kohta oli varasemaid uurimusi, mida adventkoguduse kohta nappis. Kokku sain ma intervjuud 25-lt informandilt, lisaks on mul intervjuud koguduste vaimulikega, Jaak Ausiga ja Toivo Kaasikuga, ning vaatlusandmed koguduste kohta. Ülevaade informantide soolisest ja vanuselisest jaotusest koos nende koguduse nime ja intervjuu toimumise aja ja kohaga on Lisas 4. Pean saadud empiirilisi andmeid käesoleva töö jaoks piisavaks.

Apostaasiauuringud teiste maade kohta ja nende teoreetilised seletused erinevate autorite poolt on huvitav valdkond, mida mõtlesin algselt samuti oma informantide poolt öelduga kõrvutada, kuid kahjuks osutus selle mõtte teostamine liiga mahukaks ning mul tuli sellest loobuda.

Töö koostamisel ette tulnud sisuliste ja vormiliste raskuste tutvustamine

Kõige suurem probleem oli informantide leidmine ja nende nõusoleku saamine. Tänan siinkohal Eerik Jõksi, kes otsis mulle EELK Toompea Kaarli Kogudusest inimesi, kes olid intervjuuga nõus, ja juhatas meid kokku. Samuti tänan Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduse pastorit Toivo Kaasikut ja pensionil piiblitöölist Aino Ormust, kes mulle samuti abi osutasid. Ilma nende inimeste abita oleks minu töö jäänud sellisel kujul tegemata.

Vastava teaduslase kirjanduse kättesaamine oli samuti aeganõudev ja kulukas, sest paljusid väga vajalikke materjale pidin kas internetipoest ostma või Raamatukogudevahelise Laenutuse kaudu tellima. Siiski on mu süda lõpuks rahul: inglisekeelsest kirjandusest ei peaks olema küll midagi põhjapanevat vaateväljast

välja jäänud.

Töö struktuuri tutvustamine ja põhjendamine

Minu töö on jaotatud nelja peatükki, millest esimesed kaks tutvustavad seda, mida varasemad uurijad on antud valdkonnas teinud. Esimene peatükk annab lühiülevaate apostasiasuuringute teoreetilise mõtte ja metodoloogia arengust, teine peatükk keskendub kogudusest lahkumise põhjustele, mida on varasemalt leitud. Kolmas ja neljas peatükk tegelevad juba nende konkreetsete kogudustega, kelle ma oma uurimisobjektiks võtsin. Toetudes eelnevatele uuringutele ja minu enda vaatlustele ja intervjuudele koguduste vaimulikega püüan kolmandas peatükis leida, kus asuvad minu uurimisalused kogudused Eesti religioonimaastikul. Neljas peatükk on mahukas kahe koguduse juhtumi uuring, mis võtab aluseks nende koguduste liikmete intervjuud ning toob nendest välja põhjusi kogudusest eemale jäämiseks. Peatükk lõpeb nende kahe juhtumi võrdlusega.

Loodan, et nii on lugejal mugav saada ülevaade, mida on juba antud teema puhul uuritud ja millistele järeldustele tulnud, et seda informatsiooni kasutades hinnata seda, mida Eesti inimesed Eesti olukorras tunnevad ja mõtlevad.

I. Apostaasiauuringute teoreetilise mõtte ja metodoloogia areng

Käesolevas peatükis annan ülevaate sellest, millistele teooriatele ja metodoloogiatele tuginedes on usust eemalejäämist püütud mõista. Olen valinud käsitletavateks uuringud, millele ma olen inglise keele vahendusel ligi pääsenud ja mis on tehtud traditsiooniliselt kristlike maade kohta. Enim on uuritud Põhja-Ameerika ühiskondasid, Ameerika Ühendriike ja Kanadat, kuid uurimusi leidub ka Uus-Meremaa ja Euroopa riikide kohta, sealhulgas õige pisut ka postkommunistliku Ida-Euroopa kohta. Rõhuv enamuses on uuritud nooremat põlvkonda, vanemat põlvkonda on uuritud märksa tagasihoidlikumalt. Usust loobumist on püütud seletada nii isikuomadustest lähtuvalt kui ka ühiskonna mõjureid arvestades.

1972. aastal ilmunud Colin Campbelli raamatu "Religioosituse sotsioloogia suunas" ("*Toward a Sociology of Irreligion*") alapealkirjast "Esimene tõsine uurimus religiooni hülgamisest kui sotsiaalsest nähtusest" õhkub ambitsiooni, kuid pigem on tema töö kaardistav iseloom, mis toob välja religioositusega seostuvad teemad, mida uurida. Ilmselt tõmbasid 1970-ndate uued religioossed liikumised ja nende mõju noortele uurijate tähelepanu ja üsna pea keskenduti inimesele, kes usu hülgab või kes usku vahetab (15: 609). Apostaasiat käsitletakse kui indiviidi kriisi ning mässu vanemate ja ühiskonna vastu, kus usu hülgameine on nii uskumustest kui ka kogukonnast loobumine (9: 31). 1978. aastal tutvustab Richardson terminit pöördumiste karjäär (*conversion career*), paigutades selle terminiga apostaasia neutraalsele positsioonile ning vaadeldes usust ära pöördumist ühe osana usulistest pööretest inimese elus.

Seejärel on rakendatud pisut laiemat vaatenurka ja usust eemaldumise

protsesse on nähtud sotsiaalsete muutustena. Hoge ja Roozen (1979) pööravad tähelepanu kirikute erinevale positsioonile ühiskonnas ning uurivad, missugused kirikud on kõige mõjutatavamad ühiskonna kultuuriliste muutuste poolt. Nelsen (1981) lähtub eeldusest, et apostaasia on religioosse sotsialiseerimise ebaõnnestumise tulemus ning on mõjutatud koguduse, ühiskonna ja perekonna tasandist. Hunsberger (1983) aga kasutab religiooniuuringutes sotsiaalse õppimise teooriat (*social learning theory*), mille eestkõnelejaks ja algatajaks psühholoogia vallas oli Albert Bandura ning mida on kasutatud väga mitmel alal.

Järgmisel kümnendil on uurimisviiside pilt kirev. Brinkerhoff ja Mackie (1993) on valinud apostaatide uurimiseks kvantitatiivsed võrdlevad sotsioloogia meetodid. John D. Barbour (1994) kasutab autobiograafiaid, et uurida dekonversiooni narratiivide kirjanduslikku ja religioosset tähendust. Sherkat ja Wilson (1995) toetuvad ratsionaalse valiku teooriale (*ingl. k. rational choice theory*), mille algne kasutusala on majandusvaldkond, ning käsitlevad usulisi valikuid, sealhulgas ka usust loobumist, kui tegutsemist kultuuritarbimise turul. Callum Brown (2000) kasutab üldisemat teoreetilist alust, nimelt kultuuriteooriat, ning seletab kiireid religioosseid muudatusi 1960-ndatest alates kultuurirevolutsiooniga ning põlvkondadevahelise nihkega (*generation shift*) (7: 2).

90-ndatel tehakse algust intervjuudega, et küsida lahkujatelt endilt äramineku põhjuste kohta. USA-s avaldab William Hendricks raamatu *Exit Interviews* (1993), mille vaatenurk on, et kirik peaks teadma, miks tema liikmed lahkuvad, et oma "teenust" parandada. Intervjueeris ta 24 kogudusest lahkujat. Samal aastal ilmub Suurbritannias juba märgatavalt suuremahulisem analüüs üle 500 lahkuja kohta (Fanstone, 1993).

1995. aastal ilmunud David Tomlinson'i uurimus *The Post-Evangelical* ei ole otseselt kirikust lahkumisest, kuid see kirjeldab pingeid, mis on inimeste sisemise usulise arengu ning kiriku poolt pakutava raamistiku vahel. 1998. aastal

sobitavad uurijad Philip Richter ja Leslie Francis kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid meetodeid (intervjuusid ja küsimustikke) ning leiavad, et kogudusest lahkuja ei ole ühetaoline nähtus, vaid on võimalik eristada lahkujate erinevaid kategooriaid. Mõlemad uurimused toetuvad James Fowler'i usuastmete teooriale (*theory of faith development*). Sama teeb ka Alan Jamieson (2002), kes rakendab usuastmete teooriat, uurides evangeelsetest nelipühi- ja karismaatilistest kogudustest lahkujaid Uus-Meremaal, luues lahkujate tüpoloogia ning liikumiste skeemi religioosel maastikul.

2009. aastal ilmub uurimus (Streib et al, *Deconversion: qualitative and quantitative results from cross-cultural research in Germany and the United States of America*), mis kasutab nii mitmekesisist metodoloogiat (kvalitatiivne ja kvantitatiivne lähenemine seotuna) kui ka erinevaid teoreetilisi lähtepunkte. Uurimisgruppi kuuluvad nii Saksamaa kui ka USA teadlased, nõuandjatena on uurimise juures tegevad J. W. Fowler usuastmete teooria loojana ja J. T. Richardson pöördumiste karjääri (*conversion career*) mõiste kasutusele võtjana (37: 13). Uuritakse informante nii Saksamaal kui Ameerikas ning nende kahe maa võrdlemine on kahtlemata selle töö tugevus, nagu ka mitmete terminite süsteemne lahtiseletamine. Uudne on lähenemine, et usust ära pöördumist vaadeldakse pöördumise vastandprotsessina ning seetõttu rakendatakse usust ära pöördumise (*deconversion*) selgitamiseks seaduspärasusi, mida juba varem on kasutatud usku pöördumise (*conversion*) kirjeldamiseks. Nimelt pöördutakse Glocki religiooni dimensioonide ning sellega praktiliselt kattuvate Lofland'i ja Skonovd'i konversiooni motiivide poole (36: 22).

Peamiselt keskendub Streib'i meeskonna uurimistöö psühholoogilisele vaatenurgale – püütakse leida vastust küsimusele, millised isiksuseomadused soodustavad usuvahetamist või usust ära pöördumist -, kuid tähelepanuta ei jäeta ka kultuurilist ja sotsioloogilist külge. Sotsioloogilise poole pealt hindan religioonimaastiku kaartide väljatöötamist ning sealsete liikumiste põhimõtete kaardistamist; kultuurilises mõttes on hea, et kvalitatiivsed meetodid on

võimaldanud arvesse võtta isiklikke eluloolisi seiku, samuti joonistuvad välja Saksamaa ja Ameerika erinevad kultuurilised kontekstid koos mõjudega inimeste usuelule. Kuna taas on kasutatud modelleerimiseks Fowler'i usuastmeid ja sellele lisaks ka Streib'i usustiile, võib öelda, et uurimuse teoreetilise mõtestamise koha pealt on ka teoloogial olnud oma roll.

Henri Gooren (2010) toetub Steib'ile ning käsitleb konversiooni ja dekonversiooni üheskoos, kuigi käsitletavat juhtumid on tal rohkem ikkagi konvertidest. Tema uuring on süsteemne ning selle teoreetilisse kihistusse on integreeritud antropoloogiat, psühholoogiat, ajalugu ja teoloogiat. Religioonimaastikku näeb ta religioonituruna nii mikro-, meso- kui ka makrotasandil. Geograafiliselt on ta haaranud uuringusse nii Ameerikat, Euroopat kui ka Ladina-Ameerikat.

Mitmed uurijad, kelle peamine huvi on uurida sekulaarsust, on tõstatanud muu hulgas küsimuse, kuidas inimesed on jõudnud ateismini või agnostitsismini. Bob Altemeyer ja Bruce E. Hunsberger (2006) kasutavad vastusteni jõudmiseks intervjuusid, Frank L. Pasquale küsimustikke. Altemeyer'i ja Pasquale'i artiklid ilmusid 2010. aastal Phil Zuckerman'i poolt toimetatud kogumikes.

Phil Zuckerman'il endal on väga põnev uurimus "Ühiskond ilma Jumalata" (2008) ("*Society without God*"), mis on viidud läbi kvalitatiivse lähenemisega peamiselt Taani, aga ka Rootsi ühiskonna kohta. Kuigi tema teemaks ei ole otseselt usuhülgamine, räägivad tema ligi 150 informanti oma intervjuudes väga kõnekat keelt Skandinaavia ühiskonna ja inimeste suhtumise ja arvamuste kohta religiooni suhtes. Kuna tegemist on Eestile kultuuriliselt lähedase piirkonnaga, on Eestist huvitatud uurijale nimetatud raamat väga väärtuslik, seda enam, et Ida-Euroopas on uuritud ilmalikustumist kirikuskäimise ja uskumuste tasemelt, hindamaks ateistliku poliitika edukust, kuid üksikisiku – apostaadid – uurimine ei ole olnud populaarne teema (11: 39). Aastast 2012 on aga Phil Zuckerman'ilt otsene uurimus usuhülgajate kohta. 87 intervjuud on tehtud ameeriklastega ning

temale omaselt on lood ladusalt ja huvitavalt komponeeritud ja kommenteeritud.

Kogemuslugudel põhinev uurimine on viimastel aastatel olnud populaarne. Eric Chalfant (2011) ei intervjueeri inimesi ise, vaid kasutab autobiograafilisi lugusid, mida inimesed on internetti vastavatele lehekülgedele (Richard Dawkins' Converts' Corner, exchristian.net) üles laadinud ning nende lahtimõtestamiseks võtab ta appi Michel Foucault' ja P. Steven Sangren'i teooriad.

Apostaasiauuringute dünaamika viimase neljakümne aasta perspektiivis võib kokku võtta selliselt, et kuigi alguses tunnetati probleemi uurimise vajadust ühiskonnas laiemalt, keskenduti kõigepealt siiski üksikisikutele - apostaatidele. Üsna pea suunduti nähtuse põhjuste otsimisel laiemale tasandile, võttes vaatluse alla perekonnad, kirikud ja ühiskonna tervikuna. Sellel perioodil olid laialdaselt kasutusel kvantitatiivsed meetodid. Uurimise edenedes teoreetiline ja metodoloogiline pagas laienes ning kasutusele võeti erinevaid vaatenurki mitmetelt teadusaladelt. Praeguseks on uurimise keskpunkti tõusnud jällegi üksikisik ja tema lugu, mille seletamiseks integreeritakse erinevaid teooriad, samal ajal peetakse taustana tähtsaks ka ühiskondliku ja religioosse maastiku modelleerimist.

II. Usust ära pöördumise põhjused eelnevate uuringute põhjal

Põhjuseid, miks inimesed usust ära pöörduvad, on peamiselt nähtud kahest komponendist tingituna. Esiteks võib olla lahkumise põhjustajaks inimene ise ja tema omadused ning iseärasused. Teiseks suureks valdkonnaks, mis mõjutab kogudusest eemale jääma või lahkuma, on ühiskond oma mitmete tasandite ja kokkupuutepunktidega üksikisiku suhtes. Alljärgnev peatükk avab galerii varasemates uuringutes leitud kogudusest lahkumise põhjustest jagatuna nimetatud kahte rühma. Kuna eri maade ühiskonnad on erinevad, võrdlen peatüki lõpuosas mõningaid maid, milles apostaasiauuringuid on tehtud.

Kui usust ära pöördumise põhjustajana käsitletatakse lahkuja isiksust ennast, on püütud leida dekonvertidele üldiselt omaseid isiksuse jooni, mis annaksid pildi sellest, missugune on see inimene, kes usu hülgab. Taolistes uuringutes on aga rohkem olnud negatiivseid kui positiivseid tulemusi, nimelt on tehtud kindlaks rohkem tegureid, mis inimeste käitumist selles vallas ei mõjuta, kui neid, mis nende käitumist mõjutavad.

On leitud, et inimese valikut usk hüljata ei mõjuta kuidagi tema poliitiline orientatsioon, intellektuaalsus, akadeemiline orientatsioon ega eluga toimetulek ja rahulolu (22: 35). Siiski on õnnestunud avastada mõned omadused, mis iseloomustavad usuvahetajat või usuhülgaajat. Nad on avatud uuele, nad väldivad religioosset fundamentalismi, parempoolset autoritaarsust ja ei ole valmis õpetusi piinlikult järgima, nad ei taha ennast nimetada religioosseks (36: 75, 218).

Altemeyer leiab, et kuigi enamasti on igal inimesel teatud eluetapil kahtlused, siis usuhülgaajaid tasub otsida nende kahtlejate hulgast, kes otsivad

vastuseid mõlemalt poolt, kusjuures osa saab oma endistele religioossetele arusaamadele kinnituse, osa aga ei saa seda ning hülgab usu. Tema poolt uuritud apostaatide hulgas oli suur osa neid, kes olid olnud usu praktiseerimises entusiastlikumad kui nende eakaaslased ning kes olid väga intelligentsed, koolis väga heade hinnetega, ja neid kannustas soov teada saada "täielikku tõde", kuna see oli just see, mida neile kirikus väideti õpetatavat. (1: 4-7)

Kognitiivset konflikti on mitmed uurijad nimetanud ühe tugevaima mõjurina usu hülgamise protsessis (6: 235; 22: 36; 13: 79; 32: 38). Kui inimene usub rangelt Piibli põhimõtteid, siis temast väga tõenäoliselt apostaat ei saa (35: 1015). Teadmised ja arusaamised on aga siiski muutumises ning see võib osutada määravaks usust loobumisel või usuvahetamisel (22: 36). Kõige tavalisemaks kahtluse allikaks on see, kui religioon ei ole aidanud elu probleemides (6: 249-250) ning kesksel kohal eemaldumise protsessi alguses on kahtlused kiriku õpetuste suhtes (6: 253). Üks nendest õpetustest, mis on tekitanud hirmu ja arusaamatust, on õpetus põrgust ning mitmed inimesed on hakanud seda hirmu põlgama ja vihkama, ja ühes sellega ka oma usku (38: 161-162). Võib ka juhtuda, et lahkujatel pole iialgi olnud tõelist usku või nad kaotavad selle elu tragöödiates (32: 38; 38: 154-155).

Zuckerman annab apostaatide iseloomustavad jooned, mis on julgus, uskmatuse, aus kahtlemine, otsiv vaim, moraalsuse ja isemõtlemise hindamine ning elule keskendumine siin ja praegu, kuid autor tunnistab ise sealsamas, et mitte kõik apostaadid ei vasta sellisele kirjeldusele ning esitatu on pigem autori mulje kohtumistest intervjuueeritavatega kui tõsine uurimus (38: 173-174). Uurijad on üldiselt ühel meelel, et ühte, kõiki iseloomustavat apostaadide tüüpi ei ole võimalik luua.

On olnud katseid luua apostaatide tüübistikku. Need aga pole isiksuste tüübid, vaid pigem nende lugude tüübid, milles avanevad lahkumiste mustrid. Nendes mustrites pole ainult isiksuste eripära, vaid ka suhted teistega ning

lahkumise protsessi iseloom ja suund.

Jamieson seostab siiski oma loodud tüübistiku isiksuse arenguga. Esimese tüübi moodustavad need, kes on inimesena haiget saanud ja lahkunud oma koguduse organisatsioonist, kuid nad jätkavad suhtlemist samalaadsete koguduste või religioossete gruppidega ning see, mida nad usuvad ja õigeks peavad, on põhimõtteliselt sama, mis varem. Teises tüübis on need, kes tunnevad, et see, mis koguduses tehakse ja usutakse, ei haaku enam nende elu teiste tähtsate valdkondadega ning neil on palju kahtlusi ja küsimusi. Kolmas tüüp on loomas omaenda usku, võttes üle kontrollitud elemente eelmisest, koguduse usust ning lisades enda avastusi. Neljas tüüp on jõudnud oma usu loomisega põhijoontes valmis, kuid hoiab seda endiselt avatuna ja kohanemisvõimelisena. Autor võrdleb kolme viimast tüüpi maja ümberehitusega: teine tüüp on lammutamise faasis, kolmas kasutab ülesehitamise faasis nii uusi kui vanu materjale ning neljas tüüp on maja põhiliselt valmis saanud. (25: 2-5)

Streibi ja tema meeskonna poolt välja töötatud tüpoloogia arvestab enim lahkumise protsessi kulgu. Tüüp A on "targaks saamise" lood, kus nõudlikus usulises atmosfääris kasvanud avastavad suurema vabaduse suuna. Tüüp B lood on väärtuste, uskumuste või kogukonna mahajätmisest, milles on pettunud või millesse lihtsalt enam ei usuta, ja see on emotsionaalselt väga raske protsess. Tüüp C dekonverdid pöörduvad ära peajoone kirikutest, kus nad on üles kasvanud, et otsida religioosses elus suuremat intensiivsust, juhtimist ja struktureeritust. Tüüp D lood on elukestvast otsimisest, kus dekonverdid ei kaota usku, et midagi on veel otsida ja leida, kuigi nende ootused on jäänud rahuldamata. (36: 136-137, 169-170, 192-193, 216)

Kuigi viimati kirjeldatud tüpoloogias ei ole astmestamist, pöörab sama uurijate rühm eraldi tähelepanu sellele, kas mingi usu mahajätmine on seotud ühelt usuastmelt teisele siirdumisega. Silmas on peetud Fowler'i usuastmeid. Autorid leiavad, et suuremal osal nende poolt uuritud juhtumitel lähevad

dekonverdid tõepoolest madalamalt usuastmelt kõrgemale, mõnikord aga usuaste ei muutu ja juhtub ka seda, et astutakse samm tagasi (36: 218). Selgelt ilmneb see, et dekonvertide usuaste on keskmiselt kõrgem kui traditsioonis sees olevatel liikmetel (36: 104).

Eelöeldut arvesse võttes võib teha paradoksaalse järelduse: mida kõrgemal usuastmel on inimene, seda tõenäolisemalt ta usu hülgab. Mulle tundub, et esimene probleem selle paradoksi lahendamisel on juba Fowler'i käsitluses, kus tegelikult vaadeldakse inimese kognitiivset arengut ning usu muutumist selles ning usk on mõistena lahutatud selle religioossest konnotatsioonist. Seetõttu on küsitav, kas saab üldiselt tuntud *Fowler'i usuastmeid* käsitleda usu või usklikkuse mõõdikuna nende sõnade tavatähenduses, seotuna religioosse usuga. Teine küsimus on selles, kuidas mõõta usaldusväärselt iga konkreetse inimese usuastet. Näiteks on küsimustikuga võimatu selgeks teha, kuidas on respondent oma veendumusteni jõudnud. Kui tema vastus langeb kokku kiriku seisukohaga, järeldatakse automaatselt, et ta ise ei mõtlegi. Nii oli ka Streib'i rühma uurimuses: fundamentalistlike väidetega nõustumise puhul ei saanud respondentide usuaste olla kõrgemal teisest astmest (36: 103). Seetõttu olen ma Fowler'i usuastmete teooria rakendamise suhtes usust eemaldumise põhjuste leidmiseks pigem skeptiline.

Viimastel aastatel on mõned uurijad pakkunud välja huvitava põhjenduse, miks inimesed usust loobuvad. Nimelt, osa inimesi tunnevad, et nende olemuses on lihtsalt mitteuskumise omadus. Eric Chalfant, lähtudes kogemusjutustuste diskursianalüüsist, leiab, et ateistidest dekonverdid peavad Jumala mitteuskumist ainuvõimalikuks seisundiks (10: 70), selle peab ainult enda juures avastama ja "kapist välja tulema" (10: 61). Kui Phil Zuckerman oli läbi töötnud hulga intervjuusid ning toonud neist esile mitmeid usust ära pöördumise põhjuseid, küsis ta endalt, kas needsamad põhjused oleksid ka teiste inimeste puhul sama tulemuseni viinud, ning aus vastus oli, et needsamad seigad oleksid teisi hoopis usus kinnitanud (38: 165-166). Zuckerman leiab, et üks võimalus apostasia

selgitamiseks on see, et inimesel on kaasasündinud psühholoogiline sättumus kas usu või uskmatus suunas (38: 168).

Sellise lähenemise kohaselt on sotsioloogilised faktorid, mida inimesed ise nimetavad usust ära pöördumise põhjustena, vaid subjektiivsed ajendid, mis vaid suurendavad võimalust usu hülgamiseks, mitte aga ei põhjusta seda (Zuckerman 38: 165). Sellegipoolest tasub peatuda ka neil teguritel, sest need mõjutavad inimest väga mitmel tasandil alates ühiskondlikust korraldusest ja suhtumisest üldiselt kuni perekonna tasandini välja.

Kõige lähedasem mõjutegur on inimesele tema perekond. Vanemate mõju lastele ilmneb mitmetes aspektides, nii otseselt kui kaudselt. Kui lapsed on usklike vanematega lähedased, siis ei ütle nad nii kergesti usust lahti (35: 1015; 32: 89). Võib tekkida kompromiss: et mitte täielikult usust loobuda, valib laps vanemate meeleheaks liberaalse koguduse; samas, kui noor on kasvanud mittehoolivas kodus, võib konservatiivne kokkuhoidev kogudus kompenseerida saamata jäänud läheduse tunnet (35: 1016). Kui vanemad on eri usku, on lastel suurem tõenäosus usku vahetada või hüljata kui neil, kelle vanemad on sama usku (35: 1004). Sama võib täheldada siis, kui üks vanem on uskmatu ja teine usklik (38: 153). Mõjutused lapsepõlvest võivad viia hilisema lahkumiseni kogudusest, kui vanemad pole ise kirikut nii tähtsaks pidanud või vastupidi, on sundinud last kirikus käima (32: 89).

Järgmine tasand, millel on oma mõju üksikisiku usuliste valikutele, on religioossed organisatsioonid. Kogudusest väljalangemine on sõltuvuses koguduse struktuurist: kas on tegemist kirikutüüpi või sektitüüpi organisatsiooniga: kirikutüüpi religioossed organisatsioonid kalduvad eriti ühiskonna suundumustega kaasa minema ning kui ühiskonna suhtumine religiooni muutub vähem soosivaks, kaotavad sellised organisatsioonid enim liikmeid (28: 632). On arvatud, et kultuuripööre lööb kõige valusamini jõukamate, haritumate, individualistlikumate ja kultuurijaatavamate koguduste pihta (21: 328). Võib juhtuda, et koguduse sees

toimub liikumine liberaalsuse suunas ning need, kellele see jääb võõraks, lahkuvad ja otsivad lahendust konservatiivsemates kogudustes (35: 1014).

Streib oma uurijate rühmaga jagab religioossed organisatsioonid kolmeks vastavalt sellele, kui vastuvõetavad ja pingevabad nad ühiskonnas on: integreeritud organisatsioonidel pinged ühiskonnaga puuduvad või on neid vähe, opositsioonilistel ja kohanduvatel organisatsioonidel pinged ühiskonnaga eksisteerivad, samas kui kohanduvad organisatsioonid püüavad neid pingeid vähendada, aga opositsioonilised organisatsioonid seda ei püüa (36: 25-26). Vastavalt kirikutüübile on erinevused dekonversiooniliste väljumiste vahel (Ibid.). Lisaks on religioonimaastikul ka organiseerimata perifeeria (36: 28). Pääaegu kaks kolmandikku dekonvertidest lahkub organiseeritud religioonist, valides kas sekulaarsuse või privateeritud religiooni (36: 237-239).

Kuna kognitiivne eemaldumine on usust ära pöördumises määrava tähtsusega, siis onoleb väga palju sellest, kui hästi on lapsi õpetuslikult haritud (22: 36). Mõnedes kirikutes suudetakse religiooni paremini õpetada kui teistes. Roomakatoliiklased saavad sellega paremini hakkama kui protestandid ning konservatiivsed protestandid paremini kui liberaalsed (22: 23). Oluline on ka õpetuse sisu: kui koguduse põhimõte on selline, et indiviidil on vabadus ise oma usulisi valikuid teha, siis võib tulla kergemini ka selliseid otsuseid, et religioon ei ole tähtis (32: 86).

Aktiivselt koguduse elus osalejad valivad suurema tõenäosusega konservatiivse kui liberaalse protestantliku koguduse. Aktiivne osavõtt pole ainult palved, laulud ja muud praktikad, mida kaasa tehakse, vaid aktiivse osavõtuga inimene on ise kaasaaitaja religioosse toote valmimisel, seetõttu eelistab ta ise samuti seda toodet. Isegi lihtne regulaarne kirikuskäimine on tegur, mis mõjub negatiivselt usust eemaldumisele ja liberaalses suunas kaldumisele. (35: 1005, 1015)

Iga pühendumisega käib kaasas hind - aeg, energia või raha. Hinda ei peeta kõrgeks, kui inimesele jääb tunne, et see on asja ette ja et keegi ei ela tema arvel. Kui kirik ei täida ootusi, siis on pettumus kerge tulema. Mõnikord võivad ootused olla ka ebarealistlikud, aga inimese seisukohalt vahet pole. Mida keegi ootab, on väga individuaalne. Näiteks atmosfäär ei pruugi olla see, mis meeldiks. Kui kogudus ei suuda rahuldada kuuluvuse vajadust, leitakse muud kohad, kuhu kuuluda. (32: 120, 129, 134-135)

Inimestele võib eemaletõukavalt mõjuda, kui nende kahtlusi peetakse koguduses mittelubatavaks ning seal on tunda sotsiaalset klaustrofoobiat, kui oma grupi kultuurilisi norme püütakse rakendada kogu kristlaskonnale (37: 25-26, 54). Teenistuste stiili muutmine on põhjustanud konflikte uutjate ja vanameelsete vahel (13: 43). Mõned inimesed tunnevad, et neilt oodatakse kirikus liiga palju ja nad on ülekoormatud (13: 67).

Seksuaalsusega seotud dilemmad võivad samuti viia usu hülgamiseni, kui ei suudeta taltsutada oma iha, mida usk peab ebasobivaks või kui mingi religioon taunib üldse seksuaalsust. Suured probleemid on homoseksuaalidel, kes tunnevad enamasti, et nad on mittevastuvõetavad ja ebapühad. Homode hulgas on kolm korda suurem tõenäosus, et nad on ateistid või agnostikud kui heterode hulgas. (38: 160-161)

Mõnede uurijate väitel on kõige enam mainitud põhjuseks kirikust eemale jäämise kohta usklike ebamoraalne käitumine ja silmakirjalikkus. (38: 162-163; 22: 34)

Keskkonda, milles toimub üksikisiku sekulariseerumine, mõjutavad peamiselt sellised faktorid nagu riigi ideoloogia, kirikute suhe rahvuslusega, kirikute sisemised erinevused, kirikute võimalused organiseerida religioosset sotsialiseerimist ning nende juurdepääsu massimeediale ning intelligentsi positsioon (11: 153). Üldiste ühiskondlike mõjutajatena toimivad kool ja

raamatud, mis on külvanud kahtlust inimeste religioossesse maailmapilti (6: 249). Sama võib öelda teaduse kohta (38: 154).

Mitmed autorid toovad välja religioosse suhtumise muutjana üleüldist ühiskonnas toimuvat väärtuste vahetumist ehk kultuuripööret. Sekulaarne ühiskondlik kliima kutsub esile katkestused religioosses sotsialiseerimise protsessis (28: 632). See, et inimestel on mugavam ühiskondlikust elust mitte osa võtta, vaid ainult toimuvat jälgida, kehtib ka kiriku suhtes (13: 29). Pühendumist millelegi või kellelegi esineb tänapäeva ühiskonnas harvemini kui varem ning institutsioonidesse suhtutakse kahtlusega, see eest tuntakse ennast vabalt otsimaks võimalusi oma usuliste ja spirituaalsete vajaduste rahuldamiseks oma äranägemise järgi (32: 13, 52). Huvitav on see, et Inglismaal tehtud uuringus ei olnud siiski eriti palju neid, kes oleksid arvanud, et selleks, et kristlane olla, ei peaks kirikus käima (13: 62-63).

Nii usklike kui uskmata peamiseks eesmärgiks elus on saanud majanduslik õitseng ning üha rohkem raha ja aega pannakse meelelahutuse peale, sealhulgas ka aeg, mida varem kasutati kirikus käimiseks (13: 36-40). Mõnikord jääb see, mis toimub kirikus, lihtsalt isikliku elu äärealale: see ei kõneta ja jääb eluvõõraks ning sealne introspektiivne õhkkond ei soodusta lävimist ülejäänud ühiskonnaga, nii jääbki kirikus käimine vähetahtsaks (13: 73-74, 76).

Lisaks kiriku tähtsuse vähenemisele inimeste elus kogetakse ka otseseid vastuolusid kiriku ja ühiskonna vahel. Evangeelsete kirikute kultuur on jäänud modernismi, samal ajal kui kogu ühiskond on liikunud postmodernismi (37: 28), nii ei suuda paljud lepitada vastuolusid selle vahel, mida nähakse ja kogetakse kirikus ja mis on inimese enda väärtused, teoloogia ja intuitsioon (37: 24). Mõnikord inimene ise eeldab, et teda mõistetakse hukka või ta ei sobi täisväärtuslike kristlaste seltskonda (13: 70, 83-84).

Usust lahti ütlemisele aitab kaasa ka geograafiline mobiilsus (35: 1005) ja

muud elumuutused (32: 74-75). Kokkupuude teiste religioonide ja kultuuridega on pannud inimesi kriitiliselt mõtlema iseenda seisukohtadele (38: 155-156). Näiteks mainib üks Ameerika tudeng oma usust loobumise põhjusena Eestis veedetud vahetusüliõpilase aastat, mille jooksul ta avastas, et on võimalik olla haritud ja intelligentne, aga mitte usklik (38: 96).

Usu hülgamise põhjusena on erinevad uurijad maininud mitteusklike mõju. Tähelepanuväärne osa selles on massimeedial ja noorte puhul eriti eakaaslastel (28: 639; 6: 249-250). Sotsiaalsed kontaktid inimestega, keda väga austatakse ja armastatakse, mõjutavad uskuma ja arvama nii, nagu nemad usuvad ja arvavad (38: 156-158). Meediakajastused mõjutavad samuti usuorganisatsioonide kuvandit (13: 80-82).

On leidnud tõestust, et ühiskondliku staatuse tõustes kardetakse näida liiga religioossena ja öeldakse üldse religioonist lahti või välistatakse madalama staatusega religioossed traditsioonid; muutub kergemaks ka ligipääs uutele religioossetele kaupadele, mida proovida (35: 1014-1015).

Apostaasia dünaamika, protsessid ja süvapõhjused erinevad tähelepanuväärselt erinevates ühiskondades. Taanis ja Rootsis pole apostaasia tõsine teema, dramaatilisi lugusid usu hülgamise kohta praktiliselt pole. Suurem osa inimestest isegi ei tea, millal nad lakkasid uskumast. Ameeriklaste jaoks on aga usust loobumine suur ja dramaatiline samm nii isiklikus elus kui ka sotsiaalselt. Skandinaavias on sekulaarsus norm, USA-s, vastupidi, on normiks religioossus. (38: 171-172, 1: 4-7)

Ameerika ühiskonnas võib täheldada seda, et poliitika ja religioossus on omavahel seotud ning sellest võib kujuneda üks põhjus usust loobumiseks. Nimelt toetavad religioosselt aktiivsed inimesed enamasti parempoolset poliitikat. Kui keegi aktiivne usklik on vasakpoolsete vaadetega, siis ta võib vaikida oma poliitiliste vaadete kohta, et mitte tüli tekitada, kuid mõned inimesed on koguni

loobunud usust, kuna nad tunnevad, et nende poliitilised vaated ei sobi kokku neid ümbritseva religioossusega (38: 158-160).

Kuigi Eva-Liisa Jaanus ja Marge Unt vahendavad Uku Masingu tsitaadi: "Eestlase kristlus ei ole taanlase oma ega vastupidi." (23: 226), usun, et uurimused taanlaste kohta on rohkem abiks meie rahvuskaaslaste usulise hingeelu mõistmisel kui uurimused ameeriklaste kohta.

Taanis ja Rootsis on suurem osa elanikkonnast kultuurilised kristlased. Nad maksavad kirikumaksu, käivad leeris, lasevad ennast kiriklikult laulatada ja lapsi ristida. Nad nimetavad ennast kristlasteks sellepärast, et nad elavad kristlike reeglite järgi, pidades teiste inimeste, sealhulgas immigrantide head kohtlemist ja armastamist kristluse väljenduseks. Samuti austavad nad kristlikke väärtusi ja kasvatust ning kirikut. Üks informant väljendas arvamust, et isegi Taani seadusloome põhineb piiblilugudel. Suurem osa informantidest tunnistasid, et lapsena oli neil mingi periood või hetk, mil nad palvetasid ja uskusid Jumalat ning pidasid seda loomulikuks, kuid nad kasvasid sellest eluetapist välja sama loomulikult, ilma mingi dramaatilisuseta (39: 8, 46, 85, 93, 158-159)

Taani ühiskonda võib pidada sügavuti sekulaarseks. Jumala uskumist peetakse imelikuks. Kultuuriline kristlus on lahti öelnud nii paranormalsest usust kui ka religioossetest põhiuskumustest ning jätnud alles mitmesugused rituaalid, pühad ja tseremooniad, millel on perekondlik ja kultuuriline väärtus. Inimesed võivad isegi kirikutööst aktiivselt osa võtta, näiteks laulda kirikukooris, kuid see ei muuda neid veel religioosseteks. Mõnikord tuleb ette, et usutakse, et ristimine võib omada mingisugust väge lapse saatuse paremaks pööramisel. Kultuurilisele kristlasele meeldib kirik ja sellega seonduv, ta peab piiblit heaks ja austusväärseks raamatuks ja isegi kui ta Jumalat ei usu, ei taha ta nimetada ennast ateistiks ning tõenäoliselt usub ta millessegi, millele ta ei oska nime anda. (39: 77, 160-163)

Usust rääkimine on Taanis praktiliselt tabu. Zuckerman jagab ühe taanlase

lugu, kes rääkis, et alles pärast aastaid kestnud sõprust ja pärast mitmendat napsi julgus üks tema sõpradest tunnistada, et ta usub Jumalat, ning ka siis lisas ta vabandavalt: "Ma loodan, et sa ei pea mind nüüd halvaks inimeseks." Suhtumine tõsiusklikesse võib, eriti laste omavaheliste suhete puhul, olla isegi naeruväärstav. Enamasti ollakse aga häguselt positiivsed: ise ei usuta, aga arvatakse, et see on tore, kui keegi usub. (39: 13, 54-55, 104-105)

Taanlased märkisid oma intervjuudes üsna tihti, et usk on isiklik asi ning ei olda harjutud sellest rääkima. Kirikutegelased on seda väidet kasutanud võrdlemaks taanlaste religioossust võiduga loteriipileti pinna all, mille nägemiseks tuleb pealmine kiht ära kraapida. Zuckerman peab seda selgitust siiski küsitavaks, sest informantide kehakeeles ega käitumises ei ilmnenu ei ebamugavust ega pinget, kui religioonist räägiti, vaid neil polnud lihtsalt midagi öelda, seetõttu anti ühesõnalisi jah-ei vastuseid. Kõikide teiste teemade puhul osati vaielda, põhjendada, selgitada, kuid religiooni peale polnud inimesed üldse mõelnud – paluti mõtlemisaega, enne kui mingi, tihti ühesõnalise vastusega hakkama saadi. Oli neidki, kes ütlesid, et religioon ja sellest rääkimine on jama. Üks pastor väljendus suhteliselt kibedalt: "Taanis on sõna "Jumal" kõige piinlikum sõna, mida üldse võiks öelda. Ennem võiks alasti läbi linna minna kui Jumalast rääkida." (39: 98-103, 107-109)

Zuckerman'i poolt intervjuueeritute hulgas oli ka neid, kes on kirikust välja astunud, sest pole suutnud oma sekulaarseid vaateid kiriklike traditsioonidega ühitada. Üldkehtivast kultuurilisest religioonist ei ole siiski ka Taanis perekondlike ja sotsiaalsete sidemete tõttu kerge lahti öelda. (39: 164-165)

Taani ühiskonna järjest sekulaarsemaks muutumise taga nägid informandid heaolu paranemist ning vaimsuse muutumist skeptilisemaks ja ratsionalistlikumaks. Põhjust nähti ka põhjamaise iseloomu vaoshoituses. (39: 42)

Sekulaarsest Euroopast on veel uurimus Inglismaa kohta, mis väidab, et

noored ei tunneta, et kirik kõnetaks neid, samas Jumalaga ei ole neil eriti probleeme. Kesk- ja vanemaealistel on vastupidi: rohkem tuntakse, et Jumal pole nende elus lahendus, kuid kirikut ei peeta niivõrd eluvõõraks. Kirikute eemaldumist rahvast peetakse enim anglikaani ja roomakatoliku kirikust lahkumise põhjusteks, teistest kogudustest lahkumise põhjused on rohkem isiklikku laadi. (13: 90-92)

Eesti ühiskond on lisaks kristlikule protestantlikule taustale mõjutatud ka kogu Ida-Euroopale ühisest ametliku ateismi perioodist. Erinevus Lääne-Euroopaga seisneb Idas kõigepealt selles, et rünnak religiooni vastu on olnud teadlik, riiklik ja süsteemne ning poole sajandi jooksul piirati usuorganisatsioone administratiivsete vahenditega omapoolset sotsialiseerimist ja intelligentsi kaasamist läbi viimast (11: 146). Eesti ei ole siiski Euroopa kõige ilmalikum riik: kuigi Eestis on märkimisväärne hulk usu suhtes ükskõikseid ja arvamust mitte omavaid inimesi, on siin siiski rohkem neid, kes nimetavad ennast usklikuks, kui neid, kes nimetavad ennast ateistiks, ning kaks kolmest inimesest usub, et kirik suudab vastata inimeste hingelistele vajadustele; samas kui Ida-Saksamaal on ennast ateistiks pidavaid inimesi rohkem kui ennast usklikuks pidavaid (23: 228).

Vähemalt korra kuus käib jumalateenistustel Eestis siiski vaid 6% rahvastikust. Tullakse vanade kommete ja traditsioonide pärast, lähedaste ja pere liikmete pärast, samuti hingerahu otsimas. Mitteliikmetele pakub huvi kiriku arhitektuur ja liikmed tulevad nii vajaduse kui kohustuse pärast ning jutlust kuulama. Sagedaseim põhjus, miks kirikusse ei tulla, on ajapuudus. Mitteusklikud ei pea kirikus toimuvat ennast puudutavaks ning nad ei soovi ka siduda ennast ühegi organisatsiooniga, sealhulgas kirikuga. Märkimisväärne osa nii koguduste liikmetest kui mitteliikmetest väidavad, et nad ei vaja vahendajat enda ja Jumala vahele. Eakad koguduseliikmed ja maainimesed kurdavad tervise- ja transpordiprobleeme, on toodud välja ka liiga pikki jumalateenistusi. (26: 164)

Kokkuvõtteks, kogudusest lahkujate isikuomadused ei võimalda koostada

üht kõigi kohta sobivat portreed, kuigi võib täheldada, et üheks läbivaks jooneks dekonvertide puhul on avatud ja vaba mõtlemine. Loodud tüpoloogiad keskenduvad pigem lahkumise protsessile kui põhjustele, kuid nad võivad siiski olla abiks kogudusest eemale jäämise dünaamika mõistmisel. Viimaste uuringute kohaselt võib inimesel olla kaasasündinud psühholoogiline sättumus kas usu või uskmatusse suunas, mille avaldumisele aitavad kaasa sotsioloogilised tegurid.

Kõige lähedasemalt mõjutab inimest tema perekond. Kuna antud kontekstis on uurimise all inimesed, kes on vähemalt mingil määral olnud seotud kogudusega, siis on nad suuremal või vähemal määral saanud mõjutusi oma edasisteks valikuteks kogudustelt, kellega nad on kokku puutunud. Sugugi vähetähtis ei ole ühiskonna mõju hariduse, meedia ja muude sotsiaalse suhtlemise vormide kaudu, mis vahendavad väärtushinnanguid ja kultuuri.

Ühiskonnad on erinevad, isegi kui neil on ühesugune kristlik ja protestantlik taust. Religioosse Ameerika kontekst erineb suurel määral sekulaarse Euroopa kontekstist, mille kohta on parim uurimismaterjal Taanist. Eesti ja üldse Ida-Euroopa kohta on uuringuid vähe, kuid rõõmustab, et 2010. aastal läbiviidud mahukas kvantitatiivne uuring "Elust, usust ja usuelust" (edaspidi kasutusel lühend EUU 2010) heidab valgust muuhulgas põhjustele, miks inimesed Eestis kirikusse lähevad või ei lähe.

III. EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse asend Eesti religioonimaastikul, tegevus ja püüdlused

Käesolev uurimistöö vaatab juhtumiuuringuna kaht Tallinna kristlikku kogudust ning selleks, et neid kogudusi adekvaatselt hinnata, on vaja mõista, millisel positsioonil Eesti ühiskonnas nad asuvad, kuidas nad tegutsevad ja millisena välja paistavad, ning tajuda nende eesmärke ja püüdlusi.

3.1. Religioonimaastik Eestis: kus on luterlased ja adventistid

Toetudes Streib'ile ja tema meeskonnale võib jagada religioonimaastiku selliselt, et ühele poole jääb organiseerimata religioon, privatiseeritud religioon ja sekulaarsus, teisele poole jääb aga organiseeritud religioon, mis on omakorda jagunenud kaheks: ühiskonda integreeritud religioosseteks organisatsioonideks ja ühiskonnaga pinges olevateks religioosseteks organisatsioonideks. Ühiskonnaga pinges olevad religioossed organisatsioonid võivad omakorda olla kohanduvad ja opositsioonilised. (36: 32)

EUU 2010 uuringu tulemuste järgi kuulub Eestis kogudusse või usuliikumisse 16,3% vastanutest ning 40,5% väidavad, et nad ei poolda ühtki religiooni ega kirikut, kuid neil on oma usk, kusjuures oma usu kandjaid on väga mitmetes gruppides, alates koguduseliikmetega ja lõpetades veendunud ateistidega (33: 56, 74). Lea Altnurme võrdleb erinevaid küsitlusi aastatel 1995-2000 ning tuleb järeldusele, et usklikke on Eestis umbes 10% rahvastikust, usu poole kaldujaid aga 49%, hinnanguline mitteusklike arv on kolmandikust pooleni ning usu suhtes ükskõikseid või teadmatuses, kuidas ennast määratleda, võib olla

isegi kuni kaks kolmandikku (3: 97). Kuigi Eesti inimesed on sekulaarse meelelaadiga, ei peeta ennast ateistiks, võimalik, et soovist vältida nõukogudeaegse ideoloogia heakskiitmist (27: 53).

Eeltoodut silmas pidades võib järeldada, et Eesti religioonimaastikul on kõige suurema ala enda kätte haaranud organiseerimata religiooni harrastajad ja/või määratlemata usuga ning ükskõiksed. Organiseeritud religiooni kuuluvaks peab ennast alla viiendiku. Raske on öelda, kui paljud neist vastajatest ennast luteri kogudusse kuuluvaks pidasid, kuid EELK arengukava andmetel 2007. aastast oli luteri koguduste nimekirjades peaaegu 18% elanikkonnast, annetajaliikmeteks oli 4,5% (12: 9-10). Adventkogudustes on umbes 0,2% rahvastikust.

Hoolimata sellest, et hetkel ei ole luterlaste protsent rahvastikust domineeriv, on tegemist ikkagi eestlaste hulgas kõige populaarsema organiseeritud religiooni institutsiooniga. Ajalooliselt on luteri kirikul olnud märkimisväärne roll rahva harijana, koolisüsteemi alusepanijana ja eesti keele arendajana (27: 14). Liiman väidab, et vähemalt pooltele tema uurimuses osalenutele oli luteri kirik eeskätt rahvusliku kuuluvuse ja alles seejärel usulise seotuse näitaja (27: 82). Seega on loogiline, et luterlaste hulgas on rohkem usuliselt passiivsemaid inimesi (17: 95-96). Pooled luterlastest määratlesid ennast usu poole kalduvana, mitte usklikuna (17: 70).

Katti Pärkson on leidnud, et luterlastel puudub misjoneeriv hoiak ning oma usust tunnistamine ja evangeliseerimine usupraktikana (30: 176, 188). Neile on tähtis kirikust saadav emotsionaalne laeng, koguduse õpetus ja osadus jäävad eriti noorematele luterlastele kaugeks ning neile meeldib see, et nende kirikus on õpetuse ja usupraktika mitmekesisus ning et ei olda liiga konservatiivsed (30: 181, 184). Luterlased on suhteliselt ilmaliku meelelaadiga ning nad ei tõlgenda oma elus toimuvat vaimulikes kategooriates (30: 196) ja kuna seal ilmneb suundumus sünkretismi ja institutsionaalse religiooni nõrgenemise suunas, siis Pärkson

nimetab seda tendentsi kiriku hajumiseks (30: 197-198).

Pean luterlasi organisatsioonina ühiskonda integreeritud religioosseks organisatsiooniks ehk peavoolu liberaalseks protestantlikuks kirikuks. Samas, kuna paljud luterlased kalduvad sünkretismi ja sekulaarsuse suunas, võib uskuda, et inimeseti on märkimisväärne osa nominaalsetest luterlastest tegelikult sealpool, kus asub organiseerimata religioon, privatiseeritud religioon ja sekulaarsus.

Adventistide kohta ei ole eriti palju uurimusi, millele viidata. Hans Hansen kirjutab, et adventistide hulgas on neid, kes ennast usklikuks pidasid, üle 90% (17: 70). Olga Schihalejev toob oma uurimuse lisas välja kaks usuõpetuse õpetaja portreed, kellest üks, rääkides religioossest mitmekesisusest Eestis, toob ühe eriilmelisemana välja just adventistid (34: 247). Sellest võib leida kinnitust seisukohale, et adventistid ei kuulu religioosesse peavoolu. Olles ise adventist, arvan, et adventkoguduse võiks Eesti religioonimaastikul paigutada ühiskonnaga pinges olevate religioossete organisatsioonide hulka, kes samal ajal püüavad seda pinget vähendada, ehk tegemist on kohanduva religioosse organisatsiooniga.

3.2. EELK Toompea Kaarli Koguduse tegevus ja püüdlused

Informatsiooni EELK Toompea Kaarli Koguduse kohta kogusin vaatluste ja osalusvaatluse kaudu, külastasin koguduse kodulehekülge ja tutvusin koguduse õpetaja Jaak Ausi magistritööga 2011. aastast "EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse tegevus ja ootused kogudusele koguduseliikme pilgu läbi". Selleks, et mõista, missugusena näeb koguduse juht aktiivse ja passiivse koguduseliikme eristamist, ning koguduse ideaalide ja eesmärkide väljaselgitamiseks tegin intervjuu koguduse õpetaja Jaak Ausiga. Esimest korda vaatlesin Kaarli kirikut ja ümbrust 27. juulil 2011. Teist korda tegin vaatluse ja osalusvaatluse 10. veebruaril 2013. Samal päeval sain õpetajalt ka intervjuu.

EELK Tallinna Toompea Kaarli Kogudus on Eesti suurim luterlik kogudus

(12: 10). Aastal 2010 oli koguduses 2230 liikmeannetajat ja 13000 koguduseliiget (4: 7). Kaarli koguduses on oma lasteaed, aktiivne muusikatöö üheksa koori ja ansambliga, kirikukool (pühapäevakool), mitmed huviringid ja loengusarjad (4: 6-7). Antakse välja ajakirja "Sulane" ning mõned korrad aastas saadetakse koguduseliikmetele elektronkiri pühadetervitusega ja informatsiooniga koguduses toimuvast (Ibid.).

Kirikuhoone on imposantne ning selle ajaloolise hoone juures on nähtud ja nähakse jätkuvalt vaeva, et see oleks heas korras ning silmale rahuldust pakkuv. Kui mina seal jumalateenistusel käisin, siis oli parkimiskohti kiriku ees ja ümber piisavalt. Samas, kui kõik kaks tuhat koguduseliiget oleksid tahtnud autoga kirikusse tulla, siis poleks neile kindlasti parkimiskohti jätkunud. Kiriku asukoht on soodne ka selle poolest, et on võimalik tulla kohale ühistranspordiga, mida mitmed inimesed ka kasutasid.

Külastaja saab informatsiooni koguduse tegemiste kohta kiriku eeskojas asuvalt teadet tahvlilt. Seal on kirjas väga palju koguduse klubilisest või huvitegevusest: kuulutused olid üleval toolivõimlemise, seenioride klubi, kooriharjutuse aegade ning kontsertide kohta; lisaks oli üleskutse viia kogudusest eemale jäänud liikmetele koguduse infolehti ja üleskutse annetamiseks altarikatete jaoks; mõningat reklaami oli teiste sõsarkoguduste tegemiste kohta ning ka ühe raamatu kohta (vaatlus 27.07.2011).

Kui kirikusse sisse astuda, siis ka pühakoja tagaosas on välja pandud ühteist informatiivset. Tol pühapäeval (10.02.2013), kui mina sealsest teenistusest osa võtsin, oli seal informatsioon eriotstarbelise annetuse kohta kiriku remondi heaks ning käsitööesemete müük koguduse kooli loomise heaks. Allkirju ootasid kampaanialehed abortide riikliku rahastamise vastu. Avara kiriku tagaosas jätkus ruumi lisaks omaette olemisele ja küünla panemisele kui ka laste nurgale, kus väikesed põnnid ennast mugavalt said tunda. Võib-olla tulin ma liiga vara, aga lapsi ma seal hetkel ei näinud ning mulle tundus, et lapsed võisid minna või olidki

läinud edasi eraldi ruumi, aga selle kohta ma mingit silti või teadet ei märganud.

Teenistusel osalejaid oli tol pühapäeval umbes kakssada, kirikupingis istus nii vanemaid kui nooremaid inimesi. Valitses pühalik vaikus. Veebruarikuisele külmale ajale vaatamata oli kirik suhteliselt soe, inimesed siiski üleriideid ära võtma ei kiirustanud, ega selleks ei olnud ka eraldi kohta. Kirik on maitsekas ja kena: kiriku seintel ja ukseorvadel on arhailises kirjas piiblitekstid, rõdult rippus alla koguduse logoga lipp.

Külastaja sai võtta sissekäigu juurest laulu-ja palveraamatu, hiljem leidsin sealt vahelt ka jumalateenistuse kava, kus oli väga selgelt kirjas, millal peab istuma ja millal seisma, millal võib kaasa laulda ja millal tuleb kuulata. Kava olemasolu tõttu ma osalusvaatlust detailselt ei konspekteerinud. Laulude numbrid olid samuti kavas, aga lisaks sellele ka traditsiooniliselt kiriku seintel mustadel tahvlikestel. Päris lõpuni ma järke pidada ei suutnud ja kõiki laule üles ei leidnud, kuid üldiselt oli võimalik täiesti aru saada, mis teenistusel toimub, ja kõike kaasa teha. Muusikalist vahepala pakkus rõdult laulev koor.

Teenistust juhtisid koguduse õpetaja ja diakon. Lisaks lauludele ja liturgiale, millest oli juba juttu, mahtusid teenistuse sisse teated (mõned teated öeldi teenistuse alguses, mõned lõpus), piiblilugemised, eestpalved ja mälestamised, annetuste kogumine ja ühe tähtsaima osana armulaud. Pärast teenistust toimus ristimistalitus, mis oli ühe seltskonna pidulik perekondlik sündmus, teised koguduseliikmed sellest osa ei võtnud.

Jutlus oli tollel pühapäeval põrgust. Kuna järgmise jutluse teema pidi olema taevast, siis eeldan, et õpetaja on jutlused seadnud mingisse loogilisse järjestusse nii, et kes pidevalt kohal käib, saab kiriku õpetusest hea ülevaate.

Koguduse koduleht on üles ehitatud loogiliselt ja huvipakkuvalt. Huviline leiab sealt ürituste ja jumalateenistuste kuukava, kantselei lahtiolekuajad ja teated.

Teated on väga mitmekesised alates sellest, kuidas kiriku remonti toetada ning Rahvusraamatukogu näitusest Kaarli kiriku kohta kuni noorteleeri ja Pühalaulu kooli alguse teateni. Kohe esilehel on võimalik lugeda vaimulikku sõna, mis koosneb piiblitekstist ja selle kommentaarist.

Kes soovib täpsemalt koguduse kohta lugeda, leiab menüüd sirvides vaimulike ja töötajate tutvustuse, enamiku piltide ja kontaktandmetega, ning koguduse juhatuse ja nõukogu. Rubriigi "Vaimulikud" all on lai valik mõtisklusi ja jutlusi. Märksõnade "jumalateenistus" ja "talitused" alt leiab asjalikud selgitused, millega on tegemist. Täpselt samuti antakse leerikooli kohta lühike iseloomustus, info toimumise aegade kohta ning võimalus registreeruda, samuti kontakttelefoninumber.

Koguduse töövaldkondadest paistavad kodulehel silma muusika ja diakoonia. Kirja on pandud kõigi üheksa muusikakollektiivi saavutused ja plaanid ning kontaktandmed, eraldi artikkel on pühendatud kiriku orelile. Diakooniat tutvustamise osas on hoolekandetöö rühmast väike ühispilt, aga ka suundasid, millega inimesteni jõutakse, on palju, ning neist kirjutatakse ikka kutsuva tooniga, andes teada, kus ja millal miski toimub.

Koguduse ajakiri "Sulane" ilmub kaks korda aastas ning selle numbrid on kodulehel saadaval ka virtuaalselt. Möödunust pajatab ajaloo rubriik ja albumis leiduvad pildid. Rubriik, mis räägib kiriku remondist, on pikk ja põhjalik: antakse ülevaade vajadustest ja helgest tulevikupildist ning kutsutakse üles renoveerimistöodel kaasa aitama ning nende pärast palvetama.

Kui koguduse õpetajalt Jaak Ausilt sai küsida Kaarli koguduse ideaalide ja püüdluste kohta, siis koguduse kui terviku kohta oli vastus Pühakirjale toetudes kiire ja julge tulema, kuid selle tõlgendamisel ja rakendamisel rõhutas ta subjektiivsust ning ei tahtnud isiklikku tugevat positsiooni võtta:

...aga mingisugune ideaal teil ikka on, mille poole te püüdate koguduse töös...

Ja muidugi. See on Matteuse evangeeliumis: minge siis ja tehke jüngriteks kõik rahvad, neid ristides Isa, Poja ja Püha Vaimu nimesse ja õpetades neid pidama kõike, mida ma teile olen käskinud. See on see ideaal. See on see, milleks meie kirik on kutsunud ja seatud. Ehk siis Kristuse evangeeliumi kuulutamine ja sakramentide jagamine. Ja seda me teeme nii hästi, kui me oskame nendes tingimustes, nii et... Sõna "ideaal" on sama subjektiivne kui sõna "õnn". Millal iga inimene on õnnelik? Kui ma panen kaks inimest üksteise kõrvale ja küsin, kas te olete õnnelikud ja mõlemad on õnnelikud, siis ma küsin, mida see tähendab, siis üks ütleb üht ja teine ütleb teist, aga nad on ikkagi õnnelikud. Ja see ideaal on see, mida me enda jaoks sõnastame ja mina olen Kaarli koguduses üks inimene. Ma olen küll selle koguduse õpetaja, aga mu kõrval on siin hulgaliselt kaastöötajaid, kelle jaoks see ideaal võib olla hoopis teistsugune.

Kui aga uurisin õpetajalt koguduseliikmete aktiivsuse ja passiivsuse kohta, oli ta silmnähtavalt häiritud:

Mulle ei meeldi need terminid. Mis "aktiivne" on, kas "aktiivne" on see, kes käib igal pühapäeval kirikus? Või mis see "aktiivne" siis on? Maksab liikmeannetuse, käib armulaual? EELK põhikirjas on sätestatud, et on täieõiguslik kirikuliige ja kirikuliige. Täieõiguslik kirikuliige on see, kes on käinud armulaual eelmisel kalendriaastal ja teinud oma annetuse. See on täieõiguslik liige. Kas ta on aktiivne liige? Ei pruugi. Üks käib igal pühapäeval kirikus, teine jälle osaleb iga nädalal laulukooris, aga kohal käib ainult siis, kui lauldakse. Minu jaoks on see hästi keeruline mõde, mida ma ei oskagi kommenteerida. Ma tean, et seda on püütud, et see on nagu mingi mõõdik, mida on kirikus hakatud mõõtma. Tahetakse kogu aeg mõõta seda, et palju teil on aktiivseid liikmeid ja palju passiivseid. Ma millegipärast arvan, et võibolla kuskil väikeses koguduses on seda

võibolla lihtsam teha. Tuntakse inimesi nägupidi ja sa võid ütelda, et see inimene on meil aktiivne ja see ei ole aktiivne. Suures koguduses noh... Kui ta käib kord kuus kirikus, kas ta on viletsam või vähem aktiivne kui see, kes käib iga pühapäev. Ma ei tea. Ma nagu ei oska selle kohta midagi öelda.

Praktiliselt sedasama häiritust tundsin, kui õpetaja vastas minu küsimusele koguduseliikme ideaalist:

No mis see ideaal on? Ma ei oska seda. Mulle ei meeldi. See on nagu samamoodi. See läheb nagu lõpuks sinna Jumala armastuse teema juurde, et keda Jumal armastab ja keda ta ei armasta. Kui ma ütlen inimesele, et Jumal teda armastab ja teda ei armasta, siis ma olen teinud ebajumala. Ma olen surunud Jumala armastuse mingisse piiri, mingisse mõõtkavasse. Et mina tean, kui palju Jumal armastab. Kindlasti on see see Jumal, kes ta tegelikult kindlasti ei ole. Selle kriteeriumiga on samamoodi, et loomulikult, aeg-ajalt mingeid mõõdikuid on hea nagu jälgida mingil moel, aga mis see nagu on. On see laste ristimiste hulk? On see leerilaste hulk? On see mingi muu asi? See ei sõltu tegelikult eriti meist siin Tallinna linnas. See sõltub võibolla hoopis kolmandatest asjadest. Tuleb endale küll aeg-ajalt fikseerida olukord, et leeriskäijate arv vähenes, et miks ta võis väheneda. Sellist analüüsi kindlasti nagu võiks teha. Lõpuks, ütleme, luterlikus teoloogias on see väga selge, et Jumal on see, kes kutsub. Ma lähen Jumalale ütlema, et miks sa ei kutsu või? Et ma ei tea, ma olen nagu sihuke, et mulle nagu ei meeldi sellised asjad.

Hiljem lisas õpetaja veel mõne mõtte enda ja koguduse ülesande täitmisest:

See ülesande täitmine selles mõttes, eks ta on keeruline. Ega siin midagi lihtsat ei ole. Et pigem on nagu täna sel päeval see, mille poole me

püüdleme, mida me mõtiskleme selle kuulutuse mõttes, et mida nagu teha teistmoodi. Et ma olen jõudnud sellise arusaamani, et ega selle pühapäevases rütmis jumalateenistustlikus korras midagi väga ei ole vaja muuta. Magistritöös jõudsin sellele tulemusele, mulle tundus küll, et inimesed ei taha võibolla laulda ja ei taha ainult koorisid kuulata, aga tahavad küll, hoopis vastupidi, see on neile väga positiivne, aga see, mis on kindlasti väljakutse, on see inimesteni jõudmise küsimus. Kuidas sa selle inimeseni jõuad, et mis siis see sinu sõnum on. Mida sa inimestele räägid või mida sa inimestele kirikus räägid, et kuidas nad sellest aru saavad. See on minu arvates... See meetod, kuidas ... See kuulutuse meetod kui selline on millega tuleb jätkuvalt ja jätkuvalt tegeleda.

Kokkuvõtteks võib öelda, et EELK Toompea Kaarli koguduse tegevus on mitmekülgne ning pakub võimalusi erinevas eas ja huvidega inimestele. Mõeldakse suurelt, eriti mis puudutab kiriku hoonet ja kogudusega seotud institutsioone nagu lasteaed ja kool. Samas ei osata endale väga selgeid eesmärke seada koguduseliikmete vaimuliku kasvu suhtes. Intervjuust koguduse õpetajaga tuli välja, et tuleks veel töötada sõnumi ja selle esitamise meetodi juures, et jõuda paremini inimesteni. Inimeste kutsumine jäetakse Jumala hooleks.

3.3. Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse tegevus ja püüdlused

Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse kohta kogusin samuti informatsiooni kasutades vaatlust ja osalusvaatlust. Tutvusin koguduse koduleheküljega ning intervjuueerisin koguduse pastorit Toivo Kaasikut. Avastasin Tallinna Adventikiriku ka *facebook'ist*. Adventkoguduses tegin vaatluse ja osalusvaatluse 25. jaanuaril 2013, mil külastasin reedeõhtust palveteenistust. Siis intervjuueerisin ka pastorit.

Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudus on suurim adventistide

kogudus Eestis, mille liikmeskond on Toivo Kaasiku sõnul 439 inimest. Nädala keskne kogunemine on laupäeva (adventistide kõnepruugis *hingamispäeva*) hommikul kell 10, mis algab piibliuurimisega ning kulmineerub kell 11 jutlusetunniga. Lasen edasi rääkida Toivo Kaasikul:

Mul on keskel läbi kaks korda kuus jutlus hingamispäeva hommikul. Kord kuus teeb hingamispäevahommikuse teenistuse üks mingi koguduse osakond ja umbes kord kuus teenib emeriitpastor Aarne Kriisk. Reede õhtuti on palveteenistus ja laupäeva õhtuti on umbes sama formaadiga vestlusetund, ainult läbiviijad on erinevad. Nädala sees käib koos meeste palvegrupp, mida ma juhin. Seal on kolm kuni viis meest stabiilselt. Peale selle tegutsevad iganädalaselt kaks kodugruppi. Kolmapäeva õhtuti on kiriku juures noorte piibliuurimisgrupp. Loomisel on varateismeliste ring. Rajaleidjad käivad ka koos, aga seda mitte iganädalaselt, vaid nii, kuidas neile parasjagu sobib. Talvel käiakse ka koos laupäeva õhtuti võrkpalli mängimas. Ristitavate kool on laupäeva õhtupoolikul – see algab sügisel ja kevadel lõpeb, aga poole hooaja pealt võib ka liituda. Nagu ma ütlesin, umbes kaks korda kuus või natuke rohkem on mul hingamispäevahommikused jutlused pidada, siis juhin ma laupäevaõhtust vestlusringi igal kolmandal nädalal ja meeste palvegruppi iga nädal. Ristitavaid ma ise välja ei õpeta.

Koguduse kodulehekülg on vahemikus 2013. a. jaanuarist aprillini noorenduskuuri läbi teinud ning informatsiooni koguduse tegemiste kohta on sealt palju mugavam leida, kui varasema variandi puhul. Küll on aga probleem endiselt see, et otsingumootor *Google* ei aita kuidagi seda leida. Niisiis, koduleht edastab mitmekesiseid uudiseid ja teateid, annab töötajate kontaktandmed, selgitab ülemaailmse adventkoguduse põhiuskumusi ja ametlikke seisukohti. Seal saab lugeda raamatuid ja jutlusi ning esitada oma palvesoovid, kättesaadav on ka virtuaalne infoleht ja pildigalerii. Eraldi rubriik on Rajaleidjatele – need on 10-15-aastased lapsed ja noored, kes harrastavad skautlikku tegevust.

Adventkoguduse kirikuhoone asub Viru väljaku lähedal, Tallinna kesklinna väga käidavas kohas, kus on trammitee ja bussiliinid, kuid autode parkimisvõimlused on piiratud. Inimesed pargivad oma autod isegi kõnniteele kiriku trepi ette, sest kui laupäeval on veel parklaomanikega mingid kokkulepped olemas, siis muudel nädalapäevadel, kui kirikus midagi toimub, on väga raske parkimiskohta leida. Seda kirikut kasutavad veel Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna III Kogudus, mis on venekeelne, ja samu ruume üürib adventistidelt Uue Lepingu Kogudus.

Kirikusse sisenejale torkab kõigepealt silma eeskojas asuv soliidne ja suhteliselt palju pinda võttev teade, et asutakse Jumala kojas ning palutakse austavat suhtumist. Väiksema pinna peal on teated jumalateenistuste aegadest.

25. jaanuari õhtul olin varakult kohal, et saada osa reedesest palvusest ehk nagu kohalik rahvas seda nimetab, Vae tunnist. Ruum oli jahedavõitu, aga puhas ja pühalik. Kirikusse kogunes erinevas eas ja erinevast soost inimesi nii 20-30 vahel. Vaikselt räägiti omavahel juttu: nädal oli möödunud ja sõbrad said kokku. Esimene pink oli pööratud rahva poole ja sellel asus mikrofon. Palvust asus juhtima meesterahvas, kelle stiil oli sõjaväelaslikult napolisõnaline. Siinkohal esitan teenistuse käigu:

Alustamine

Ette läheb noorepoolne mees, teenistuse läbiviija, edaspidi TLV, lausub kiiresti ühe sõna: "Alustame!" Kõik tõusevad püsti, on vaikselt. (Ilmselt on vaikne palve.) Vaikuse katkestab TLV sõna: "Nii!" Mõned osalejatest istuvad, mõned jäävad püsti. TLV ütleb alguslaulu numbri, misjärel üheskoos see laul klaveri saatel lauldakse. Pärast laulu istutakse.

Kogemuste jagamine

TLV küsib: "Kas on kogemusi?", mispeale kohe väga mitmed inimesed jagavad seda, mis neil on rääkida, enamasti möödunud nädalast. Ollakse üllatavalt avameelsed.

Alustamine ja kogemuste jagamine kokku kestab 10 minutit.

Piibliuurimine

TLV istub ees pingil, osalejate vastas. 15 minuti jooksul loeb ta Piibli kirjatekste ühe teema, milleks on "Surnute seisukord", kohta, öeldes vahele lühikesi selgitavaid lauseid. Edasi, umbes poole tunni jooksul, toimub arutelu miks-küsimustega ja näidetega elust, kaasa räägivad peaaegu kõik osalejad. Lõpetamiseks ütleb TLV: "Punkt." (Mitte kirikupäraselt "aamen" ega muidu tavapäraselt "tänan".)

Palvetamine

Umbes viie minuti jooksul ütlevad osalejad, mille pärast nad soovivad, et palvetataks. Eespool istunud tüdruk (või tüdrukud) kirjutavad kõik need palvesoovid eraldi lehekestele üles. Tüdrukud jagavad need lehekused spontaanselt moodustunud 2-4-liikmeliste vahel. Iga grupp palvetab nende soovide pärast, mis neile anti. Tundub, et kõik osalejad saavad häälega palvetada. Oodatakse, kuni kõik grupid on lõpetanud. See võtab umbes kümme minutit. Kokku kestab palveaeg umbes veerand tundi.

Lõpetamine

TLV ütleb lõpulaulu numbri ja jälle lauldakse ühiselt püsti seistes klaveri saatel.

Palveteenistuse lõpuks on ruum ka soojaks saanud. Kes kiirustab bussile, kellel on aega peatuda, et teistele kättpidi tere öelda. Kiriku hoovi mahub üksteise järele maksimaalselt viis autot, kiriku ette kõnniteele teist samapalju. Nii tuleb autojuhtidel olla tähelepanelik ning kiirustada välja, et kinni pargitud kaaslasi minema lasta.

Uurisin pastor Toivo Kaasikult, milline on tema arvates ideaalne aktiivne koguduseliige. Vastus tuli kõhklematult:

See, kes on tahtlik tegema misjonitööd ja ilmutab ise selles vallas aktiivsust. See võimaldaks pastoril tegeleda oma põhitegevusega –

juhtimisega. Narr olukord on see, kui pastor toob inimesi kogudusse ja siis tutvustab koguduseliikmetele. Tegelikult peaksid liikmed tooma inimesi kogudusse ja neid pastorile tutvustama. Muidugi, üks pastor ole ka üks liikmetest.

Tähtis asi on oma vaimuannete ärakasutamine. Kui kõik seda teeksid, siis poleks mõned koguduse tööga liiga ülekoormatud. Altpoolt tulev aktiivsus on tähtis, kuigi see vorm vahel, mida nad teevad, on vahel nii, et karju appi, aga tähtis on see, et ta teeb. See inimene, kes palvust täna juhtis, on koguduses olnud kuus või seitse aastat. Alguses ta kartis hirmsasti. Nüüd on esinemishirm võidetud, nüüd saab hakata tema esinemisioskusega tegelema.

Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudusest jääb mulje kui "Tee seda ise"-kogudusest. Koguduseliikmetele usaldatakse vastutusrikkaid ülesandeid teenistuste läbiviimisel ning neilt oodatakse, et nad tooksid kirikusse ja kogudusse uusi inimesi. Pastor on keskendunud nende juhtimisele ja suunamisele.

3.4. Kahe koguduse asendi võrdlus

Kui võrrelda EELK Toompea Kaarli Kogudust ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudust, siis nad erinevad nii juhtkonna eesmärgiseadmise kui ka liikmeskonna suhtumise poolest. Kaarli koguduse töötajad teevad laialdast ja mitmekesist tööd, nii et liikmetel on suurepärased võimalused nautida heal tasemel laste- ja diakooniatööd ning kaunist muusikat ning lugeda oma koguduse väljaandeid. Küllalt on valikuid kaasalöömiseks, kuid see pole seatud selgeks eesmärgiks. Adventkoguduses on koguduse töötajate osa vähem näha ja lihtliikmed on rohkem hõivatud. Teenuste valik ei ole küll nii laialdane, kuid siiski märkimisväärne.

Kokkuvõttes võib väita, et EELK Toompea Kaarli Koguduse ja

Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse asend religioonimaastikul vastab täiesti luterlaste ja adventistide asendile religioonimaastikul üldiselt. Esimene neist on integreeritud, teine kohanduv religioosne organisatsioon.

IV. Kogemusjutustustes ilmnunud kogudusest eemale jäämise põhjused

Käesoleva uurimistöö jaoks intervjuerisin kokku 25 inimest, 13 neist olid EELK Toompea Kaarli Koguduse liikmed ja 12 olid Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse liikmed. Mehi oli intervjueritute hulgas 11, naisi 14. Vanuseliselt jaotusid informandid järgnevalt: vanuses 21-30 oli 4, vanuses 31-40 oli 5, vanuses 41-50 oli 7, vanuses 51-60 oli 5, vanuses 61-70 oli 2 ning veel vanemaid oli samuti 2 inimest. Intervjuud salvestasin diktofoniga ja hiljem transkribeerisin. Mõne intervjuu algseks ülesmärkimiseks tuli tehnilistel põhjustel kasutada paberit ja pliiatsit. Kõik transkribeeritud intervjuud on elektrooniliselt salvestatud ja asuvad töö koostaja valduses.

Informantide leidmine adventkoguduse puhul toimus nii, et pastor Toivo Kaasik ja staažikas piiblitöölaine Aino Ormus andsid mulle nimekirja "eemalejäänud liikmetest" ning nõusolekud intervjuudeks pidin hankima neilt ise. "Eemalejäänud liikmed" on jutumärkides sellepärast, et see jagamine toimus üsnagi subjektiivsel alusel: need, keda poldud kaua nähtud. Intervjuuga olid nõus ainult 11 inimest ning kõiki neid intervjuusid kasutan oma uurimistöös, hoolimata sellest, et osa neist on rohkem, teised vähem informatiivsed. Lisaks intervjuerisin üht noort, kelle vanemad on adventkoguduse liikmed ja kes on adventkoguduses üles kasvanud, kuid kes ise ei ole otsustanud ennast kogudusega siduda. Ühendust võtsin temaga ise.

Kaarli koguduse inimestega aitas mul jutule saada Eerik Jõks Eesti Kirikute Nõukogust, kes küsis küll inimeste nõusolekut intervjuu tarbeks, kuid selle, kas tegemist on kogudusest eemalejäänud liikmega või mitte, pidin ma intervjuu käigus ise selgeks tegema. Eemalejäämine võib toimuda füüsiliselt, aga

ka hingeliselt ja mõistuslikult. Ka eemalejäämise määr võib olla erinev. Leidsin, et kõikide intervjuueeritute puhul võis täheldada mingit tüüpi ja mingil määral eemalejäämist ning oli võimalik leida selle põhjuseid. Intervjuude arv peatus 13 peal, sest oli selgeks saanud, et adventkogudusest on intervjuude lõplik arv 12 ning rohkem nõusolekuid polnud toleks hetkeks ka Kaarli koguduse poole pealt.

Kuna uuritav teema on delikaatne ja tihti kumab jutustustest läbi eluloolisi andmeid, siis täismahus intervjuusid ma lisades ära ei too. Süsteemsuse huvides lisan ülevaate (Lisa 4), kus on ära toodud intervjuude toimumise aeg, koht, intervjuueeritava varjunimi, vanus, sugu ja kogudus.

Kuna usku pöördumine ja usust ära pöördumine on seotud protsessid (37: 17), siis palusin informantidel rääkida oma loo kogemustest kirikuga algusest peale. Meetodina on kasutatud struktureerimata intervjuud. Abistavad küsimused minu poolt olid vaid selleks, et juttu üleval hoida. Siiski püüdsin igas intervjuus jõuda selleni, et jutustaja hindaks oma usuelu või kirikuga suhtlemise dünaamikat. Selgitused, mida inimesed oma loole annavad, ei pruugi olla õiged, küll aga on need nende endi interpretatsioonid sellele, mis nende elus on juhtunud.

Käesolevas peatükis toon välja intervjuudes ilmnenu kogudusest eemale jäämise põhjused eraldi Kaarli ja adventkoguduse lugudena ning võrdlen neid kaht juhtumit.

4.1. Kaarli koguduse lood

4.1.1. Vanemate mõju, traditsioonid ja kultuuriline kristlus

Valdaval enamusel intervjuueeritud Kaarli koguduse liikmetest ei olnud sügavalt usklikku lapsepõlvetausta. Sellest hoolimata olid paljude emad positiivselt meelestatud või koguni ärgitamas, et nende lapsed või lapselapsed ristitud ja leeritatud saaksid. Paaril juhul oli just ema see, kes informandi pühapäevakooli suunas ning kiriku juures toimuvatest ringidest osa võtmiseks

impulsi andis.

Kui aga vanem ise tõsisuklik ei olnud, jäi reeglina ka järeltulijate tutvus kirikuga kultuurilise kristluse tasemele, ilma usulise maailmavaatelise toeta või olid nad kujundanud endale oma usu, mis ametliku kiriku vaatenurgaga ei ühti. Olgugi, et kõik informandid kirjeldasid oma kirikukogemuste dünaamikat kui isiklikku teekonda ega viidanud oma lapsepõlvkodu väärtustele kui nende otsustuste määravale põhjusele, on jutustustest selgesti näha, et vanemate väärtusorientatsioon kandub lastele edasi.

Mõlemad vanemad on ka olnud ristitud ja leeritatud, aga perekonnas neid kombeid väga igapäevaselt nüüd ei järgitud. Nõukogude ajal oli see ka niikuinii problemaatiline asi. ... Ma isegi ei mäleta, isa oli ka juhtival ametikohal, nii väga ei saanud olla seotud. Aga ema vist paarkümmend aastat tagasi hakkas regulaarselt kirikumaksu maksma, isa on juba surnud, ja seda me teeme mõlemad õigemini. Tema annab oma osakese oma pensionist ja mina kannan internetis üle ja enda eest panen ka juurde. Selles mõttes nagu formaalne kontakt on jäänud. (Hannes, 47)

Ma hakkasin vanaemaga käima pühade ajal, nii palju kui ma mäletan oli see ülestõusmispühad, suur reede, nelipühi ja jõuludel kindlasti ja matustel hästi palju ma olen käinud. Ja mõned korrad ka laulatustel. Nõnda ma olen käinud kogu aeg. (Sass, 44)

Ega mul ei ole palju kogemusi kirikuga. Kõige pikem kogemus oligi leerikool. Ja pärast seda on kirikukülastused jäänud ikkagi oluliselt harvemaks. Ma käin seal ainult... See peab olema mingi sisemine sund, kui ma sinna lähen. Reeglina ma käin jõulude ajal kirikus. Ma ei oska öelda, miks ma seal käin, ma lihtsalt pean sinna minema ja tahan sinna minna ja muul ajal ongi täpselt nii, et kuidas tunne tuleb. Ega mul muid kokkupuuteid kirikuga ei ole. Meie peres ei olnud see... no sellal ju üldse

ei tohtinud käia eriti. Meil ei ole selliseid inimesi, kes regulaarselt käiks kirikus. (Kadi, 39)

Usk kui maailmavaade ei nakka isegi siis, kui inimene on lapsepõlves aktiivselt kiriku huviringides ja pühapäevakoolis käinud. Vähemalt ei tunne ka niisugused inimesed, et kirik oleks see koht, kus nad midagi usust tahaksid rääkida või mõttekaaslust nautida.

Vedajaks oli minu ema. Ja kes tegelikult otsis oma lastele tegevust pühapäevakooli näol ja pühapäevakoolist saigi see alguse. Pühapäevakoolist kasvas edasi leer, leerist oli näitering ja muud huviringid, mis olid kirikuga seotud. Lihtsalt kirik oli selline osa igapäevaelust. Peale leeri mingi aja pärast sai minust passiivne kiriku liige. Nüüd aktiivselt ei tegele. Minule on kirik osa kultuuriruumist.

Kui te seal huviringis käisite, olid Teil ka mingisugused usulised vajadused või on need praegu?

Pigem kuulun sinna, et usk on inimesel sees. Usk või uskumatus on inimesel sees. ... Ma nagu natuke pean nagu mõtlema. Pean mõtlema just sellele, et miks just Kaarli kirik, miks mitte mõni teine kirik. Ma tegelikult jään siin vastuse võlgu, sest tegelikult see annaks selle vatuse, kas see oli usulisel eesmärgil või mitte. Kui usulisel eesmärgil, siis vastaks küsimusele, et miks just see kirik, et kas siis nelipühi, õigeusu või nõnda, aga ma jään siin vastuse võlgu. Sest ma olin 8-aastane, kui mind pühapäevakooli pandi ja mida siis üks 8-aastane mõtleb. See ei olnud minu valik, see oli asjade kulg minul ja teadlikku usku minu poolt ei olnud. Kõik ülejäänud oli vooluga kaasaminek mõnes mõttes. Mitte halvustavas mõttes. Aga et teadlikult otsustada, mis oli taasärkamise aegu, mil inimesed enda jaoks mõtlesid, et nüüd ma lähen kirikusse ja see oli popp, seda minul ei olnud. Minul oli see nagu kaasasündinud osa. Sellepärast ma võin ka mainida kultuuriruumi. Minu jaoks on see pigem kultuuriline. (Aavo, 31)

Ma mõtlen, millal see oli, kui mind ristiti. See võis olla, kui olin 9 või 8. See oli suhteliselt esimene kokkupuude kirikuga, muidu me perekondlikult kirikus ei käinud, aga nagu mingid vastased ka ei olnud. ... Aga siis isa suri, kui ma olin 10. Siis ma hakkasin hästi aktiivselt iseseisvalt kirikus käima, pühapäevakoolis ja sealt edasi leerikooli, nii see hakkas. Teismeliseas olin ma väga aktiivne, siis ma hästi tihedalt osalesin noortetöös ja igas asjas. Praktiliselt pärast kooli sai igal õhtul minna sinna noortetuppa ja veeta oma vaba aega seal ja iga pühapäev käisin kirikus. Korralik! ...

Millised kiriku funktsioonid tunduvad Teile kõige tähtsamad?

Talitused. Need, mida ise ei tee. Igapäevane usuelu on täiesti minu isiklik asi, ma ei vaja selleks õpetajat. Või piiblilugemiseks. Aga ristimist ja laulatust – selleks ei päde. ...praegusel eluetapil ma sotsiaalset suhtlemist kirikust ei vaja, aga see ei tähenda, et ma edaspidi mingisugusel eluetapil seda jälle ei vajaks. Elu ongi sihuke, erinevate rütmidega. Kus see rakendus parasjagu on. Töö ja pereelu nüüd. Noorukil on see eneseleidmise aeg. Kuskil on vaja turvalist kohta leida, kodus ei saa, peab vastu punnima. Kirik on ideaalne koht. (Ülle, 33)

4.1.2. Oma usk ja intellektuaalne sobimatus

Kui intellektuaalne ühisosa kiriku ja koguduseliikme vahel on väga napp või puudub üldse, siis on see kindlasti põhjus nii vaimseks kui ka tegelikuks kogudusest eemale jäämiseks. Samas leidub ka neid, kes peavad ideede ja usupraktikate mitmekesisust just selleks, mis neid Kaarli koguduses hoiab:

Mina mõtlen Jumalale kui sellisele laiemalt, mitte kui ühele indiviidile. Tegelikult on Jumal igas asjas, olgu see siis inimsuhted, ka inimeste ja loomade vahel. Mida rohkem selle sisse minna, seda kergem on üldiselt ja laiemalt näha. Piibel pole üldse kerge raamat lugeda. Selleks peab ennast ümber häälestama. Ka Piiblit tuleks mõista laiemalt. Ma arvan, et Piiblit

ei peagi läbi lugema – see võib tekitada väärarusaamu. Kui sa usud, et keegi mõtleb sinu peale, siis ongi hästi – see aitabki. Kui inimene arvab, et ta peab igal pühapäeval kirikus ja armulaual käima, siis käigu. Aga kui inimene ei käi kirikus, tema jaoks on ikka Jumal olemas. Kirikust ei tuleks teha endale kohustust.

Kas arusaamised kristlikust usust on kirikus lahknevad?

Meil leeris dilemmasid siiski tekkis. Näiteks mul jäi selgusetuks, miks Kristus risti löödi. Kas ühiskond on julm või pidi keegi märter olema? Tuli inimene, kes aitas teisi, aga siiski löödi risti. Mul pole kodus ka risti, kus verine Jumal on, see tekitab frustratsiooni. Pigem ma küsin, miks. Leeris anti kaunis vabaks, kuidas Jumalat näha. Me rääkisime seal, tekkis arutelu ja see oli väga vahva selle asja juures. Ma pigem arvan, et inimestele peaks õpetatama Jumala Sõna vabas vormis. Peaks õpetama päris varasest noorusest ja paljude variantidega, et inimene saaks ise valida ja mitte monotoonselt.

Aga kirikud kui mõttekaaslus?

On väga erinevaid kogudusi. See, mis Kaarli koguduses kinni hoiab, ongi see, et on vaba voli uskuda. Näiteks vanemad inimesed võibolla palvetavad kodus ja teevad kõike seda janti, miks mitte. (Sander, 29)

Kui domineerib arvamus, et igal võib olla oma usk ja ehk peabki olema, siis paratamatult langeb kiriku ja kirikuõpetaja autoriteet Pühakirja tõlgendajana, pigem usaldatakse neid kui spetsialiste meeolelu loomiseks. On neid, kes tegelevad väga tõsiselt selle kallal, mida uskuda, ja leiavad ka vastuolusid selles, mida kirikuõpetajad õpetavad. Kuid praktikas nähtub, et täieliku oma usu nüansside läbimõtlemisseni ei jää sugugi igaühel aega ning napib ka huvi.

Selleks, et ma saaksin niimoodi usust kaasa rääkida, selleks ma peaksin lugema Piibli kindlasti kolm korda ennem läbi, mida ma ei ole teinud ühtegi korda. (Aavo, 31)

Eks see Jumal on meis igaiühes sees ja ümberringi. Ega siis see jumalasõna, see on vastavalt õpetaja tõlgendusele tegelikult. Ja enamuse õpetajaid sealt näpuga järke ei aja ja ketsereid ei otsi. Jumal on iga inimese jaoks nagu individuaalne, seda ei saa nüüd võtta, et halli habemega taat seal kuskil pilve piiril. Aga miks kirik just. Kui minna välja baari, siis on ka lõbusam kui oma kodus baari teha, äkki võiks selle võrdluse teha. Et see on see koht, kust saab nagu kontsentreeritult seda meeleolu ja kus inimesed on sellega tegelenud, oskavad seda meeleolu välja tuua. Nad teavad, mida sel puhul rääkida. Mida sel puhul sajandeid on räägitud ja tehtud. Aga mentorit mul vaja pole, võin iseseisvalt õppida. Aga muidugi, ka ajanappus on nii suur, et neid asju, mis on tegemata, on nii palju, et ... Iseenesest, kui oleks aega, siis see oleks võibolla isegi meeldiv tegevus. (Tanel, 45)

Oma teaduslikus tegevuses olin ma seotud sellise koolkonnaga nagu tehisintellekt, Venemaal. Väga tugev rahvusvaheliselt. Ja seal nii minul kui ka paljudel teistel tekkis ikkagi selline mõte, et inimeses on midagi rohkemat kui vaid füsioloogiline konstruktsioon. See ei saa olla niimoodi, et lihtsalt juhuslikult asi arenes. Et siin on midagi väljastpoolt. See kahtlus ikkagi seal teadlaskonnas eksisteeris. Ja sealt ma jõudsin siis Ratzingeri juurde. Ja leidsin oma kontseptsiooni, oma jumalakontseptsiooni, mis lühidalt kokku võttes seisneb selles, et, kui te olete kunagi laulnud Tobiasi "Eks teie tea" – jaa, seal on väga head sõnad - "Eks teie tea, et te Jumala tempel olete ja et Jumala Vaim teie sees elab". Ja siis ma leidsin endale selle teoreetilise põhjenduse ka. Ratzinger kirjutab ju, tema esimene peatükk on Jumal, teine osa Jeesus Kristus, ja kolmas, suhteliselt väike osa on Vaim ja kirik. Ja vot siin me jõuame kiriku juurde. Tundub, et minu isiklik suhe ja minu vaimu ruum Jumalaga – see on siiski domineeriv – ja kirikul on siin mingi roll, aga mitte eriti oluline. See võibolla läheb juba välja meie temaatikast, aga mulle tundub, et vot see, et nüüd igal õpetajal, kes sealt kantslist sealt minule loeb seda jutlust, ei ole mulle midagi öelda,

sest vahetevahel ta räägib rumalusi ja põhiline isegi on see, et rohkem Jumal kui Jumal jääb kuidagi sellest vaimsest ruumist tagaplaanile. Ja ma saan nendest aru ka, tähendab, nende enda vaimne ruum ja filosoofiline on selline nagu ta on, eks ole. Kirik võibolla natuke püüab kohaneda kaasaegse ühiskonna arenguga, aga mitte eriti edukalt. Seda näitab ka statistika, et inimesed lähevad kiriku juurest ära. Ja minule küll tundub, et kui kirik, ma mõtlen seda vaimulikku poolt, käituks natuke teistmoodi ja seaks oma prioriteetsed eesmärgid teistmoodi, siis ta võiks olla inimesele lähemal.

Teaduslikult ma tegelen sellise probleemiga nagu teadmus. No ma ka ei tea, misasi see on. Teadmust on püütud kuidagi defineerida, aga see on kuidagi seotud selle minu vaimuga ja siis ma muidugi hakksin otsima, et mis see siis "vaim" on. Õpik "Sissejuhatas vaimufilosoofiasse." Tartu Ülikooli Kirjastus. Nad väidavad, et vaimu ei ole. On inimese vaimsed omadused. Vot ma ei ole sellega rahul. Tähendab, ma usun, et minus on hing. Kuidas see vaim ja hing on seotud, või on see üks ja sama, aga kui sealsamas mulle öeldakse, et kiriku sõnaraamatus assessor Salumäe ütleb, et hinge pole olemas, no teate, siin tekib teoreetiline vastuolu. Sest kui igas teises kirikulaulus ma laulan oma hingest – kui teda pole olemas, no mis ma temast laulan. (Jüri, 82)

Mitme inimese oma usk kätkes arusaamist, et ristimisel on mingi maagiline tähendus ja see kaitseb halva eest. Mõne jaoks neist oli see üks tähtsamatest põhjustest, kui mitte ainus põhjus, miks nad üldse kirikuga ennast sidusid. Siiski on selliste inimeste puhul väga tähtis asi, mida nad kirikust otsivad, emotsioon. Otsitakse head tunnet, rahu, hingerahu. Mõnikord jõutakse avastuseni, et Jumalat ei pea kirikust otsima, vaid ta võib olla kaasas igal pool – siis polegi kirikus käimisel suurt mõtet. Võib ette tulla ka pettumusi: loodetud maagia ei toimi ja jäädaksegi kirikust ära.

Sass (44) hakkas jõululaupäeval tööle sõitma ja sattus autoavariisse. Ta ei ületähtsusta ristimise kaitsvat mõju, aga pisut usub sellesse siiski. Ta on uhke selle üle, et tal on nüüd oma kirik. Mingeid muid elumuutusi ta sellega seoses ei tähelda:

Ma nimetan seda patuks, et ma võtsin jõululaupäeval endale mängu, et ma olen muusik. Oli tarvis natukene leiba teenida. Ühed noored seal, kes olid seal küla peal, korjasid ühe väikse rahakese kokku ja tahtsid hirmsasti pidu jõululaupäeval, et kas saaksite meile tulla esinema, pilli mängima? Kõik helitehnika ja kitarrist mul oli olemas ja oma elukaaslane ka ja kolmekesi sõitsime. Esimene rida oli vaba ja tee äärest üks punane väike auto tuli. Ja mõtlesin ka, et reaalne, et see võtab ka parempoolsesse ritta ja hakkab ka sõitma, aga nii kui ma temani jõudsin, keeras ta mulle ette, sõitsin külje pealt sisse ja hirmus pauk käis ja auto lendas kaugemale ja kaks meest, üks oli asfaltteel ja teine autobussipeatusse ja ma sain nihukse šoki sellest, et ma täiesti värisesin ja mõtlesin, et surnud on mõlemad. Ja siis ma mõtlesin, et ei, ma lähen kirikusse igaks juhuks, et toetust saada, ostsin veel endale nihukse risti, õpetaja Aus õnnistas ära ka. Nii et ma siis käisin leeris ära ja lasin ennast ära ristida. Pärast seda autoavariid jah. Ja siis ma mõtlesin, et ma enam mitte kunagi enam endale jõululaupäeval mingit esinemist ei võta. Nii suurel pühal nagu noh teenistus või selline nagu ei sobi.

Et elu läheb nagu ikka nagu orav rattas. Ikka mure ja pinge ja rabelemine, nagu siin riigis on, et üldse omadega välja tulla. Kirikus ma käin nii palju, kui ma jaksan, eks ole. Pühade ajal kindlasti. Kindlasti ma käin ja on selline hea ja uhke tunne. Et hea meeleolu on. Nagu hing on puhas ja mured kaovad.

Mu hea sõber ikka ütleb, et sa pead ikka ise ka enda eest hoolt kandma. Ei ole nii, et sõidad 130-140 kmh, juhtub avariid ja siis mõtled, miks Jumal

sind ei hoidnud. Ega Jumal pole öelnud, et sa võid reegleid rikkuda. Ja reaalses elus on ka niimoodi, et sa pead ikka ise oma hinge eest hoolt kandma. Täpselt nii tegema, mis on õige. Ja siis saab Jumal ka hoida.

Sirje (54) tuli kirikusse leeri samuti pärast suurt üleelamist:

Mul polnud suurt huvi reeglite vastu. Uskusin vaid, et kui olen ristitud, siis see kaitseb mind. Sama sisuga on ka leeritamine – et pühalik tunne. Leerikoolis ma võtsin kõike südamega, mitte kõrvadega. Nii et ma ei mäleta sellest midagi. Võibolla on need reeglite täitmised kõik inimeste jaoks, Jumala jaoks on lihtsalt, et ma usun teda. Ma ei oska sellele vastata, kas kirik kui selline ja selle reeglid on Jumala või inimeste väljamõeldis, kaldun arvama, et inimeste. Tegelikult polegi isegi tähtis, et ma lähen kirikusse, sest ma tunnetan Jumala olemasolu seal, kus olen – tema on minuga kaasas kogu aeg. Aga praegu ka saan kirikust selle suurema emotsiooni, sest seal on kontsentreeritud see vaimsus.

Anni (29) käib kirikus väga harva, jõulude ajal püüab siiski üritada ja uuesti proovida. Vahepeal oli Anni pettunud, sest see, mida ta religioonist lootis, ei töötanud. Anni kahtlused saavad toitu meediast:

Ristimine ja leer – see oli hetkemõte, keegi rääkis, et elu pidi paremaks minema. Mis salata, sain tööle ka pärast kooli. Kontakt seal eriti ei säilinud. Ühe korra olen ka armulaual käinud. Sellel vist ei olegi enam tähendust minu jaoks. Siis tol hetkel ilmselt oli selline pidulikkuse tunne, et teine õhkkond ja teises ruumis.

Siis tuli masu peale ja olin lihtsalt pettunud. Usus üldse, et lootsin, et läheb paremaks, aga elu võttis hoopis teise pöörde. Leeriõpe kinnitas, et peaks paremaks minema, aga elu paneb paika, et nii pole. 100% ei usu seda, mida õpetati. Kahtluse alla panevad internet, meediakanalid. Et ma olen

selline huviline ka, et vaatan kõik need saated. Seal on üht kui teist, osa saateist paneb selle kahtluse alla, osa aga annab tuge, et mingid paberid on leitud näiteks.

Mina ka viimati, kui Peterburis kirikus käisin, siis panin küünla. Kui kirikusse sisse astusin, oli selline viirukilõhn ja see andis mõtte, et äkki jälle läheb elu paremaks.

4.1.3. Kadi lugu: kui kõrge on hind, et osta hingerahu?

Kadi (39) ei kasuta sõna "Jumal", vaid "kõrgem võim". Ristida ja leeritada lasi ta ennast selle lootuse tõttu, et see kaitseb. Kui küsisin, kas ta peab ennast kristlaseks, oli tükk aega vaikust ja siis kommentaar: "Hea küsimus." Ilmselt polnud ta sellele üldse mõelnud. Siiski otsustas ta, et ta on pigem kristlane, sest talle meeldivad Piibli käsud ja põhimõtted, mis sest, et ta igapäevaselt nende järgi ei ela. Kristlusest ei teadnud Kadi enne leerikooli midagi ja leerikool tekitas temas hoopis rohkem küsimusi ja vastuolusid:

Ilmselt ma seletan seda kuidagi nii, et mul on hea kindel olla, kui ma olen ristitud. Selles mõttes ma nagu usun millessegi, kas see just on mingi kindel asi, kellessegi kõrgemasse. Ja meie ühiskonnas selle kõrgema tunnistamiseks on ikkagi ainult kirik. Ja siis see ristimine minu jaoks. Nagu kaitseks, ma ei oska seda seletada ka.

Leerikool muutis natuke minu suhtumist asjadesse. Ma ei usu, et paremuse poole. See tekitas hoopis rohkem küsimusi ja vasturääkivusi. Aga nii ta on, nagu ta on, et ega ma sellepärast ei loobunud oma soovist saada ristitud..

Kadi probleem on rohkem Jumalaga kui kirikuga. Näib, et usk ei haaku sellega, mis reaalses elus toimub, ja Jumal ka ei aita. Kadi lähenemine on dualistlik: usk ja usaldamatus mõjuvad ühekorraga:

Vot ongi täpselt see, et kui kõik tundub nii ilus ja lubatakse nii ilusaid asju, kõik saavad oma teenitud kas siis karistuse või palga või tasu, aga elu ei ole ju tegelikult selline. Ja pigem on vastupidi, et mida parem sa teiste vastu oled, mida õiglasem, seda rohkem kannatad sa ise pärast selle arvelt. Kus see õiglus siin on? Ma ei näe seda õiglust mitte kusagilt. Need ongi need vasturääkivused.

Ja kui sa ikkagi oled näljas, või kui sa kaotad töö või mis iganes õnnetused sul juhtuvad, reeglina inimesed pöörduvad siis rohkem koguduse või Jumala poole, kuidas keegi seda nimetab, nad ei saa sealt abi. See on see küsimus minu jaoks. Et ma ei võta seda üks ühele, mida ma seal kuulsin ja mida ma võin lugeda. Aga ma olen jätnud selle endast kõrvale, et ma ei tegele sellega, miks see nii on. Ma kuidagi nagu ignoreerin enda jaoks seda. Neid küsimusi tekkis seal nagu palju rohkem, aga ma nüüd hetkel ei suuda neid meenutada. Neid oli nii mõneski vallas.

Küll ma olen täheldanud, et hea lihtne on oma mured ja raske koorem sinna usaldada. See tegelikult ei lahenda, võibolla see võtab sult ära nagu pinget igapäevaselt ja sa suudad nagu muude asjadega tegeleda ja seda nagu enda selja taha jätta, et sa ei lähe sinna süvitsi sisse, aga ikkagi et minu jaoks on liiga palju vasturääkivusi. Loomulikult on hea mõelda, et on keegi, kes sind aitab, aga tegelikult, ma ei võta seda inimese tasandil, ma võtan seda globaalsemalt, et siis ei oleks see maailm selline, kui keegi seda ülevalt juhitaks. Minumeelest on see täiesti juhitamatu aparaat see maailm. Liiga palju on piina, kannatusi. Ebaõiglust.

Küsisin Kadilt, kas ta pole tahtnud oma küsimustele täpsemalt vastust otsida, näiteks leerikoolis või jutlusi kuulates. Tuli välja, et tegelikult tal puudub selleks huvi ja kuigi nad käisid elukaaslasega koos vabatahtlikult leeris ja nad tunnetavad mõtete ühtsust, pole nad omavahel nendest teemadest kordagi rääkinud:

Ja kuidas ma siis seal leerikoolis hakkangi kahtluse alla seadma asja, millest ma nagu ise osa võtan. Lihtsalt lasen ennast leeritada. Ja nii palju see mind ei huvitanud ka, et ma oleksin nagu eraldi läinud seda küsima. See ei ole minu jaoks teema, millega tegeleda. Selle taha see ongi jäänud. Pigem see mind nii palju ei huvita. Nii see paraku on, mul pole ka sellist tutvusringkonda ja sõpruskonda, kes nagu väga tihedalt käiks kirikus. Aga mu elukaaslane... me mõlemad käisime ühes leerikoolis. Ta mõtleb täpselt samamoodi kui mina. Ta tuli ka sinna vabatahtlikult, et miks, et - ei olegi sellel teemal arutlenud.

Ma olen selle nii peast välja visanud, et see ei saa nagu elu häirida. Seal on palju asju, mis tundub mulle liiga rusuv. Kogu see asi on, kui ma käingi nendel jumalateenistustel, eriti leeri ajal pidime palju käima, see on nagu liiga rusuv mu jaoks, ma ei taha, et see oleks rusuv. Mulle meeldivad väga, näiteks vaatan filme, Ameerika jumalateenistused. See on nagu elavam ja lõbusam. Mulle rusuvad asjad ei meeldi. Lauludki, mida me seal jumalateenistustel laulsime. Miks see peab nii raske ja masendav olema? Ja selline tunne tekib, et sa lähed sinna kannatama ja kannatustest rääkima – see ei ole päris see, mida ma tahan. Jah, see peaks olema kuidagi kergem. Ka näiteks selline asi. Võtame näiteks paavsti, kes siin maailmas on selline laia kõlapinda leidnud, kuidas nad siis käituvad nii, nagu nad käituvad, kas nad ei võta seda asja ise siis tõsiselt? Me räägime näiteks lastepilastamisest. Ei võta seda tõsiselt ise. No nemad... No mis asi see siis üldse on? Kas see on populistlik tegelikult? Kommertslik et... Seal kerkib minu jaoks üles nii palju vasturääkivusi, et ma püüan sellele mitte mõelda ja võtta sellest see helgem pool, mis mulle sobib ja mis mulle jõudu annab. Mina olen enda jaoks selle asja niimoodi lahendanud.

Ma arvan, et selliseid nagu mina, et selliseid ei ole palju. Tundub, et ma olen nagu kuidagi liiga kõhkvel, et mul ei ole nagu hingel tasapinda. Ühest küljest tundub, et see on nagu liiga lihtne, teisest küljest jälle, et see

ei ole minu ala. Võibolla on nagu erinevad tasapinnad. Need jutlused on nagu lihtsad, et need nagu ei kõida mind. Ma kuulan neid loomulikult, aga see ei tekita minus mingit emotsiooni, et ma väga sügavalt kaasa mõtleksin. Ma ei ole seda enda jaoks nii hästi läbi mõelnud, et ma oskaksin öelda, mis on must ja mis on valge. Ma olen soos selle teemaga, ega mul kindlat pinda jalge all ei ole, aga ma ei vaja ka mingit pinda. Ma ei tunne sellest puudust, et ma läheksin ja teeksin endale need lahtised otsad ja küsimused selgeks. Eks ma mingil ajal olen mõelnud ka, et kui eladagi nende põhimõtete järgi ja kui minna rohkem süvitsi selle teemaga, aga mulle ikkagi tundub, et niimoodi päris ei saa meie elus, et need inimesed liiga palju kannatavad. See ei aita neid, vähemalt kui nii kõrvalt vaatad. See ei vähenda minu soovi seal käia. Ma käiksin seal oluliselt tihedamini, aga need jumalateenistuste ajad mulle kuidagi ei sobi. See elu on nii kiire, et ma ei oska ennast ka sealt rattast maha võtta, et leida aega asjadele, mis mind rahustaks ja millest oleks rohkem kasu.

Aga need laulud, see on jube, kui palju neid peab venitama ja mis viisiga need on. Selline tunne, nagu keegi oleks surnud kogu aeg. Ja kuigi ma nii mõtlen, siis ikkagi, kui ma peaksin abielluma, siis see peaks olema kiriklik laulatus. Ma arvan, et see on see, et su üle on kaitse, nagu turvatunne. Aga reaalselt ma seda ei looda, saab loota ainult iseendale, aga see on selline emotsionaalne tugi.

Kristlik maailmanägemine on Kadi jaoks üks suur küsimuste rägastik, loodetud maagilist kaitset ei saa eriti usaldada, laulud on jubedad ja jutlused sisutühjad. Kirikusse mineku õudusi süvendab varane hommikune tõusmine. Lisaks tundub veel, et need, kes asjaga tegelevad, teevad seda vaid kommertsipärast. Tõelised usklikud ja õiglased inimesed kannatavad rohkem kui teised. Aga see kõik on tühiasi, sest Kadi jätab kõik häiriva kõrvale ja võtab helgema poole, mis talle jõudu annab, ja see on seda väärt! Eriti veel kui seda nii harva saab! Ainult mis asi see on, mille nimel tasub kõik see eelnev ära kannatada?

Mulle meeldivad rituaalid. Kõik jumalateenistused on ikkagi väga rituaalsed. Kord, mis nüüd tuleb, kuidas nad seal käivad. See mulle väga meeldib. Seda ma sinna otsima lähengi, see rahu, mida rituaalsed asjad genereerivad.

4.1.4. Usk on eluvõõras ja kirikuga puudub vaimne side

Sellega, et usk võib kaasaegsete probleemide seletamisel ja lahendamisel tunduda kasutuna, puutusime kokku juba Kadi (35) loos. Muuseas märkis seda ka Jüri (82). Küsimuste vastamata jäämist märkisid mitmed vastajad, kuid neid see huvitaval kombel isegi väga ei häirinud. Natuke kardetakse ülemäärast usklikkust ja võibolla sellepärast ei tahetagi piibliseletamise tööd kellegi teise hooleks jätta.

Eks neid küsimusi ikka tekib, aga need on sellised, millele ei saagi vastust, et need on vastamata küsimused.(Anni, 29)

Sellest leerikoolist ma ei saanud vastuseid. Pigem oli Jumala juurde jõudmine läbi tunnetuse. Ma ei vajanud neid reegleid, mis olid seal. See oli rohkem emotsiooni tasandil, seda ma sain! (Sirje, 54)

Ega see Piibel on tegelikult küllaltki tark raamat, ega ta päris niimoodi õhku kirjutatud ei ole ja... Et mis seal räägitakse, see iseenesest olemuslikult on ju õige. Ja kui tänapäeva ühiskond seda rohkem aru saaks, mitte niimoodi et see on kuidagi niimoodi mingi hirmus uskumine ja sa pead mingi musta kuue selga tõmbama ja siis mingi hirmus usklik olema, see nagu nii ei ole. Seda kannataks ju igapäevaellu rohkem tuua. (Tanel, 45)

Mitme informandi jutust tuleb välja, et neil ei ole kirikuga vaimset sidet. Üldiselt selle üle ei kurvastata, ühel puhul aga siiski:

Aga mis puhtpraktilisse tänapäeva praktikasse puutub, vaimulikkond on ennast eristanud kogudusest. Ja see on vale. Nad hoiavad ikka seda, et nemad on kõrgemad, nemad on pühitsetud. Ja meie oleme seal. Ja noh, ma usun, et nad ei saa teistmoodi, aga kui nad selle barjääri maha lõhuks ja avaks kanalid, ukSED ja aknad rahvale ja oleks rahvale lähemal, siis muidugi, ma arvan, et see päästaks. Minu kitsam eriala on virtuaalse maailma kursused ja kui ma lähen kiriku veebile, kus ma pidevalt käin, ... No väga hea näide: Mõtlesin, et kustkohalt see Tobiasi tekst pärit on, ma mäletan, et ükskord ma leidsin selle Piiblist üles, aga ei mäleta kustkohalt. Lähen internetti, avasin Piibli, Piibel on seal olemas, kirjutan sinna "et teie seas minu vaim elab" – "teie vaimu ei leitud". No saate aru jah, et see on nii otseselt kui ka kaudselt. Minu vaimu sealt ei leitud. See on niisugune väga iseloomulik ja tähendab, järgmine nädal tuleb segakoori 60. juubel. Ja ma siis otsustasin, et kuna ma sellega tegelen pidevalt, mitu tundi päevas, see on minu põhitegevus, et ma teen segakoori 60 aastastest ajaloost mingisuguse sellise slide-show, et näidata seda meie pidulikult istungil pärast jumalateenistust. Nojah, aga mis mind on kogu aeg vaevanud, on see, et see, mis puutub segakoori, koguduse inimestesse, seda sealt kiriku veebist ei näe. Seal elab ainult vaimulikkond, kõik see, mis on sellega seotud, meid seal ei ole. See on vale. (Jüri, 82)

Mitte et Kaarlis kuidagi vastumeelne oleks, aga ma tunnen, et see kogudus ei vaja mind. Neil läheb niigi hästi! (Ülle, 33)

Olen tõepoolest eriala tõttu üsna regulaarne kontserdil käija, aga siis sa lähed sinna ikka muusikaelamust saama, mitte vaimset poolt. Aga kirikukontserdid on väga kenad ja suur osa kõlab hästi. (Hannes, 47)

4.1.5. Rando lugu: särasilmne usklik, kes ei käi kirikus

Vastukaaluks üldisele usuleigusele lapsepõlvekodus ja hilisemale usu

privatiseerimisele ja sünkretiseerimisele oli informantide hulgas ka 27-aastane noormees, nimetagem teda Randoks, kelle pere oli olnud sügavuti ja traditsiooniliselt usklik, kus religioon oli jutuaineks ning peeti söögi- ja õhtupalveid. Pereema tegi kiriku juures diakooniatööd ning Randogi oli tal selle juures abiks.

Rando tunnistab, et ka tema on käinud läbi kahtluste etapi ning mõelnud enda jaoks läbi, kas Jumal on ikka tegelikult olemas. Noormees oli lugenud Uue ja Vana Testamendi kujunemisloost ning mõelnud ärksa iseseisva pilguga loodusteaduslikele distsipliinidele ja jõudnud järeldusele, et mitte kõik pole ette kirjutatud, aga ometi ei ole midagi juhuslikku ning kõige üle valvab ülekantud tähenduses Jumala silm. Tema maailma- ja usukäsitus oli üks konkreetsemaid üldise häguse pildi taustal, jäädes ehk alla vaid eakale filosoofiahuvilisele professorile Jürile (82).

Rando oskab hinnata ja süsteemselt kommenteerida kirikutöö mitmeid valdkondi, millest teistel informantidel on vaid udune arusaamine. Argumenteeritult väidab ta, et Kaarli koguduse tegevus on heal tasemel, et valitseb traditsiooni ja kaasaegsuse tasakaal, et jutluste teemade valik on põnev ning muusika on mitmekesine. Rando oskab panna tähele iga "mutrikese" tähtsust kiriku teenistuses ja töös ning olla igapähele neist tänulik:

Tahan rõhutada veel, et kirikumees teeb sellist tööd, mis on väga tänuväärne. Tema keerab seal puldi juures mikrofone ja muud. Et paljud ei teagi, et ta seal on, aga ta töö on hästi tänuväärne.

Rando on erandlik informant ka selles suhtes, et talle on tähtis koguduse sotsiaalse ühtsuse ja suhtlemise pool, mitte ainult emotsioonid ja talitused, mida teised informandid oma jutus tähtsana esile tõid. Armulaudagi vaatab ta osalemise viisina, küll laiema, religioonis osalemise viisina. Ta tunnetab, et temasuguseid, kes kirikuga suhestuda tahaksid, ei ole palju:

Kui on armulaud, olen alati käinud – ja rahvale on see oluline – minu jaoks on see kaudselt viis religiooni sees olla, osaleda. Pärast seda on ikka hea olla. Samuti on vahva, et teenistuse sees on tänapalved, eestpalved, leeritähapäevad ja muud tähtpäevad, näiteks pastorite sünnipäevad, mis liidavad ühiseks väikeseks pereks. Kirik annab minu jaoks võimaluse mõelda, mis on oluline: kes mina olen ja mida ma veel teha saan. Selge, et kirik on mitte ainult kooskäimise koht rituaalses mõttes, vaid see avardab minu mõttemaailma, et ma mõtlen mitte ainult iseenda, vaid ka teiste peale. See ütleb mulle: "Mõtiskle!"

Aga talituste mõttes, see on lihtsalt üks osa, mida kirik täidab, aga see pole sugugi primaarne. Saab ka teisiti, isegi ilmalikult paari panna ja matta. Et jääb nagu selline mulje, et inimesed pöörduvad kiriku poole ainult siis, kui on lein või muud sarnast. Ma eeldan, et suur osa inimesi tuli leeri muudel põhjustel, mitte krikuga suhestuma. Religioon oli suurele osale mitte igapäevane asi.

Nii üllatav, kui see ka pole, Rando kuulub Kaarli kogudusest eemale jäänud liikmete hulka ja selleks on tal ka põhjus:

Igapäevaelus olen sellest distantseerunud, seetõttu võibolla ma ei saa täpselt aru, mis kirik minu jaoks on. Pärast leeri käisin rohkem kirikus, aga hiljem jäi see vähemaks. Sellega seoses, et minu kihlatu ei ole religiooniga nii lähedane ja siis meie päevaplaanidesse see kirikus käimine eriti ei sobitu.

Rando ei ole erandlik. Sirjel (54) ei luba elukaaslane kirikus käia ja Anni (29) järgib oma venna ja teiste tuttavate eeskujul, kes on küll ristitud ja leeritatud, aga kirikus ei käi muul puhul, kui ainult jõulude ajal. Niisiis, perekonna mõju on ka tänapäeval täiesti olemas ja mitte ainult peretraditsioonides, vaid ka argisel igapäevaste otsuste tasandil.

4.1.6. Aeg ja huvi

Koguduse õpetaja Jaak Aus peab religiooni ja kirikuga tegelemist inimese vanusega seotuks. Ta usub, et keskealised kirikus on pigem erand kui reegel:

No eemalejäämise põhjused, ega seda ei oskagi. James Fowler on see, kes on usulist arengut uurinud. Temal on minumeest hea töö. Kui mina seda omal ajal lugesin, sain endale ka pildi selgemaks. See on ikka ealiste iseärasustega tugevalt seotud. See, et meile neid 35-40-aastaseid satub, siis väga hea, kui satub, aga tegelikult ikka me peame olema ausad, et sellel inimesel, kes rajab oma tööelu ja kellel on perekonna loomine ja kellel on väga palju muid asju, et ta lihtsalt ei mõtle nendele religioossetele küsimustele. See ei ole tema jaoks tähtis. Inimesed tulevadki tagasi, kui ta saab seal 50 või 50 alla tegelikult, ja minu kogemus ütleb, et päris palju käib leeris selliseid üle neljakümnesid. Lapsed kuskil 8-aastased ja sageli mõned ütlevad, et tulevad nagu laste ristimise pärast, aga mis seal vahet on, kui nad ristida tahavad. See elu on meie ümber, nagu ta on. Et siis on aega mõelda suuremate asjade peale kui lihtsalt karjääritegemine. (vt. Lisa 1)

Õpetaja arvamusel tundub tõepõhi all olevat, sest paljud keskealised informandid kurtsid ajapuuduse üle. Teisalt, needsamad inimesed mõõnsid, et ajapuudus ei ole tõsine põhjendus millegi tegematajätmiseks, pigem on ikka prioriteedid ja valikud teised - ei tunnetata vajadust rohkem kirikule pühenduda. Põhjuseid, miks seda vajadust ei tunnetata, on mitmesuguseid. Üks nendest on individualistlik lähenemine usule, nagu ka eelnevatest arvamuseavaldustest võib välja lugeda: usk ja kirik ei pea alati koos käima. Vahel võib aga juhtuda nii, et religioon ei ole üldse teema, millega tegeleda.

Kadi (39) ei ole oma elukaaslasega sellest rääkinud ega iseendalegi selgeks teinud, kas ta on kristlane või mitte. Tanelil (45) pole aega Piiblit lugeda, kuigi ta

väidetavalt seda tahaks. Aavo (31) märgib, et usulist süvenemist ja lugemist takistab ajapuudus: töö, pere, õppimine. Anni (29) ütleb lakooniliselt: *kiireks läks, aega pole. Polegi ammu neile teemadele mõelnud*, väidab Sirje (54). Sass (44) leiab, et usust rääkida pole teema ja vaimulike raamatute lugemine on pealesurutud:

Kui te kirikus käite, kas te tahate kristlasena jagada seda, mida te olete leidnud, oma kogudusekaaslastega?

No mul selliseid kaaslasi nagu polegi. Niipalju kui me seal käime, me oleme enda pere keskel käinud. Mõnikord harva näeme seal kedagi tuttavat. Siis me teretame lihtsalt ja lähme. No kõik, mis kirikuga seotud, peaasi, et need olemas oleks. Siis on selline hea tunne. See ongi nagu kõige suurem toetus. Võtame pere kokku ja jälle lähme ja... See on nii hea kodune tunne. Kui me sinna läheme. See on nagu muinasjutumaailm. Aga need, kes käivad ukse taga ja ütlevad, et te peate lugema neid raamatuid ja see on nagu pealesurumine. Mul naabrite juures käivad 4-5 tundi päevas – see on nagu töö juba, mina nii ei suuda.

Rein (39) möönab, et tööd on nii palju, kuid kõik on kinni tahtmises, see on valikute küsimus. Reinu ümbritsevas seltskonnas pole tavaks kirikust rääkida, kuigi ta on ise julgelt oma vaateid jaganud, kui on olnud võimalust või põhjust midagi teemakohast öelda, ning siis see pole veidrat suhtumist tekitanud. Aga kirik pole Reinu jaoks jututuba, kui saab kuidagi tõsiselt, üritustes-projektides kaasa lüüa, siis on see vastuvõetav:

Ise löön kaasa mitmes vabatahtlikus projektis eraldi kirikust, mulle pole see loomu poolest üldse võõras. Ma ise pole läinud seda infot otsima, aga kui mulle toodaks see info, siis tuleks see "jah" üsna kergelt. Olen ühe heategevusklubi asutaja ja president, et niikuinii teen, võibolla on võimalik ka koos kirikuga teha. Tunnen end alati Kaarli kiriku ees tänuvõlglasena. Kui mul oli raske aeg lapsega, siis nad olid toeks, siis

olen huvitatud, et see suhe kirikuga läheks tihedamaks.

Üks näide sellest, kuidas kirik ja religioon pole teema, millest osataks rääkida, oli minu kohtumine Kristiinaga (56). Olin hädas, et ei osanud kokkulepitud paika kohale tulla, helistasin Kristiinale mitu korda, aeg läks. Lõpuks tuli Kristiina ise mulle vastu ja saime intervjuuga alustada. Pärast seda, kui ta oli öelnud, millal ta ristiti ja leeritati, polnud tal äkki enam midagi öelda. Olin üllatunud. Ta oli andnud nõusoleku intervjuuks, me olime päris palju vaeva näinud, et kokku saada, ta oli väga abivalmis naine, temas ei olnud kohmetust ega piinlikkust, aga tal lihtsalt ei olnud millestki rääkida:

Miks see Teile tähtis oli?

Ma ei tea. Kuidagi tundsin, et võibolla peab. Kuskilt mingid sõnad või laused olid kuskilt meelde jäänud.

Kas see leeriõpetus Teie elu kuidagi muutis?

Ei.

Et olitegi elanud nii, nagu peab ja...

No ma ei tea, mis on nagu peab.

No mulle üks intervjuueeritav ütles, et seal olid reeglid mida õpetati.

Ei mul ei muutunud midagi.

Kas Te siis tundsite ennast enne kristlasena ja pärast ka?

Põhimõtteliselt küll. No kirikus käinud olen ma küll vähe, isegi jõulude aeg, no mis ma sinna ikka trügima lähen.

Kas Te pärast leeri ka käite kirikus?

Ei käi. Ma ei leia nagu põhjust, miks ma sinna pean minema. Kui ma tahan midagi mõelda, siis ma mõtlen ise ja

Aga õpetaja räägib ka seal midagi, on jutlused ja...

Seda küll, aga ma ei tea...

Aga kui Te ise loete, kas Te äkki ei taha seda kellegagi jagada?

Ei, ei taha.

Te ütlesite, et abikaasa on ka ristitud ja leeritatud. Või räägite kodus

nendest teemadest?

Ei räägi.

No mis kirik veel võib pakkuda, sotsiaalset suhtlemist, huvitegevust, kas midagi nendest ei ole teid paelunud?

Kunagi kooli ajal olen kooris laulnud, aga ei.

Aga kui te olete lugenud, kas teil küsimusi ei ole tekkinud, eksistentsiaalseid või eetilisi? Või mingeid muid?

Ega ma nii palju ka lugenud pole.

Kui nüüd kirik Teile midagi muud ei paku kui neid talitusi, siis mind huvitaks ikka väga, miks need talitused teile tähtsad on? Või on ikkagi midagi muud seal taga?

Kirik lihtsalt on ja teda on vaja.

Erinevate küsimustega tuli intervjuu käigus välja, et tal pole mingit oma seisukohta, mida üldse usust uskuda või arvata või hoopis kõik kahtluse alla panna. Ta pakkus, et kirik on mingi asja sümbol, aga mille... Viimaks jõudsime kultuurilise kristluse ja igäühe vabaduseni endale sobiv usk leida, aga rääkijat ennast ei puudutanud see küll kuidagi:

Sellisel kujul nagu ta praegu on ja nagu teda õpetatakse, no las ta siis olla. Igäiks peab ise leidma, on igasuguseid usundeid, mida vaadata ja võrrelda. Aga see kuulub nagu meie rahva ja meie traditsiooni ja meie ajaloo juurde.

4.1.7. Mida saaks kirik ise muuta

Isegi kui informandid käisid kirikus harva, olid nende kokkupuuted seal enamasti positiivsed. Siiski juhtus sekka ka mõningaid kriitilisemaid noote kiriku aadressil. Üks tõsisemaid märkusi oli see, et kirik ei tunneta oma missiooni:

Muidugi, mis on kiriku suur missioon ja tema jõud, mida ilmselt vaimulikud ei taipa, see on ainukene organisatsioon, mis on suunatud inimese vaimule. Ja ainult. Põhimõtteliselt peaks niimoodi olema. Sest mitte ükski vabakogukond, neid on igasuguseid, korteriühistud siin ja ma ei tea mis margikogujate kogukond ja see tähendab, kodanikuühiskond, kuid kirik kui organisatsioon, ma räägin juhtimisteoreetiliselt, on vabakogukond ja tegelikult töötab ka selle seadusandluse alusel, aga korteriühistu mure on see, ja kõikide teiste vabariühenduste objektiks on materiaalsed väärtused. Kirik on ainuke suur organisatsioon, mille objektiks on inimene. Vaim. Ja ma arvan, et just see hoiab kirikut üleval. Kuivõrd just kirikuisad seda ise tajuvad, ma ei tea, ilmselt ... (Jüri, 82)

On tulnud ette, et jutlus on inimest eemale peletanud, annetuste kogumine probleeme tekitanud ning on olnud pettumusi omavahelises kommunikatsioonis. Paremaks saab muuta ka kiriku turundamist.

Aga miks ma nüüd kaks aastat pole käinud, on see, et siis jõulude ajal jutluses kurjustati inimestega, et nagu kiriku liikmed, aga kirikumaksu ei maksa ja võibolla midagi veel. Mul oli niigi kehv aasta möödadas, töötu värk, ja siis veel saad kirikus rielda ka. See tõesti pahandas mind. (Anni, 29)

Mis minu karva natuke turri tõstab, on andami korjamine. Kaks meest kotikesega ridade vahel. Kui sinna on vähe pandud, tundub see väiksena, aga pärast mõõtmised justkui kasvavad. See on piinlik, et käiakse ridade vahel. Vanasti oli kast ja igaüks pani sinna, kui tahtis. (Sander, 29)

Ütleme nii, et kui ma Tartusse läksin, siis mul oli Tallinnas selline suurem konflikt, et plaanisin kogudusest välja astuda. Et meil oli silmakirjalikkuses probleem. Et ühelt poolt see peaks olema nagu kõige usaldavam õhkkond, aga teiselt poolt tulid nagu mingisugused isikliku elu

pettumused sealt. Minu arvates ei käinud kokku sellega, millest mina... Oligi nagu hea Tartusse minna ja suhted Kaarli kogudusega katkesid. (Ülle, 33)

Mina ei saa meili. Olen päris kindel, et kui ma saaksin kirikult regulaarselt meili, siis olen päris kindel, et oleksin ka rohkem kohal. See pole ainult minu probleem ilmselt, tänapäeval kõik "müüvad" ennast, teadvustavad. (Rein, 39)

4.2. Adventkoguduse lood

4.2.1. Suhtlemisprobleemid

Mida väiksem on kogudus, seda tähtsamana tõuseb esile suhete teema ning üksikust inimesest sõltub seal palju enam kui suures koguduses. See on väikeste koguduste tugevaim külge, aga ka suurim nõrkus.

Seda ma tahan küll öelda, et üldiselt olen ma omas mõttes teinud sellised tähelepanekud ja järeldused, et inimesed, kes käivad sellistes suurtes kirikutes, ütleme näiteks luteri kirik Jaani kirik ja suured kirikud, kus on väga palju rahvast koos, kes tahab jääda märkamatuks, kes tahavad, et sa oled oma olemiste ja tegemistega, et sinu asja väga ei teata, sellised inimesed tunnevad ennast turvalisemalt suurtes kirikutes, saavad rahulikult mõelda Jumalast ja palvetavad ja kõik. Ja ongi ok, tuleb sealt kirikust välja ja läheb koju. Ja need inimesed, kes on valinud oma usutee käia kogudustes, seal on juba selline oma pere tunne, tõesti, kõik teavad kõiki, pastor teab ja võib minna rääkima oma probleemidest ja muredest. Juhul, kui sa usaldad pastorit, aga vot väikestes kogudustes tekib selline asi, et tihti peale pastoreid vahetuvad ja ka pastritel on probleeme ja haigusi ja ka surm võtab pastori ära ja oled ilma pastoriga ja tuleb uus pastor ja võibolla ei harju selle pastoriga väga ära ja siis tekivad sellised küsimused ja mõtted, et sealt kandist võivad tulla sellised küsimused ja

mõtted, et äkki ma lähen kuskile mujale, et ma ei mõista seda pastorit ja tema ei mõista mind ja see on just sellega seoses, et kogudus on nagu perekond. Suures kirikus ja väikeses koguduses on selline vahe küll. Jaani kirikus ma tean inimesi, kes käivad noorest peale ja kuni surmani käivad ja ei ole midagi, aga kogudustes on tihtipeale, et inimesed lähevad jälle järgmisse: otsivad ja vaatavad, aga üldiselt seda ei kiideta heaks. Et mis on raskused, igal pool tulevad ette, ükskõik, ka kõige viisakamas perekonnas ja igal pool tulevad arusaamatused ja kõik, ja koguduses tulevad ka need asjad kõik ette, aga sellest peab üle saama. No saadakse ka. Ja kui tõesti ei saa, siis see inimene lahkub sealt. (Rita, 53)

Perekondlik suhtlemine koguduses toob negatiivsena küljena esile seda, et oma "pereliikmetele" esitatakse kõrgendatud ootusi ja nõudmisi. See võib tekitada probleeme nii neile, kes oma nõudmistega välja tulevad kui ka neile, kellele neid nõudmisi esitatakse. Kriitika teeb halva tunde, mistõttu ei taheta enam kirikusse tulla. Kui kriitikat esitatakse kui etteheidet, et inimene ei ole küllalt hea usklik, siis võivad sellega kaasneda süümepiinad ja mõtted, et ta ei kõlbagi kirikusse tulema ja seal olema ja tegutsema.

Kiriku suhtumine on väga imelik. Tema [abikaasa] oli küll lapsest saati seal käinud. Kui ta tundis, et lõpp pole kaugel, avaldas ta soovi tema soovi järgi kontsert teha, aga tema soovile ei tulnud vastu. Ei võetud kuulda. Ometi oli ta väga usklik inimene. (Salme, 74)

Tegelikult ongi just konkreetsed inimesed mänginud minu suhetes kirikuga kõige tähtsamat rolli. Võibolla olen märkamatult isegi vist liiga palju lasknud end mõjutada suhetest ja suhtumistest. Niipea, kui minu elust eemaldusid inimesed, kellega mu kirikuelu märkamatult lahutamatu seotuks oli saanud, algas ka minu kaugenemine kirikust. Pärast pastorivahetust ning pastoriproua-sõbranna kaotamist muutus minu jaoks kohe väga palju.

Et kogudus on omamoodi miniühiskond, siis toimiski ta nagu väike riik oma kirjutatud ja kirjutamata seadustega. Olid juhid, oli võimuvõitlus (millest muidugi ei räägitud, kuid kõik teadsid), olid leerid, mis pooldasid erinevaid juhte (kuid millest samuti ei räägitud), oli oma „politsei“ ja „prokurörid“. Üldine õhkkond on siiski enamasti „valitseva“ pastori võimuses. See võib olla toetav, olen seda tundnud ja see on väga tore. Võib aga olla ka moraliseeriv, manitsev, hukkamõistev. Selline kirik ei ole paik, kus inimesele meeldiks olla.

Uued inimesed tähendasid uusi suhtumisi ja tõid kaasa uutmoodi kriitikat. Olin 16-17 ja mu seelikud olid arvamusiidrite meelest ikka kas liiga lühikesed või liiga pikad. Juuste värvimise pärast sain mitmeid märkusi. Samuti toona koolilaste seas suur mood olnud tanksaabaste eest. Samuti – kui meie tüdrukuteansambli laul oli meile endile ja teistele varem olnud ainult rõõm, siis nüüd saime kriitikat ka selle eest. Lõppkokkuvõttes oli see viimane siiski ka positiivne – meiega tehti asjatundlikumat tööd ning ilmselt meie laulu kvaliteet tõesti paranes. Ainult rõõmu jäi vähemaks. (Age, 35)

Me sattusime kahjuks sellisel ajal kirikusse, kus oli hästi suur käsumeelsus. Et minuni ei jõudnud esimesena mitte see, et Jumal armastab mind, vaid see, et kõrvarõngastega ei tohi kirikusse tulla, et pükstega ei tohi kirikusse tulla, sealiha ei tohi süüa, hingamispäeva tuleb pidada ja tatataa. Ja minu jaoks muutusid need kohe nii oluliseks, et kui ma ei suutnud seda nii pidada, siis ma tundsin kohe nii suurt süümepiina. Mul oli nii halb ja... Tegelikult ma tulin nii lollil ajal, kus seda tegelikku sõnumit ei jõudnudki minuni.

Ma arvan, et igas kirikus peaks olema psühholoog, kes oskaks läheneda igale inimesele, et tulge minu juurde ja vaadake, et ma aitan. Nii palju nõkse on seal hinges ja mõttes ja peas, mis... on vaja sellist hoolikat kätt,

mis aitaks teisi inimesi mõista.

Aga üks põhjus veel, miks ma pettunud olen ja miks ma tagasi pole tulnud, on see, et kui ma kirikust ära läksin, siis keegi minu vastu huvi ei tundnud. Ma oli nii palju jauranud seal ja rääkinud sellest ja see on lihtsalt uskumatu. Kunagi oli kataloogis selline lööklause, et kui sind pole siin, siis sind pole olemas. Mõttes panin sinna asemele kiriku. Et kui sind pole siin, siis sind pole olemas. Kirikus ma olin kirjandusosakonna juhataja, ma tegin kirjalikku piiblikursust ja võtsin osa nendest luuleõhtutest... Ja kui ma jäin ära, mitte kedagi ei huvitanud, mis minust edasi on saanud, tuli nagu haav. Oleks ma olnud mingi hall hiireke nurgas seal, et keegi ei pannudki mind tähele. Ma nii palju tegin tegelikult. Kõik ju teadsid ja tundsid mind. Ma tean, mis räägivad, et keegi ei julge tulla, keegi ei tea, kas ma tahan ja nii ja naa. Mul oleks nii abi olnud vaja. Mitte kedagi! (Epp, 42)

Tõe huvides peab märkima, et kohe seejärel, kui Epp (42) oli välja öelnud, et mitte kedagi tema mured ei huvitanud, rääkis ta mulle loo sellest, et ta siiski helistas kellelegi kogudusest ning see inimene korraldas tema jaoks koguduses korjanduse ja Epu üks konkreetne mure sai lahenduse. Samuti toonitab Age (35), et alati on kirikus olnud inimesi, kes on olnud toetavad ja mõistvad. Ta lisab:

Alati ei saa süüdistada teisi, tegelikult on see ju meie igapäevase enda valik, kas ja kui palju me seda, mis meile näib ebaõiglane, endale ligi laseme. Keegi pole eksimatu. Seega ei ütle ma, et teised on pahad ja mina olen ohver. Kuid siiski seni tunnen, et ei suuda mõne konkreetse inimese suust tulevat Jumala sõna puudutavat juttu tõsiselt võtta.

Maili (42) igatseks samuti suhtlemisest tulenevat rõõmu, nagu tal oli tema eelmises elukohajärgses koguduses, kuid on leppinud sellega, et tuleb keskenduda iseenda vaimulikule arengule:

Ma käin kirikus sellepärast, et Jumala Sõna kuulata ja ise midagi saada, aga mitte selle pärast, et lähed sinna ja näed ka teisi ja oleks siis rõõmus tunne. Tänapäevaks olen jõudnud selleni, et see peab olema endas, et enne vaatasin nagu teisi inimesi ja mõtlesin, et miks nad ei ole nii, nagu peaks. Et selline võrdlus käib, et seal olid nagu avatumad ja toredamad, aga miks siin ei ole. ... Ega mul ei ole kellegagi jagada, vahel ma kohe väga tahaksin rääkida, aga ise ma tegelikult ei lähe kellegi juurde. Aga võibolla on mul ka vale arusaam, et see hoiak on negatiivne. Aga puudub nagu see lihtsus ja kodusus ja hubasus, et me oleme kõik lihtsad Jumala lapsed.

Age (35), nagu Mailigi (42), pole leidnud uues koguduses endale vaimulikku kodu:

Kui üldse lähen, siis pigem väikesesse kirikusse lapsepõlvelinnas kui suurde kogudusse, mis praegu elukohajärgsem on. Seda just nende inimeste pärast, kes mind nähes rõõmustavad – neid on seal väikeses kirikus kindlasti rohkem.

Inimsuhted on keeruline teema. Kui Epp (42) oleks soovinud, et teda oleks raskel ajal üles otsitud, siis Rita (53) eelistaks oma elu murrangulisel ajal pigem omaette olla:

Mul on praegu murranguline ja väga raske aeg ja ma nagu ei taha käia sellepärast, et kogudus kui selline erineb kirikust juba sellepärast, et see on väiksem ja koguduses on inimesed, kes aastate viisi on käinud koos. Ja nad kõik tunnevad üksteist. Ja nad teavad üksteise muresid ja rõõme. Ja teatud perioodidel elus ma ei taha minna sinna keskkonda, kus ma olen nii teada, kus inimesed tulevad ja küsivad – heatahtlikult küll – aga on sellised perioodid, kus sa ei taha nendele küsimustele vastata. Siis ma jään nagu vaikselt kõrvale.

Pastor Toivo Kaasik peab isikliku elu probleeme, näiteks abielulahutusi, ja liikmetevahelisi konflikte kogudusest eemale jäämise kiireks teeks, millele lisandub aeglane tee, mille jooksul koguduseliige muutub passiivseks ja kasvab kogudusest lahku. (vt. Lisa 2)

4.2.2. Elukoha muutused, tervis ja perekond

Kogudusest eemale jäämine võib toimuda väga proosalistel põhjustel: kolimine, transpordi- ja rahaprobleemid, haigused, perekonna suhtumine. Sellised pealtnäha välised põhjused võivad mõjutada ainult välist eemalejäämist, kuid pikas perspektiivis võivad põhjustada ka vaimset eemaldumist. Palju oleneb inimese enda võimest ja tahtest sidet kogudusega väärtustada.

Ja nii oligi. Kolisime ära. Kogudus jäi kaugele. Saadeti mulle veel neid hommikvalve kalendreid postiga. Nüüd ma vahel vaatan koguduse kodulehte. Jah, ja nii ongi. Ja seda ma tean, et nii on Piiblis öeldud, et kui tuleb kohtumõistmine, siis leiged sülitatakse kõige esimesena välja ja mina see leige just olen. Justnagu olen ja justnagu ei ole ka päris. (Mari, 65)

Ja nüüd ma ikka käin kirikus, mitte väga tihti muidugi. Ega ei ole lihtne minna, asjad ei käi, aga ma ikka leian selle aja, et minna. Aeg-ajalt ikka käin. Ma arvan küll, et olen seal leidnud oma vaimuliku kodu. Käin seal küll harva, ei ole alati võimalik, ma olen siin töötanud, see majanduslik pool on ta nagu on. (Anneli, 43)

Olen nüüd Tallinnast ära ja üks haigused ka. Koguduse inimesed pole mind praegu ka jätnud. Ootavad mind. Olen kuulnud, et minu elukoha juures hakatakse ka pidama piiblitunde ja palvusi. Aga ise olen natuke tõrges ja üks mul ole mitmeid vigu. Kui sooviksin kindlasti, üks siis võibolla leiaksin ka võimaluse kirikusse minna. Ega üksik tukk ei põle kaua. (Tiiu, 59)

Kirikus ma nüüd käia ei saa, sest ei kuule. Kodus vaatan saateid ja pereraadiot, aga kirikus see rääkimine kumiseb ja ei kuule.

Kas Te tahaksite, et Teid keegi vaatamas käiks?

Ei-ei! Ei taha, et keegi käiks! Jehoova tunnistajad isegi käivad ukse taga liiast. (Salme, 74)

Ka isikliku elu mõjusid ei saa alahinnata – minu suhte arengut kirikuga on kindlasti mõjutanud ka elukaaslased, kellest kumbki pole soovinud kirikusse tulla. Kuid pole ka minul keelanud minna. (Age, 35)

Haigused võivad inimesi mõjutada nii, et nad ei saa üldse iseseisvalt hakkama ja viibivad hooldekodus. Võtsin intervjuu tegemiseks ühendust Peeduga (51), kuid vastas hoopis tema ema. Kuna mul oli iga intervjuu tähtis, ei põlanud ma ära ka jutuajamist Peedu emaga:

Ta on kogudusse ristitud. Ta on vaimselt haige.

Kas ta on sellepärast jäänud ära?

Jah, ta on hooldekodus. Aga seal on ka kirik olemas, luteri kirik. Ta ükskord oli käinud seal ja tal oli meeldinud seal. Ja ma ütlesin, mine siis, kolm kilomeetrit on minna jalgsi. Aga ta ei ole läinud enam. Ta on niivõrd tagasihoidlik, et suhtleb üldse inimestega vähe. Aga ta loeb Piiblit. Ja need on tema sõnad, tema ütles, et Piibli igal sõnal on kulla hind või iga sõna on tõde või kuidagi, kuidas ta ütles, nii et ta usub.

4.2.3. Usk: kahtlused ja eneseleidmine

Üldistavalt võib öelda, et adventkoguduses on liikmete side kogudusega usupõhine, mitte kultuuriline. Seega on olulise tähtsusega see, milline on koguduseliikme usk: kui usk ei näi töötavat ja vastuseid pakkuvat või kui inimesel on oma usk, mis oluliselt erineb koguduses üldiselt omaksvõetust, siis nõrgenevad ka sidemed kogudusega.

Salme (74) vanemate usk oli luteri usk. Vanemad olid tal Kaarli kirikus laulatatud. Kui ta mees autoavariis surma sai ja tema ainult karkudega käia sai, otsis ta seltsi ning sattus adventkirikusse, sest sinna oli trammipeatus kõige lähemal. Sealt leidis ta ka uue mehe. Pärast mehe surma on tal suhtlemine adventkogudusega katkenud ja ta peab tähtsaks ise Piiblit lugeda ja tõlgendada:

Põhimõtte pärast ma sinna ei läinud. See ei ole küll vanemate usk, aga muusika mulle seal meeldis. Abiellusin sealt kirikust mehega. Oma mehega käisin seal kirikus. Kuskil kümme aastat käisin. Tema matustel lauldi küll ilusti, mehed laulsid, aga pärast pole keegi vaatama tulnud. Piibel on nii, nagu on. Kuidas keegi tõlgendab. Minule on kõige tähtsam, et ma ise loen...

Siiri (50) peab ennast spirituaalseks ning adventkogudusse sattumist juhuslikuks:

Adventkirikusse sattusin kunagi ammu üsna juhuslikult. Läksin kuulama üht väliseesti pastorit, kellel oli kaasas vahva slaidiprogramm Kristuse ja kristlusega seotud ajaloolistest paikadest. Need olid huvitavad loengud ja kui pakuti pärast võimalust end ristida, siis mõtlesin, et miks ka mitte. Olin ristimata, nagu suurem osa nõuka ajal sündinud inimesi. Aga selle kogudusega mul muidugi mingit sidet ei tekkinud ja ma polnud ka mingitest sidemetest huvitatud.

Loomult olen rohkem spirituaalne ja ükski usulahk ega religioon pole parem kui teine ja inimesed satuvad enamasti just sellisesse religioossesse keskkonda, mis neile loomu poolest sobib või millel on tugevad perekondlikud juured... Mulle on kõige hingelähedasemad ida religioonid, budism, taoism ja muud. Aga kirikutest külastan kõige sagedamini Vene Õigeusu kirikut nii Tallinnas kui Helsingis, mis avaldavad mõju oma võimsa ja suursuguse sisekujundusega ning hea energiaga.

Koguduse pastor Toivo Kaasik on näinud, et marginaalsetel juhtudel tullakse adventkirikusse ka talituste pärast, näiteks laulatuse pärast, ning lähedasemast kontaktist kogudusega ei oldagi huvitatud:

Ühe kogudusest eemalolemise põhjuse unustasin vestluses mainimata, kuna see on marginaalne, kuid huvitav on see sellepärast, et on Eestis Adventkiriku kontekstis veidi võõras, omane pigem suurematele kirikutele. Nimelt kogudusega liitumine laulatuse pärast, ilma kavatsuseta koguduse tööst aktiivselt osa võtta. Selliseid juhtumeid ei saa isegi mitte eemalejäämiseks nimetada, kui ristimine ja laulatus ongi enamvähem viimased korrad, kui selline inimene kirikusse tuleb. Koguduse vaimulikule ei saa siin etteheiteid minu arvates teha, sest kuigi kõik töötavad inimestega ja annavad oma parima, ei näe keegi teise inimese mõtteid. Samas, kui inimene annab oma usutunnistuse, pole ju alust ka tema ristimisest keeldumiseks. Minu arvamus siia kõrvale on veel ka see, et kui Koguduse Korra järgi ei tohi liiget lahutada mitteosavõtmise pärast, siis ei peaks tohtima selliseid passiivseid usklikke ka ristida. (Toivo Kaasiku meil Hele Kulbile 5.02.2013)

Mari (65) tunnistab, et kogudusega liitumine oli talle pisut etenduse moodi, kuigi hing sai tal sellest puudutatud ja omamoodi jumalatunnetus on tal siiani:

Siis küsiti, kas tuled sinna ristimise kooli ka. Aga mul hakkas süda valutama. Minule ikka tundus, et mina pole ikka väärt. Ma polnud selline, et ei värvi ja olen korralik. Mina ei suutnud seda pidada. Siis pastor ütles mulle, et usklik inimene on nagu titt, muidugi ta alguses ei käi kiiresti, roomab, kukub, kõnnib. Kuidagi huvitavalt rääkis. Ja siis ma sain ristitud. Ja käisin veel, usinasti käisin. Hommikvalve kalendreid lugesin iga jumala päev. Olin väga rõõmus, et kõik maailma adventistid samal ajal loevad sama teemat. Selline eriline tunne oli mu meelest. Aga kogu see ristimine

ja värk oli mu sõpradele üks etendus, muud midagi. No mulle omalegi natuke oli. Aga seda peab ütlema, et selline eriline hingeseisund oli küll peale ristimist. Kuigi koguduse juurest olen eemale jäänud, siis Jumal on mul ikka. Kuigi peab ütlema, et ega ma seda Piiblit enam nii ei loe ja hingamispäeva ei pühitse ka nii väga. Peab ütlema, et kui ma teen midagi, mis ilmselgelt pole õige, siis ma tean seda.

Sama meelt, et Jumalaga suhtlemiseks ei pea tulema kirikusse, on ka Age (35):

Jumalaga suhelda saab ju igal pool, selleks ei pea minema kirikusse – eriti juhul, kui see tähendab pingelisi inimsuhteid.

Mõned informandid olid kas läbi elanud või elamas pikka ja vaevarikast kahtluste perioodi Jumala suhtes. Mõne inimese jaoks on aga suhteliselt kerge jätta see, mis talle ei sobi, ja siduda ennast uuega. Mõne jaoks ei ole küsimus "kas", vaid "kuidas", ning oma usu otsimine on sügav ja pikk protsess.

Elus on olnud tõuse ja mõõnahetki, üks ole, kus sa oled nagu natuke eemal asjast. Ja kooli lõpetamised ja kõik niisugused asjad. Koolis käimised ja... tahtsin veel ülikooli astuda meditsiini, siis ma võibolla olin natuke eemal sellest, aga Jumal ei jäta ühtegi inimest maha. Ikka koputab. Praeguseks ma leian küll, et praegu on minu jaoks väga oluline usk. Ka mina olin koguduses ja minulgi tuli selline mõte, et Jumal ei kuule mu palveid, et teda ei ole olemas, aga siis Jumal annab märku, et ta on olemas. Annab ikkagi selle teadmise, et ta on olemas. (Maili, 42)

Alguses pärast ristimist oli ka eemalejäämist. Kaks korda käisid mul kodus vargad, siis see võttis nagu jalad alt ära. Aga tütar oli kindlameelne, viis mu tagasi. Ja kogudus toetas. (Tiit, 59)

Sellised emotsionaalsed põhjused. Jäin üksi. Kõik sõbrannad läksid mehele. Mina jäin. Ja küll ma palusin kogu aeg ja küll ma palusin, palusin kahtepidi, et kas ma jääksin olukorraga rahule või siis ... - mitte midagi. Üks oli nagu see. Ja teine on see, et ma ei saanud oma hingeprobleemidele lahendust, ma ei saanud hingerahu. Sellist tugevat usku ja kindlust, et Jumal tõesti on olemas. Jah, ma ei tea, mis see tegelik tõde on. Ma ei julge seda ka teha, et võtaks oma nime sealt nimekirjast maha. Ma ei tea, mis see tegelik tõde on. Ei julge nagu teha.

Olen otsinud vastuseid, aga mul ongi selline kaheli olek. Ühest küljest ma tahaksin, et mul oleks selline Jumalaga, et ta oleks minu töös ja ma tahaksin, et mul oleks sellist asja rohkem, et mul oleks keegi, kes mind toetab ja aitab. Jah, praegu ongi selline segadus enda sees. See, mis puudutab kristlust ja seda poolt, see on, see ei ole minuni jõudnud. Usku ei saa ise tekitada. Kui see on, siis on, ja kui seda pole, siis pole, seda ei saa endale tekitada. Aga seda nagu ei ole. Aga see, et Jumal on, sellest ma ei saa nagu lahti lasta. See on ainuke lootus! Paraku see on, nagu on. See teoreetiline baas oli mul hästi selge, nii et teoorias oli kõik selge, aga ise ma eriti ei muutunud. No kuigi kindlasti muutusin kirikus ka, aga võibolla hoolivamaks näiteks. Siis ma väga hoolisin joodikutest näiteks. Praegu ma seda ei talu. Selline vahe on sees. See oli rohkem selline teoreetiline, aga enda hingele ei pakkunud. Pakkus selliseid teadmisi, aga minu usule, isiklikele ja sisemistele küsimustele, et miks on hinges sellised tunded ja ... neid ma ei saanud. (Epp, 42)

Rita (53) on elu jooksul käinud mitmetes kirikutes ja olnud mitme kiriku liige. Hetkel, mil ma temaga rääkisin, oli ta hingekirjas vähemalt kolmes koguduses. Mina sain temaga ühendust adventkoguduse kaudu, kuid tema jutt oli pikalt väga mitmetest muudest kogudusest – adventkogudust ta ei maininudki. Hakkasin juba muretsema, ega ma mingil põhjusel vale inimesega juttu ei aja, kuid siis, üsna intervjuu lõpus, ütles ta paar lauset, mis siiski kinnitasid tema

kunagist seotust adventistidega. Tuli välja, et tema jaoks oli tollal liiga raske ja arusaamatu jagada adventkoguduse seisukohti:

Ma käisin enne veel otsimas seal seitsmenda päeva adventistide kirikus, aga seal mul nagu ei meeldinud see laupäevane päev, et ei tohi midagi teha ja väga raske on lastega, ma ei mõistnud seda, miks see kõik on niimoodi. Ma ei saanud aru sellest ja ... nüüd ma võibolla isegi saaks sellest aru. Aga mulle see ei sobinud.

Minu informantide hulgas oli veel teinegi eluaegne otsija, Andri (65) kes ametlikult kuulub praegu kahte kogudusse, kuid kelle vaimne perspektiiv on juba neist mõlemast edasi liikunud. Oma teest räägib ta nii:

Mul oli üks tuttav metodisti kirikus, läksin pohmase peaga tema poole ja ... kuna olin suur muusikahuviline ja gospellindistusi tegin ja hakkasin seal käima. Olin muusikamees, laulsin rahvusooperi kooris ja mujal veel ja siis mind haarati ansambel "Selasse". See oli esimene kokkupuude, aga mul vanemad olid usklikud juba ennem. Hakkasin edasi käima ja elasin päästekogemuse läbi. Mõni kuu hiljem sain ristitud ja võeti mind metodisti kogudusse. Tegutsesin siis metodisti koguduses, käisin kooris laulmas, alguses "Selas" ja hiljem siis läksin "Selast" lahku.

Siis kohtusin ühe tegelasega, adventist oli, tema on nüüd surnud, tema hakkas mulle adventlustõdesid selgitama, natuke läks aega ja oskas mind sinna sisse mähkida, siis ma liitusin Tallinna adventkogudusega. Siis ma olin ja töötasin mõnda aega seal adventkoguduses, käisin Tallinnas ja olin natuke kooris ja hiljem tuli siis Tallinna Kristlik Nelipühi Kirik, läksin sinna. Kuna ma olin ennem töötanud kütjana, siis hakkasin seal kütma. Siis hakkasin ka selle kiriku liikmeks. Praegu olen siis kahe kiriku liige.

Eks ma olen muidugi teiste asjadega ka tegelenud. Teisi õpetusi uurinud

ja... Aga metodisti kogudusest võtsin välja siis omal ajal, aga momendil ma pean ütleva, et on üks aste, millest olen veel edasi läinud. See on see Jumala Kirik eks ole, selles mõttes on tema nagu edasi läinud ja tal on juba täiuslik nagu see, seisukohti joondanud. Parimaks ma muidugi praegu pean adventliikumist, mis on kättesaadav, no hetkel on see sobivaim. Meil siin Eestis. Minule. Aga viimasel ajal on mul nagu uus suund tekkinud. Paljud eestlased ei taha seda aktsepteerida. Messiaanlus. Messiaanlus on minumeest kõige ürgsem ja kõige õigem.

Kas see on seotud Jumala Kirikuga?

Ei, ei. Messiaanlust Jumala Kirik ei poolda. Ja kui niimoodi võtta, siis me peaksime selle messiaanluse poole tagasi pöörduma. Sest kogu see nn. kristlus on kõik messiaa-luse kaudu tulnud. Ja igasugused jõulupühad jäävad ära, igasugused uusaasta tähistamised jäävad ära. Need on paganlikust traditsioonist on välja võrsunud, milleks me peame neid pidama – no ei pea ja ... Heameelega ma järgiksin just neid tavasid, mida Jumal on ette näinud. Hanukka pidamisega ei saanud sellepärast hakkama, et jäin küünalde panemisega natuke hiljaks. Edaspidi püüan pidada paasapühasid, nagu Jumal on ette näinud.

Ja mis puudutab kirikuid, kas leidub Teile sobivat siin Eestis või üle maailma?

Ei ole, see on minu sees. Kuna mul lihtsalt ei ole võimalust kellegagi nii kontakti astuda. Samasuguseid mõtlejaid ei ole kuskilt koha pealt kuskilt võtta. Kuna mitmed teavad minu seisukohti, siis, nagu ma olen aru saanud, katsutakse nagu eemale hoida. Mind see absoluutselt ei morjenda.

4.2.4. Timo lugu: adventkoguduses kasvanud agnostik

Timo (23) pole kunagi adventkogudusse kuulunud. Küll aga on koguduseliikmed tema vanemad. Timo rõhutab, et ta ei ole usklik. Usule

mõtlemine ei ole tema jaoks teema ja kirikus hakkas tal igav juba varases teismeeas. Ta teab ja peab lugu sellest, mida kirikus õpetatakse, samuti hindab ta oma vanemate panust tema kasvatamisel, kuid talle on väga tähtis, et ükskõik, mida usutakse ja missugustest põhimõtetest lähtutakse, et see oleks ajaga kaasas käiv ja loogiline ning inimese enda poolt läbi seeditud. Pimesi kuuletumine on talle vastuvõetamatu. Kirik peaks tema arvates olema konservatiivne, aga usklikud liberaalsed või siis ajaga kaasas käivad mõtlejad.

Kirikus ei käi Timo sellepärast, et ta pole tõeline usklik ja tema eluviis ei sobi koguduse konteksti. Peale selle kipuvad jutlused keerulised ja eluvõõrad olema. Inimesed on nii ja naa: on neid, kes on avatud pilguga ja kellega on tore rääkida, aga on ka kitsarinnalisi. Probleem on ka selles, et Timo töö ei võimalda tal aja poolest jumalateenistustel käia.

Ma ei saa öelda, kas ma usun Jumalat, ma ei usu Jumalat, ma üldse isegi enam ei mõtle niisugustele asjadele. Sellist hetke pole olnud, et oleks endale selgeks mõelnud seda küsimust.

Ma arvan, et kuni seitsmenda eluaastani, et siis olin ma väga huvitatud. Ma arvan, et kuskil 12-13, pärast seda ma pidin minema suurde kirikusse, no noorte jaoks olin nagu liiga vana, selle rühma jaoks. Seal oli nagu igav onju, teemad olid läbi nämmutatud ja see ei pakkunud midagi ja suurte rühmas oli eriti igav. Mitte nagu noorte rühmas, kus nalja sai teha, vaid seal pidi korralik olema. No mulle meeldivad jutlused, kus tuuakse selliseid elulisi näiteid. Et kui sa räägid teoreetilist teksti, tuues paralleele muusikaga, et kui ma mängin väga keerulist džässi, mis on enamus inimeste jaoks mõistetamatu, siis see võib mulle endale huvitav olla ja paarile või kümnele inimesele, kes on asjas sees, aga ülejäänud publik on, et mis toimub. Mul nagu tekkis see tunne. Et miks mulle seda vaja on. Ja siis ma läksin minema.

Üks põhjus, miks ma ka noorte värkidel eriti esinema ei kippunud, et istud saalis, onju, ja siis, tulge kõik ette palvetama. Nii ja siis kõik rahvas voolab ette ära. Ja ma põhimõtteliselt üksinda seal niimoodi pingis. See hakkas mind häirima. Ja siis mõtled seal, et okei, on aeg mujale jahimaadele minna. Ma ei ole sihuke vend ka, et kui mass ette läheb, et siis vähemalt ei tunneks ennast ebamugavalt. No see lõpuks viskas üle, et igal noortepäevadel või ... minnakse sinna ette ja siis istud seal nii. Minu jaoks nagu sihukesed trikid ei toimi.

Ma ei ütle, et mina kümne käsu järgi elan, mul on mingid asjad, mis minu elustiilile on vastuvõetamatud, aga enamus reegleid on küll väga normaalsed ja väga mõistlikud ja mu elu on selline, vanemad on ikkagi õpetanud. Püüan nagu, kui mitte teadlikult, siis alateadlikus plaanis käituda nende reeglite järgi. Kui kõik käituksid nii, siis oleks elu nii palju parem. Ma näen nii palju, kuna ma tegelen sellise erialaga, et ma olen kogu aeg öösel väljas ja linna peal, siis ma näen nii palju igasugust lollust ja kurjust inimeste seas, nõmedust ja lihtsalt puhast kurjust. Tallinnas käid ja maal, igal pool, inimesed on nii kurjad onju, mitte et isegi oleks omakasu mängus, vaid lihtsalt on kurjad. Kui kõik käiksid kümne käsu järgi, no enamuse punktide järgi, no pea hingamispäeva – ma ei arva et kõik peaks seda tegema või mingit muud punkti veel, aga ära valeta ja austa oma vanemaid ja kõik see, siis oleks ühiskond parem. Ma võtan selle ja seda ma püüan järgida.

Aga see, kas Jumal on või ei ole, see ei ole Sinu huviorbiiti veel jõudnud.
Tähendab, jõudis minu huviorbiiti tänu sellele, et minu keskmine vend on tugev ateist, et ta on füüsikas väga kõva ja õpib Inglismaal mingis fancy's ülikoolis ja tegeleb sellega. Paps on tulihingeline usklik, siis nad ikka sattusid, nii tihti või nii harva, kui ma kodus olin keset päeva, ja laupäeva lõuna söögilaud kippus siis olema selline võitlustander. Ma siis süües pidin kuulama seda üksteise päris pommitamist. Mind jättis see teema

suhteliselt külmaks, sest hetkel ei ole sel minu jaoks tähtsust. Mul on nagu see kümne käsu värk rohkem nagu omal kohal, sest see on nagu loogiline. See, kas Jumalat on või ei ole, ma ei usu ka seda teemat, et me kõik arenesime, aga hetkel ma ei vaeva oma pead sellega.

Paaris bändis on mul paar usklikku tuttavat, ma ei tea ausalt öelda, kust kogudustest nad on, ja ma olen käinud seal mõnedel erijuhtudel mängimas. Mitte et mulle meeldiks see, et kuskil kirikus on mingi bänd. Ja trummid, ja kõik värgid... aga seal toimib selline asi, et seal inimesed kuidagi suhtuvad nendesse asjadesse vabamalt. Aga mulle endale meeldib konservatiivsus rohkem. Kui sa lähed kirikusse, no kirik on kirik. No noortetunnid ja võrkpall ja kõik, mis seal juures käib, on kõik lahe, aga ikkagi nagu kirik on pigem minu jaoks, vaata, väiksest peale olen siin olnud, pigem on see koht, kus asi on väga selgelt paigas. Ja ei ole mingit piiride murdmist. Ja seal, kus on see segu, kus ma bändi tegin, minumeest see ei toimi kuidagi. Ja mulle ei meeldi, kui rahvas püsti tõuseb ja kaasa karjub.

Ma tahtsingi küsida, et kui Sa just liberaalsemate inimestega suhtled, siis äkki oleks Sulle meeldinud, kui Su kirikus oleks olnud liberaalsem keskkond.

Kiriku puhul mitte. Võibolla inimeste puhul küll. Siin otseselt koguduses tundub nagu minu jaoks olevat noorte jaoks väga kinnise mõtlemisega inimesi. Kõik on kirjas, mida tohib teha, mida ei tohi teha. Ja neid reegleid painutada ei saa. Tegelikult mulle tundub, et vahel on see asi ka nagu pimesi, mida noored teevad. Tundub nagu üldiselt usku. Et nad ei mõtle läbi, mis tegelikult hea on. Kust sa tead, mis on hea, kui sa pole kunagi halvast läbi käinud. Et mina olen nagu mõlemat poolt näinud. Oskan näha, mis on usu puhul hea, mis on maailma puhul hea. Siis on nad enamasti nagu "kuivikud" ka, mul polegi midagi nendega rääkida. Aga samas on hästi lähedaid ja toredaid inimesi, kellega heameelega, et kelle

pärast tuleks nagu tagasi. Et inimesi näha, et kirikusse tuleks ja ajaks juttu. Ma arvan, et nende inimeste käest ma õpiks palju rohkem, et kui sa ütleks, et kuule, et see asi, mis sa teed, et mõtle, et kas see on kasulik mõte, et ma reaalselt mõtleks ka. Aga kui tuleb mingisugune inimene, kes on ainult usklik ja vaga, siis ma nagu ütlen, et sa ei tea, mida sa räägid.

Võrdle ennast ja neid noori, kes on koguduses. Kas Sa tunnend, et Sa oled neist rohkem saavutanud?

(Pikk paus.) Jah, võib ehk ka nii öelda. See on selline delikaatne teema. Aga tunne on see, et mina olen rohkem saanud kui nemad. Et nemad on näinud ainult elu ühte poolt. Ei ega võibolla ei peagi seda elu halba poolt nägema osade inimeste puhul. Minumeelest siin on eluvõõraid, lihtsalt eluvõõraid, põhimõtteliselt rääkides. Kui ma räägin normaalsetest usklikest, kellega ma suhtlen, siis mitte seda, aga kui "kuivikutest" rääkida, siis sotsiaalselt nad jäävad mulle alla.

Kas Sinu karjäär on ka Sind kogudusest eemale meelitanud?

Pigem on meelitanud jah. Aga see pole mõjuv põhjus olnud otseselt. Et kui ma oleksin tõsine usklik, siis ma suudaksin need kaks asja ühendada. Aga jah, see on nagu üks nendest väikestest mutritest, mis on mind eemale viinud. No olgu ma jõuaksin hommikul kümneks, aga kuidas ma saan reede õhtul, kui ma lõpetan kell kaks näiteks, see on hingamispäev, olgu ma teen tööd, ma saan selle eest raha, ma olen baaris, see on väga halb koht onju, ja siis ma tulen laupäeva hommikul kell kümme kirikusse. Ja teen näo, et ... jah...et nagu kõik on okei. See nagu ei ole minumeelest vastuvõetav. Ma ei tule siia ja ei tee vaga nägu pähe, et olen tõsine usklik, kui ma ei ole seda. Jah, et minu karjäär viib mind küll eemale mingil määral.

Kas üldse on võimalik sellist karjääri ja usku ühendada?

On ikka. Saaks, kui tahaks. Adventistidel on see, et hingamispäeval tööd ei

tee. Teistel konfessioonidel ei ole sellist asja, aga adventistidel on see kõige suurem probleem. Võibolla adventist ei saa olla, aga mingi muu sa saaksid olla. Aga adventistina... Kui sa reedel-laupäeval, kui sa siis ei esine, siis nädala sees ei ole ju nii palju esinemisi, sealt tuleb ju põhiraha. Kui sa siis ei esine, no mis sa siis teed...

4.2.5. Häirivad momendid jumalateenistustel

Häirivaid momente leidsid enda jaoks rohkem nooremad adventistid.

Timo (23) jutust võib üle korrata, et tema jaoks olid jutlused igavalt süvateoreetilised ja lastejutud banaalsed ning eestpalvele kutsudes ei arvestata nende inimestega, kes ette tulla ei taha, aga kellele on ebamugav ka üksinda pinki jääda.

Ka Age (35) meelest on liialt raskepäraseid jutlusi ja muusika on vahel nii ambitsioonikas, et kaob ära jumalateenistuse rõõmus atmosfäär. Ta soovib rohkem loomulikke südamest tulevaid emotsioone:

Kirikus kõlava muusika esmane funktsioon ja mõte peaks olema Jumala kiitmine ning hea, rõõmsa, tänutundelise emotsiooni esilekutsumine kuulajas. Vahel kipub sellest saama aga mõne kõrgelt haritud muusikainimese ambitsioon. Sellega ei taha ma öelda, et kaunis ja kvaliteetne, kõrgel tasemel esitatud muusika kirikusse ei sobi. Kindlasti sobib. Kaunil harmoonial (nagu ka näiteks võimsal loodusel) on võim viia inimese mõtted Jumala juurde – isegi sellise inimese omad, kes tihti Jumalale ei mõtle. Kuid jumalateenistust kaunistava muusika puhul on oluline ka muu mõte – et seda esitades ei pusiks inimesed ninapidi noodis mõttega: „Oh, et mul nüüd sassi ei läheks!“, vaid tunneksid, et kiidavad Jumalat. Olgu laul siis lihtsam ja koorile arusaadavam-jõukohasem, kirikus ei pea ju kõlama vaid suurteosed. Lisaks ei leia ma, et Eestis peaks

jumalateenistusel kõlama võõrkeelne laul. Saalis istuva pensionäri või väikese lapse süda ei oska kaasa laulda inglisi- või ladinakeelsele laulule. Ühe hinge puudutab ja täidab rõõmuga traditsiooniline koraal, teise oma aga rütmiline kaasaegne muusika. Et kirikus istub koos nii noori kui vanu, on kõigile sobivat balanssi väga raske leida, see on koht, kus tolerantsusele veel ruumi on

Ka mina ei suuda päris tõsiselt võtta jumalateenistust, kus ainult, käed taeva poole, „Halleluja!“ hüütakse. Kuid kas ainus alternatiiv on siis jutlused, mille puhul kuulajal vägisi uni silma tuleb? Pole ju! Ma leian, et kui Jumal on inimesele emotsioonid loonud, siis ei peaks olema patt neid ka kirikus ja jutlustajapuldis rakendada. Arvan, et see ongi väljakutse jutlustajatele – panna kokku oma suured teadmised Piiblist ning rõõm Jumalast ja esitada need nii, et enam keegi kirikupingis igavusest magama ei jää ning keegi ei lahku kirikust tundega: „Mitte midagi ei saanud aru!“ Või tundega, nagu lahkuks koolidirektori kabinetist peapesu saamast.

Mailit (42) häirib väga austuse ja pühalikkuse puudumine jumalateenistustel nii täiskasvanute kui ka laste puhul. Samas mõistab ta, et väga palju tuleb andeks anda, tuleb üksteisega arvestada ja üksteisest hoolida:

Ja kui ma lähen kirikusse, siis ma kujutan ette, et iga inimene teadvustab, miks ta kirikusse läheb. Et kirik on nagu püha koht ja... Et sa näiteks ikkagi lülitad oma telefoni välja ja loetakse seal jutluse ajal, et siis me nagu ei lobise ja ... Et kas ma siis tahan neid nädala muljeid rääkida või ma tahan kuulata, mis tegelikult loetakse. Vat see tuleb nagu endale selgeks teha. Samas ka lastega. Muidugi, ega laste suid kinni ei pane, aga kui ma mõtlen, et võetakse mänguasju kaasa, mis teevad hääli ja visatakse siis need kolakaga maha ja siis mingi telefon heliseb seal kuskil palve ajal – sellised asjad nagu häirivad. Siit tuleb väga välja see, et sa tuled nagu laadale.

Kui mind kutsuti noortetundi tegema, siis ma läksin ja olin niivõrd jahmunud sellest. Mind on ikka kutsutud, aga mul on tekkinud tõrge. See, mis ma seal nägin, oli ikka päris kole. Et nagu lapsed tegid, mis tahtsid, haukusid vastu, hüppasid diivanite peal. Minu jaoks oli see liig mis liig eks ole. Ja kuna see oli seal kiriku peal, kus on ka tuba ja köök, siis mõni tahab sealt köögist midagi saada, et kas ma tohin midagi võtta. Siis minu jaoks see tundus nagu kõlvatu asi. Nii ei tehta, nii ei saa! Aga mulle tundub, et niimoodi on kogu aeg olnud. Nüüd ma ei olegi seal võtnud ühtegi pakkumist vastu. Sellepärast, et mul on nagu väikene tõrge selles suhtes. Ma olen küll väga palju palvetanud selle pärast, et äkki see läheks üle, et kas ma nagu peaksin tegema seda tööd. Ühtpidi ma saan aru, et me peame tegema kõik mingil määral Jumala tööd, aga me peame seda tegema nii, et me tahame seda teha. Et ma lähen seda tegema rõõmuga, et ma tunnen, et ma saan midagi ära anda. Aga kui mul tekib mingi tõrge, siis ma ei saa. Vähemasti mingi aeg.

Samas peab olema ettevaatlik, et ei saa niimoodi peale lennata, inimesed on erinevad. Sest kõik, kes tulevad kirikusse, kui nad ei ole usklikud, siis nad on võibolla teel selles suunas, ja kes on juba aastaid usklikud, et peaksime kõik olema hoolivamad ja tähelepanelikumad, arvestama inimestega, kes on meie ümber. Et võibolla ollakse liiga enesekesksed: et mina olen juba nii kaua olnud ja mina olen nii tark. Mulle on jäänud mulje, et seda üksteisega arvestamist ja hoolimist on vähe. Et kui keegi teeb märkuse, et kirikus on liiga palju lärmi, siis jutlustaja ütleb, et aga laske siis lastel joosta oma vanemate juurde, et las nad siis olla. See on küll vasturääkiv, aga me peame arvestama kõikide inimestega ja olema ise ka sõbralikumad.

4.3. Kaarli koguduse ja adventkoguduse juhtumi võrdlus

Peamised erinevused Kaarli koguduse ja adventkoguduse liikmete

eemalejäämise võrdluses tulenevad nende koguduste asendist religioonimaastikul, koguduste eesmärkide püstitusest ning eelkõige liikmete ootustest.

Kui Kaarli kogudus suurima peajoone kogudusena koondab liikmeid suurel määral ka kultuurilisel pinnal, siis ei oodatagi neilt aktiivset usulist osalust või ühtsust. Sellega on enamasti rahul liikmed ise ja koguduse õpetajagi ei oska või ei julge loota rohkemat. Siiski leidis üksikuid rahulolematuid noote selle pärast, et koguduse missiooni ei ole defineeritud küllaldase jõulisusega vaimulikuna. Väga suur osa koguduseliikmeid on eemale jäänud või hajunud (vrd. Pärkson: 197-198) juba enne, kui nad õieti kohalegi jõudsid. Adventkoguduses küll leidub selliseid, kes on lasknud ennast ristida ilma soovita ennast kogudusega lähemalt siduda, kuid see on pigem marginaalne. Üldiselt eeldatakse siiski vaimulikku ühtsust. Kui usulised arusaamad hakkavad lahknema, siis kaasneb sellega ka teadvustatud eemaldumine või täielik lahkumine kogudusest.

Ilmekaks näiteks koguduste erinevusest suhtumises vaimsesse mõttekaaslusesse on see, kuidas umbes samade seisukohtadega inimesed erinevatest kogudustest sõnastavad oma usulist identiteeti. Kadi (39) Kaarli kogudusest ja Timo (23) adventkogudusest on mõlemad Jumala olemasolu suhtes agnostilisel positsioonil, mõlemad tunnustavad Piibli põhimõtete ja reeglite olulisust ühiskonna alustaladena ja mõlemad väidavad, et ise nad neid lõpuni ei järgi. Kadi arvab pika mõtlemise peale, et ta on pigem ikkagi kristlane, kuid Timo väidab intervjuu jooksul mitu korda ja kõhklemata, et ta ei ole usklik. Kuigi sõnade "kristlane" ja "usklik" tähendusväljade üle võib diskuteerida, siis hetkekontekstis määratlesid informandid oma religioosses traditsioonis sees või väljas olemist: Kadi määratles end pigem sisse, Timo määratles ennast kindlalt välja.

Vaimne eemalolek on Kaarli koguduses pigem norm ning seda ei teadvustata probleemina, adventkoguduses on üldiselt normiks usuline mõttekaaslus ning kui see hakkab murenema, on see teadvustatult põhjus eemale

jäämiseks. Kuigi minu uurimus on kvalitatiivne ja kvantitatiivsete järelduste tegemiseks on informantide hulk liiga väike, torkab silma koguduste pöördvõrdeline seos vaimse mõttekaasluse olulisuse skaalal. Kui Kaarli koguduses on 13-st kaks informanti, Jüri (82) ja Rando (29), kes leidsid, et vaimne mõttekaaslus koguduses on oluline, siis adventkoguduses, vastupidi, oli 12-st kaks informanti, Salme (74) ja Siiri (50), kes leidsid, et vaimne mõttekaaslus ei ole koguduses oluline (vt. Lisa 5).

Kui Kaarli koguduses on valdav vaimne eemaldumine üldise usulise huvi vähesuse kontekstis, siis adventkoguduses kerkivad esile mitmed valdkonnad, mis põhjustavad kogudusest eemalejäämist. Üks neist on usulised erimeelsused, millest just äsja pikemalt kirjutasin, teine tähtis teemade ring on suhtlemisprobleemid.

Suhtlemisprobleemide esilekerkimine tuleneb adventkoguduse liikmete ootustest kogudusele emotsioonide osas. Emotsioonid on tähtsad kõigile inimestele, kuid erinevused nende kahe koguduse vahel on selles, milliseid emotsioone missuguse koguduse liikmed kirikus kogeda tahavad. Kui Kaarli koguduse liikmed lähevad reeglina kirikusse selleks, et nautida omaette olemist ja rahu ja selle leidmisega neil probleeme pole, siis adventistid ootavad jumalateenistustelt ühest küljest küll pühalikkust, aga teisest küljest, ja väga olulisena, rõõmu kogudusekaaslastega suhtlemisest, mis võib osutuda mõningatel juhtudel keeruliseks.

Kui pöörduda jälle kvantitatiivse võrdluse poole, siis Kaarli koguduses on taas kaks inimest 13-st (needsamad Jüri, 82 ja Rando, 29), kes suhtlemist koguduses oluliseks peavad. Lisaks on kaks inimest, Ülle (33) ja Aavo (31), kes pidasid seda oluliseks lapse- ja noorukieas. Adventkoguduses, vastupidi, ei ole suhtlemine oluline kahele 12-st, Peedule (51), kes oma tervise tõttu seda ei kannata, ja Siirile (50) (vt. Lisa 5). Kui ootused adventkoguduses on positiivse suhtluse suhtes nii kõrged, siis pole imestada, et ilmnevad ka tagasilöögid ja üks

peamistest eemalejäämise põhjustest on just suhtlemisprobleemid, samas kui Kaarli koguduses neid probleeme peaaegu ei esine.

Käesolevast uurimusest nähtub, et geograafilise kauguse, tervise- ja rahamured pitsitavad rohkem adventkoguduse inimesi kui Kaarli koguduse liikmeid. Seletus sellele võib peituda selles, et kui adventkoguduse eemalejäänud liikmetest sai intervjuud tehtud kõigiga, kes selleks "jah"-sõna ütlesid, siis kaugeltki mitte kõigi Kaarli koguduse inimeste juurde ma ei jõudnud ning nende hulgas võis vabalt olla eemal elavaid ja terviseprobleemidega inimesi. Siiski arvan, et geograafilise kauguse suhtes on adventkoguduse liikmed rohkem haavatavad, kuna nende valik, millisesse kogudusse kuuluda, on tehtud just usulise mõttekaasluse põhjal ning adventkoguduste võrk Eestis ei ole kaugeltki nii tihe kui luteri koguduste võrk ning kogudusest kaugel elavale inimesele võib kogudusega ühenduse hoidmisel otsustavaks osutuda ka rahakoti paksus.

Aja omamise poolest on kõik ühtmoodi seisus, kuid ajapuuduse üle kaebavad rohkem Kaarli koguduse informandid. Huvi pärast arve võrreldes on näha, et ainsana adventkoguduse informantidest kaebab ajapuuduse üle kogudusest lahkunud Timo (23). Kaarli koguduse informantidest on ainult neli inimest, kes ei ütle midagi ajapuudusega seoses: Jüri (82), Kristiina (56), Sirje (54) ja Sander (29), teised kõik räägivad mingil määral ajapuudusest kui põhjusest, miks nad koguduse ettevõtmistes nii palju ei osale (vt. Lisa 5). Võimalik, et see on seotud Kaarli koguduse väiksema vaimse seotusega: kui ei ole asja vastu nii suurt huvi, siis ei leidu ka aega. Teine võimalus on, et on tegemist adventusu ühe praktilise tulemiga: kui kirikupäev on niikuinii rangelt töövaba, siis on loogikavastane kirikust ärajäämist ajapuudusega põhjendada.

Üht-teist ebameeldivat toovad informandid esile nii Kaarli kiriku kui adventkiriku jumalateenistuste kohta, kuid suhteliselt tulise ja argumenteeritud kriitika alla noorema põlvkonna poolt (Timo, 23 ja Age, 35), on sattunud adventkoguduses jutlused. Üldse on adventkoguduse informandid

jumalateenistuste suhtes kriitilisemad. Võib oletada, et põhjus on Kaarli koguduse jumalateenistuste läbiviimise suuremas professionaalsuses, sest suuremas kirikus on kindlasti ka tegijate suurem valik, kuid see pole ainus põhjus. Mõned informandid koguni taunisid esituste liigset ambitsioonikust ning igatsesid lihtsust ja rõõmu (Age, 35 ja Maili, 42) ning Salme (74) tuli adventkogudusse just muusika pärast. Ilmselt mängivad siin ka oma rolli adventkoguduse liikmete suuremad ootused oma kiriku teenistuste suhtes, mis on loogiline nende suuremat seotust arvestades. Kui käia kirikus ainult pühade ajal, nagu see oli tavapärane Kaarli kiriku informantide puhul, siis tundubki kõik värskem, ja isegi kui miski ei meeldigi nagu Kadi (39) puhul, siis hingerahu nimel võib ka kõik muu ära kannatada.

Tasub veel märkida, et käesolevas töös väljatoodud põhjused kogudusest eemale jäämiseks ei ole igäüks üksinda võetuna ühesuguse kaaluga ning iga põhjus üksikuna ei pruugi omada eemaldumiseks piisavat mõju. Ometi on mingi mõju olnud igal faktoril, mida keegi informantidest on pidanud vajalikuks jagada.

Kokkuvõtteks võib öelda, et EELK Toompea Kaarli Kogudus ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudus erinevad üksteisest kogudusest eemale jäämise põhjustes märkimisväärselt. Kuigi Kaarli koguduses on vaimne ja sotsiaalne eraldatus koguduseliikmete vahel tavaline, ei nähta seda probleemina, vaid nauditakse rahus ja vaikuses individuaalselt neid kirikuhetki, mis nende elus harva ette tulevad. Adventkoguduses seevastu on ootused vaimse ühtsuse ja sotsiaalse suhtlemise koha pealt kõrgemad, põhjustades suuremaid pingeid ning mõnikord ka pettumusi. Kriitlisemalt hinnatakse adventkoguduses ka jutlusi ja jumalateenistusi tervikuna. Seoses sellega, et adventkogudusi on Eestis vähem ja seega ka koguduste piirkonnad geograafiliselt laiemad, ilmnes, et mõnikord jäävad inimesed eemale ka transpordi- ja majanduslike probleemide pärast. Mõlemas koguduses tuleb ette perekondlikke probleeme ja suure tõenäosusega ka terviseprobleeme.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli leida, missugused on kogudusest eemale jäämise põhjused EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse eemalejäänud liikmete kogemusjutustuste põhjal.

Eelnevates apostasiasuuringutes on võetud kasutusele mitmeid vaatenurki erinevatelt teadusaladelt. Psühholoogilise lähenemisviisi puhul on püütud avastada isiksuseomadusi, mis viivad usu hülgamisele. Ainus omadus, mis on kindlalt leidnud kogudusest lahkujate kohta kinnitust, on avatud ja vaba mõtlemine. Viimaste uuringute kohaselt võib inimesel olla kaasasündinud psühholoogiline sättumus kas usu või uskmatusse suunas, mille avaldumisele aitavad kaasa sotsioloogilised tegurid. Sotsioloogilistest mõjuritest tähtsaim on perekond, kuid vähetähtsad pole ka kokkupuuted kogudusega ning ühiskonna mõju hariduse, meedia ja muude sotsiaalsete suhtlemise vormide kaudu, mis vahendavad väärtushinnanguid ja kultuuri.

EELK Tallinna Toompea Kaarli Kogudus on ühiskonda integreeritud peavoolu kiriku suurim kogudus Eestis, samas kui Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudus on suurim adventkoguduste seas, mida võib liigitada kohanduvaks religioosseks organisatsiooniks. Kaarli koguduse liikmed luterlastena kalduvad sünkretismi, sekulaarsuse ja privatiseeritud religiooni suunas, adventkoguduse liikmed määratlevad ennast rõhuvas enamuses usklikena.

EELK Toompea Kaarli Kogudus ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudus erinevad üksteisest kogudusest eemale jäämise põhjuste

poolest märkimisväärselt. Kuigi Kaarli koguduses on vaimne ja sotsiaalne eraldatus koguduseliikmete vahel tavaline, ei nähta seda probleemina, vaid nauditakse rahus ja vaikuses individuaalselt neid kirikuhetki, mis nende elus harva ette tulevad. Adventkoguduses seevastu on ootused vaimse ühtsuse ja sotsiaalse suhtlemise koha pealt kõrgemad, põhjustades suuremaid pingeid ning mõnikord ka pettumusi. Kriitlisemalt hinnatakse adventkoguduses ka jutlusi ja jumalateenistusi tervikuna. Seoses sellega, et adventkogudusi on Eestis vähem ja seega ka koguduste piirkonnad geograafiliselt laiemad, ilmnes, et mõnikord jäävad inimesed eemale ka transpordi- ja majanduslike probleemide pärast. Mõlemas koguduses tuleb ette perekondlikke probleeme.

Lühendid

adventkogudus - Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Kogudus

EELK – Eesti Evangeelne Luterlik Kirik

EUU 2010 - 2010. aastal läbiviidud mahukas kvantitatiivne uuring "Elust, usust ja usuelust"

Kaarli kogudus - EELK Toompea Kaarli Kogudus

Kasutatud kirjandus

1. Altemeyer, Bob *Atheism And Secularity In North America* (Zuckerman, Phil ed. *Atheism and Secularity* Vol. 2 *Global Expressions*, Praeger An Imprint of ABC-CLIO, LLC, 2010)
2. Altemeyer, Bob and Bruce E. Hunsberger *Atheists: A Groundbreaking Study of America's Nonbelievers* (Prometheus Books, 2006)
3. Altnurme, Lea *Kristlusest oma usuni: uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. saj. II poolel* (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006)
4. Aus, Jaak *EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse tegevus ja ootused kogudusele koguduseliikme pilgu läbi. Magistritöö.* (Tallinn, 2011)
5. Barbour, John D. *Versions of Deconversion: Autobiography and the Loss of Faith (Studies in Religion and Culture)* (University of Virginia Press, 1994)
6. Brinkerhoff, Merlin B. And Marlene M. Mackie *Casting off the Bonds of Organized Religion: A Religious-Careers Approach to the Study of Apostasy* (Review of Religious Research, Vol.34, No. 3 Mar.,1993, pp.235-258) <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3700597.pdf> 24.10.2012
7. Brown, Callum G. *The Death of Christian Britain: Understanding Secularisation, 1800-2000* (Routledge, 2000)

8. Campbell, Colin *Toward a Sociology of Irreligion* (New York: Heider and Heider, 1972)
9. Caplovitz, D., and F. Sherrow *The Religious Dropouts: Apostasy among College Graduates* (Beverly Hills: Sage, 1977)
10. Chalfant, Eric *Thank God I'm an Atheist: Deconversion Narratives on the Internet* (ProQuest, UMI Dissertation Publishing, 2011)
Chalfant_wfu_0248M_10090.pdf 19.03.2013
11. Dobbelaere, Karel *Gods, Humans and Religions. Secularisation: An Analysis of Three Levels* (Brussels, P.I.E. - Peter Lang S. A. Presses Interuniversitaires Européennes, 2004)
12. *Eesti Evangeelne Luterlik Kirik: arengukava 2008-2017*
www.eelk.ee/arengukava.php eelk_arengukava.doc 16.04.2013
13. Fanstone, Michael *The Sheep that Got Away* (Monach Press, 1993)
14. Fowler, J.W. *Stages of faith: The psychology of human development and the quest for meaning* (San Francisco, 1981)
15. Gooren, Henri *Deconversion: Qualitative and Quantitative Results from Cross-Cultural Research in Germany and the United States: A Review Essay* (Pastoral Psychology, August 2011, Vol. 60, Issue 4, pp 609-617)
http://download.springer.com/static/pdf/415/art%253A10.1007%252Fs11089-011-0369-0.pdf?auth66=1351062024_6e1be7f1270183c6c1139e94ae2bad7a&ext=.pdf
16. Gooren, Henri *Religious Conversion and Disaffiliation: Tracing Patterns*

of Change in Faith Practices (Palgrave Macmillan, 2010)

17. Hansen, Hans *Luterlased, õigeusklikud ja teised. Usuihendused Eestis 1934-2000* (Tallinn, 2002)
18. <http://tallinn.advent.ee/> 17.04.2013
19. <http://www.kaarlikogudus.eu/> 17.04.2013
20. Hendricks, William *Exit Interviews* (Moody Press, 1993)
21. Hoge, Dean R. and David. A. Roozen *Research on factors influencing church commitment* (in Dean R. Hoge and David A. Roozen eds., *Understanding Church Growth and Decline: 1950: 1978* pp.42-68, New York: Pilgrim Press, 1979)
22. Hunsberger, Bruce E. *Apostasy: A Social Learning Perspective* (Review of Religious Research, Vol. 25, No. 1 Sep.,1983, pp.21-38
<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3511309.pdf> 24.10.2012
23. Jaanus, Eva-Liisa ja Marge Unt *Eestimaalaste religioossus Euroopa taustal* (Jõks, Eerik toim. *Astu alla rahva hulka. Artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist*. Eesti Kirikute Nõukogu. Tallinn, 2012)
24. Jamieson, Alan *A Churchless Faith: Faith Journeys Beyond the Churches* (SPCK Publishing, 2002)
25. Jamieson, Alan *A Churchless Faith* (in Reality Magazine)
<http://prodigal.typepad.com/files/alan-jamieson---a-churchless-faith.pdf>
4.04.2013

26. Kilemit, Liina ja Anu Rentel *Eestimaalaste ootused kirikule* (Jõks, Eerik toim. *Astu alla rahva hulka. Artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist*. Eesti Kirikute Nõukogu. Tallinn, 2012)
27. Liiman, Raigo *Usklikkus muutuvast Eesti ühiskonnas* (Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001)
28. Nelsen, Hart M. *Religious Conformity in an Age of Disbelief: Contextual Effects of Time, Denomination, and Family Processes Upon Church Decline and Apostasy* (American Sociological Review. Vol. 46. No. 5 Oct. 1981 pp 632-640)
<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2094944.pdf> 24.10.2012
29. Pasquale, Frank L. *A Portrait of Secular Group Affiliation* (Zuckerman, Phil ed. *Atheism and Secularity* Vol. 2 *Global Expressions*, 2010)
30. Pärkson, Katti *Muutustest tänapäeva kristlikus vaimsuses* (Altnurme, Lea toim. *Mitut usku Eesti II*, 2007 lk 150-200)
31. Richardson, J. T. (ed.) *Conversion careers: In and out of the new religions* (Beverly Hills, CA etc.: SAGE, 1978)
32. Richter, Philip and Leslie Francis *Gone but not Forgotten* (DLT, 1998)
33. Saar, Andrus *Eestimaalane ja tema usk sotsioloogi pilgu läbi* (Jõks, Eerik toim. *Astu alla rahva hulka. Artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist*. Eesti Kirikute Nõukogu. Tallinn, 2012)
34. Schihalejev, Olga *Estonian young people, religion and religious diversity: personal views and the role of the school* (Tartu University Press, 2009)

35. Sherkat, Darren E. and John Wilson *Preferences, Constraints, and Choices in Religious Markets: And Examination of Religious Switching and Apostasy* (Social Forces, Vol. 73, No. 3, Mar., 1995, pp.993-1026)
<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2580555.pdf?acceptTC=true>
24.10.2012
36. Streib, H., Hood, R. W., Jr., Keller, B., Csöff, R.-M. & Silver, C. F. *Deconversion: qualitative and quantitative results from cross-cultural research in Germany and the United States of America* (Vandenhoeck&Ruprecht, 2009)
37. Tomlinson, David *The Post-Evangelical* (emergentYS Books, Zondervan, 2003)
38. Zuckerman, Phil *Faith No More: Why People Reject Religion* (Oxford; New York: Oxford University Press, 2012)
39. Zuckerman, Phil *Society without God: What the least religious nations can tell us about contentment* (New York: New York University Press, 2008)

Reasons for Disengagement from Congregations on the Basis of the Interviews with Members of the Tallinn Toompea St. Charles' Congregation of the EELC and the Tallinn I Congregation of the Seventh-Day Adventist Church

Summary

The aim of the present thesis was to find out what the reasons for disengagement from congregations are. It was studied on the basis of the interviews by disengaged members of the Tallinn Toompea St Charles' Congregation of the EELC (Estonian Evangelical Lutheran Church) and the Tallinn I Congregation of the Seventh-Day Adventist Church.

Former studies of apostasy have used different angles from different fields. The psychological view has tried to detect personal qualities that may lead to deconversion. The only feature that has been proved to characterise church-leavers is open and free mind. According to last surveys a person may have an inborn psychological trait towards believing or non-believing, which relieves itself with the effect of sociological factors. The most essential sociological factor is family. However, the congregation and the influence of the society through education, media and other forms of social relationship that mediate values and culture prove to be important as well.

The Tallinn Toompea St Charles' Congregation of the EELC is the biggest congregation of the Estonian Evangelical Lutheran Church, which can be called an integrated religious organisation, while the Tallinn I Congregation of the

Seventh-Day Adventist Church is the biggest among adventist congregations in Estonia and can be called an accommodating religious organisation. The members of St Charles' Congregation tend to exercise more syncretistic, secular and privatised religion while the members of the Adventist Congregation determine themselves predominantly as believers.

The Tallinn Toompea St Charles' Congregation of the EELC and the Tallinn I Congregation of the Seventh-Day Adventist Church differ from each other significantly as the reasons for disengagement are concerned. Although in St Charles' Congregation the mental and social detachment is common, people do not see it as a problem. They enjoy their rare moments of stay at church in peace and silence. In the Adventist Congregation the expectations of mental unity and social relationships are higher, causing thus more stress and sometimes disappointment. Sermons and worship are also looked upon more critically in the Adventist Congregation. As there are fewer adventist congregations in Estonia and the regions for one congregation are geographically larger, it appeared that some people disengage also because of the problems of transportation and money. In both churches there have been cases when family members have been the obstacle for attending church.

Lisa 1. INTERVJU JAAK AUSIGA 10.02.2013

Missugune on kogudusega liituja? Kas see on pigem igäiks, kes selleks soovi avaldab või pigem see, kes vastab koguduse poolt seatud tingimustele?

Mõlemat. Sellepärast et me ei saa ilma soovita kedagi liita kogudusega. Erand on see, et... Tegelikult peab esitama küsimuse teistmoodi. Sellepärast, et kogudusega saab liituda või liita inimese ka siis, kui ta seda ise ei taha. Seda teevad vanemad, kui nad lapse ristivad. Ehk siis küsimus on selles, kas tegemist on täiskasvanu või lapsega. Kui lapsed ristitakse, siis nad arvatakse tegelikult koguduse liikmeks, Kristuse kiriku liikmeks. Aga täiskasvanute puhul on siis see, et pärast on see konfirmatsioonitalitus, mis on ristimise meenutustalitus või kinnitamine, kuidas seda inimesed erinevalt nimetavad. Et kui nüüd sellest lähtepunktist võtta, siis muidugi võib ütelda jah, et siis liidetakse vägisi osaliselt. Vanemate tahte kohaselt. Ja ristivanemate tahte kohaselt. Aga kui nüüd täiskasvanutest rääkida, siis täiskasvanute puhul on mõte, et nii ja naa, et mõlemat tegelikult. Ja põhjus on väga lihtne, sellepärast et ega me ju kedagi uksest vägisi sisse ei too. Inimene peab oma soovi avaldama. Küll aga sellele sooviavaldusele lisaks peab ta täitma tingimused. Ja üks tingimus on see, et ta peab ära käima leerikoolis. See on nagu üks kriteerium, et leerikursus tuleb läbi käia ja siis kui ta selle on läbi käinud, siis on konfirmatsioonitalitus, kus ta kinnitab oma usku. Kui ta on veel ristimata olnud, siis ta eelnevalt ristitakse. Nii et selles suhtes, peab ütlema, et mõlemad toimivad.

Kui nüüd keegi käib leerikooli läbi, aga ta ütleb, et ei, sedasi ma ei usu, mis siis saab?

Mitte midagi. Läheb uksest välja tagasi ja nägemist! Teed lähevad lahku ja muud ei olegi. Neid on meil iga aasta ikka mingisugune hulk inimesi olemas. No

neid ei ole kümnetes, aga 3-4-5 seal 140st. Saavad oma silmaringi laiendatud ja ongi kõik. Selles mõttes, et leerikoolis käimine ei kohusta veel mitte millekski. See on nii nagu inimene käib autojuhikursustel, see ei tähenda veel, et käib kursusel ära, aga ega ta lube veel ei saa sellepärast.

Kas pärast sellist asja ka ette tuleb, et tahab oma nime kustutada, et ta on ristitud väiksena, siis kasvab suureks ja siis otsustab, et ma ei tahagi üldse.

Aasta peale ikka paar-kolm tükki selliseid juhtumeid tuleb. No varem ei ole olnud, aga eelmisel aastal ütlen mälu järgi, olen kolmele inimesele kirjutanud selle, et ta on lapsena ristitud, et palun võtke see ristimine minu pealt ära ja puhastage mind ära ja kustutage mind ära kõikidest raamatustest, et mind ei seo selle kirikuga mitte miski ja ma ei taha mitte midagi kuulda ega näha, ma ei taha, ma ei taha, ma ei taha...

Ehk siis, selge on see, et me sellist asja nagu teha ei saa, et kirjalik pool on üks asi, et inimene on kuskil üles märgitud, aga ristimise armu, mida inimene on saanud, seda ära võtta ei saa. Ta võib ise sellest lahti ütelda, nagu kadunud poja loos minna ja joosta minema, aga uks jääb ikka lahti, et kui ta ühel päeval tahab tagasi tulla, siis saab tagasi tulla.

Aga kas on ka selliseid hirmsaid asju, mille pärast kogudusest lahutatakse?

Ei meie kirikus ei ole seda. EELK-s üldse ma ei tea, kui palju on sellist asja kasutatud. No meil kirikukord on küll, et inimene võidakse armulauaõigusest ära jätta või mingisugustest asjadest. Vaimulike puhul on olnud, et taandatakse ametist mingiks ajaks, aga liikmelisusest välja viskamist ma ei ole küll kuulnud. Inimesed kas astuvad ise, vahetavad konfessiooni, et aga et kirik ise oleks kedagi välja visanud oma liikmete hulgast, viimase paarikümne aasta jooksul mulle küll ei tule ette.

Kuidas Te kirjeldaksite erinevust aktiivse ja eemalejäänud koguduseliikme vahel?

Ma ei oskagi kirjeldada. Mulle ei meeldi need terminid. Mis "aktiivne" on, kas "aktiivne" on see, kes käib igal pühapäeval kirikus? Või mis see "aktiivne" siis on? Maksab liikmeannetuse, käib armulaua? EELK põhikirjas on sätestatud, et on täieõiguslik kirikuliige ja kirikuliige. Täieõiguslik kirikuliige on see, kes on käinud armulaua eelmisel kalendriaastal ja teinud oma annetuse. See on täieõiguslik liige. Kas ta on aktiivne liige? Ei pruugi. Üks käib igal pühapäeval kirikus, teine jälle osaleb iga nädalal laulukooris, aga kohal käib ainult siis, kui lauldakse. Minu jaoks on see hästi keeruline mõde, mida ma ei oskagi kommenteerida. Ma tean, et seda on püütud, et see on nagu mingi mõdik, mida on kirikus hakatud mõtma. Tahetakse kogu aeg mõtta seda, et palju teil on aktiivseid liikmeid ja palju passiivseid. Ma millegipärast arvan, et võibolla kuskil väikeses koguduses on seda võibolla lihtsam teha. Tuntakse inimesi nägupidi ja sa võid ütelda, et see inimene on meil aktiivne ja see ei ole aktiivne. Suures koguduses noh... Kui ta käib kord kuus kirikus, kas ta on viletsam või vähem aktiivne kui see, kes käib iga pühapäev. Ma ei tea. Ma nagu ei oska selle kohta midagi öelda.

Kas teil on mingi ideaal, mille poole te püüdate?

No mis see ideaal on? Ma ei oska seda. Mulle ei meeldi. See on nagu samamoodi. See läheb nagu lõpuks sinna Jumala armastuse teema juurde, et keda Jumal armastab ja keda ta ei armasta. Kui ma ütlen inimesele, et Jumal teda armastab ja teda ei armasta, siis ma olen teinud ebajumala. Ma olen surunud Jumala armastuse mingisse piiri, mingisse mõtkavasse. Et mina tean, kui palju Jumal armastab. Kindlasti on see see Jumal, kes ta tegelikult kindlasti ei ole. Selle kriteeriumiga on samamoodi, et loomulikult, aeg-ajalt mingeid mõdikuid on hea nagu jälgida mingil moel, aga mis see nagu on. On see laste ristimiste hulk? On see leerilaste hulk? On see mingi muu asi? See ei sõltu tegelikult eriti meist siin Tallinna linnas. See sõltub võibolla hoopis kolmandatest asjadest. Tuleb endale küll aeg-ajalt fikseerida olukord, et leeriskäijate arv vähenes, et miks ta võis väheneda. Sellist analüüsi kindlasti nagu võiks teha. Lõpuks, ütleme, luterlikus teoloogias on see väga selge, et Jumal on see, kes kutsus. Ma lähen Jumalale

ütlemas, et miks sa ei kutsu või? Et ma ei tea, ma olen nagu sihuke, et mulle nagu ei meeldi sellised asjad. No lihtsalt vaatame, kui palju meil on liikmeannetajaid olnud, kui palju on ristimisi olnud, kui palju on matuseid olnud, kui palju on leerilapsi, aga see ei tähenda nüüd seda, et kui meil ühel aastal olukord väheneb, siis me hakkaksime inimesi koondama või palka vähendama või midagi veel tegema, et meie elu näitab seda, et üks aasta on ta tõusus, teine aasta natuke languses. Aga me vaatame, et teinekord küsida enda käest, miks üks või teine asi on niimoodi läinud.

Jätame selle liikme ideaali, aga mingisugune ideaal teil ikka on, mille poole te püüdate koguduse töös.

Ja muidugi. See on Matteuse evangeeliumis: minge siis ja tehke jüngriteks kõik rahvad, neid ristides Isa, Poja ja Püha Vaimu nimesse ja õpetades neid pidama kõike, mida ma teile olen käskinud. See on see ideaal. See on see, milleks meie kirik on kutsunud ja seatud. Ehk siis Kristuse evangeeliumi kuulutamine ja sakramentide jagamine. Ja seda me teeme nii hästi, kui me oskame nendes tingimustes, nii et ... Sõna "ideaal" on sama subjektiivne kui sõna "õnn". Millal iga inimene on õnnelik? Kui ma panen kaks inimest üksteise kõrvale ja küsin, kas te olete õnnelikud ja mõlemad on õnnelikud, siis ma küsin, mis see tähendab, siis üks ütleb üht ja teine ütleb teist, aga nad on ikkagi õnnelikud. Ja see ideaal on see, mida me enda jaoks sõnastame ja mina olen Kaarli koguduses üks inimene. Ma olen küll selle koguduse õpetaja, aga mu kõrval on siin hulgaliselt kaastöötajaid, kelle jaoks see ideaal võib olla hoopis teistsugune.

Võibolla tahaksite veel lisada midagi selle kohta, kuidas see koguduse elu siin on, ja kuidas te oma ülesannet täidate. Ma olen tutvunud teie kodulehekülje ja Teie magistritööga, aga võibolla tahate veel midagi rõhutada või lisada.

Ma ei oska selles mõttes midagi lisada siin. See ülesande täitmine selles mõttes, eks ta on keeruline. Ega siin midagi lihtsat ei ole. Et pigem on nagu tänasel päeval see, mille poole me püüdleme, mida me mõtiskleme selle kuulutuse

mõttes, et mida nagu teha teistmoodi. Et ma olen jõudnud sellise arusaamani, et ega selles pühapäevases rütmis jumalateenistustlikus korras midagi väga ei ole vaja muuta. Magistritöös jõudsin sellele tulemusele, mulle tundus küll, et inimesed ei taha võibolla laulda ja ei taha ainult koorisid kuulata, aga tahavad küll, hoopis vastupidi, see on neile väga positiivne, aga see, mis on kindlasti väljakutse, on see inimesteni jõudmise küsimus. Kuidas sa selle inimeseni jõuad, et mis siis see sinu sõnum on. Mida sa inimestele räägid või mida sa inimestele kirikus räägid, et kuidas nad sellest aru saavad. See on minu arvates... See meetod, kuidas ... See kuulutuse meetod kui selline on millega tuleb jätkuvalt ja jätkuvalt tegeleda. Õnneks on sellega nii, et selle tulemust ei saagi kohe mõõta. Minu jaoks üks väga hea õppetund on aastaid-aastaid tagasi me vaidlesime, et mis on nagu leeris mõõdik. Et kui ma leerikooli mõõdan, et kas leerikool on korda läinud või mitte. Meil siin kiputakse väga sageli hindama selle järgi, et kui palju leerilapsi hakkab nagu kirikumaku maksma eks ole. Et kui palju sealt liikmeannetajaid tuleb. Et see on nagu üks selge mõõdik. Aga mul Soomes oli aastaid tagasi üks juhtum, kus me samamoodi rääkisime nendest mõõdikutest. Mingi koosolek oli, ja siis ma sain ühe noortejuhiga kokku, kes noortetööd selleks hetkeks oli teinud üba üle kolmekümne aasta. Ja siis tuli muuseas jutuks, et ta oli kohtunud hiljuti ühe noormehega, kes oli tal leeris käinud mingi kakskümmend aastat tagasi. Ja siis see noormees, - või mis noor ta enam, aga siiski, - oli võtnud tal käest kinni ja öelnud, et kuule Hanno, ma ei tea, kas sina mind mäletad, aga mina mäletad sind küll, sa olid meil leeris noorteuht. Hanno ütles, et talle tuli see poiss meelde küll. Oli selline krants seal leeris olnud, parajat peavalu valmistanud. Ja siis poiss ütleb, et ma tahaksin sulle öelda suur aitäh, et leerilaagris seal meieisa palvet sundisid õppima. Mul on nii hea meel, et ma selle pähe õppisin. Mul sai mõni nädal tagasi sõber autoõnnetuses surma ja kui ta selle sõnumi sai, siis ta ütleb, et ma ei osanud mitte midagi muud teha kui meieisa palve sõnad tulid meelde ja ma lugesin meieisa palve ja ma sain meeletu rahu. Suur aitäh, et sa mulle seda õpetasid. No kas on see leer korda läinud või ei ole? See on jällegi nii subjektiivne, et mina olen ka seda meelt, et kuidas see sõna nagu kasvama hakkab või idanema, see ei ole mitte meie kätes, vaid selleks on see Suur Aednik, kes seda seemet külvab - ja

meie küll saame natuke vahendajad olla - , ja kes siis sed kasvada laseb ja inimest juhib ja juhatab.

Minu küsimused on otsa saanud.

Nii ruttu? Mis see teema on, mida Te uurite?

Minu teema on kogudusest eemalejäämise põhjused kogemusjutustuste põhjal.

No eemalejäämise põhjused, ega seda ei oskagi. James Fowler on see, kes on usulist arengut uurinud. Temal on minumeelest hea töö. Kui mina seda omal ajal lugesin, sain endale ka pildi selgemaks. See on ikka ealiste iseärasustega tugevalt seotud. See, et meile neid 35-40-aastaseid satub, siis väga hea, kui satub, aga tegelikult ikka me peame olema ausad, et sellel inimesel, kes rajab oma tööelu ja kellel on perekonna loomine ja kellel on väga palju muid asju, et ta lihtsalt ei mõtle nendele religioossetele küsimustele. See ei ole tema jaoks tähtis. Inimesed tulevadki tagasi, kui ta saab seal 50 või 50 alla tegelikult, ja minu kogemus ütleb, et päris palju käib leeris selliseid üle neljakümneseid. Lapsed kuskil 8-aastased ja sageli mõned ütlevad, et tulevad nagu laste ristimise pärast, aga mis seal vahet on, kui nad ristida tahavad. See elu on meie ümber, nagu ta on. Et siis on aega mõelda suuremate asjade peale kui lihtsalt karjääritegemine.

Lisa 2. INTERVJU TOIVO KAASIKUGA 25.01.2013

Kuidas Tallinna I Adventkogudus tegutseb?

Mul on keskel läbi kaks korda kuus jutlus hingamispäeva hommikul. Kord kuus teeb hingamispäevahommikuse teenistuse üks mingi koguduse osakond ja umbes kord kuus teenib emeriitpastor Aarne Kriisk. Reede õhtuti on palveteenistus ja laupäeva õhtuti on umbes sama formaadiga vestlusetund, ainult läbiviijad on erinevad. Nädala sees käib koos meeste palvegrupp, mida ma juhin. Seal on kolm kuni viis meest stabiilselt. Peale selle tegutsevad iganädalaselt kaks kodugruppi. Kolmapäeva õhtuti on kiriku juures noorte piibliuurimisgrupp. Loomisel on varateismeliste ring. Rajaleidjad käivad ka koos, aga seda mitte iganädalaselt, vaid nii, kuidas neile parasjagu sobib. Talvel käiakse ka koos laupäeva õhtuti võrkpalli mängimas. Ristitavate kool on laupäeva õhtupoolikul – see algab sügisel ja kevadel lõpeb, aga poole hooaja pealt võib ka liituda.

Missuguseid nendest jumalateenistustest/ringidest/ettevõtmistest Sina juhid?

Nagu ma ütlesin, umbes kaks korda kuus või natuke rohkem on mul hingamispäevahommikused jutlused pidada, siis juhin ma laupäevaõhtust vestlusringi igal kolmandal nädalal ja meeste palvegruppi iga nädal. Ristitavaid ma ise välja ei õpeta.

Missugune peaks olema kogudusega liituja? Kas see võib olla igaüks, kes selleks soovi avaldab või peab ta vastama koguduse poolt seatud tingimustele?

On selge, et tuleb läbida piibliõpe, et ristitav teaks, mida ta selle toiminguga väljendab. Aga kui inimene tahab kogudusega liituda, siis seda ta ka

peab saama. Samas, talle peab selgitama koguduse põhimõtteid ja siis saab ta otsustada, kas ta seda ikka tegelikult tahab. Tuleb individuaalselt läheneda. Muidugi, kui inimene tahab kogudusse tulla koos viinapudeliga, siis seda ei saa aktsepteerida.

Missugune on piir, mis jookseb aktiivse ja eemalejäänud liikme vahel? Ma saan aru, et see ei saa olla midagi väga selgepiirilist, aga äkki Sa püüaksid seda siiski kirjeldada, mis see vahe võiks olla?

Minu põhimõtte kogudusest lahutamise suhtes on, et selleks võib olla ainult kaks põhjust: surm või isiklik avaldus. Aga kõrvalejäämise põhjuseid on jämedalt kolm: esiteks, isikliku elu probleemid, reeglina abielulahutuse puhul jääb vähemalt üks abielupooltest kogudusest kiiresti kõrvale; teiseks, kasvatakse kogudusest lahku – see on aeglane tee, inimene ei ole aktiivne ja tasapisi kaob kontakt ära; kolmas eemalejäämise viis on jälle kiire – see on siis, kui koguduseliikmete vahel tekib konflikt.

Milline on ideaalne aktiivne koguduse liige?

See, kes on tahtlik tegema misjonitööd ja ilmutab ise selles vallas aktiivsust. See võimaldaks pastoril tegeleda oma põhitegevusega – juhtimisega. Narr olukord on see, kui pastor toob inimesi koguduse ja siis tutvustab koguduseliikmetele. Tegelikult peaksid liikmed tooma inimesi kogudusse ja neid pastorile tutvustama. Muidugi, eks pastor ole ka üks liikmetest.

Tähtis asi on oma vaimuannete ärakasutamine. Kui kõik seda teeksid, siis poleks mõned koguduse tööga liiga ülekoormatud. Altpoolt tulev aktiivsus on tähtis, kuigi see vorm vahel, mida nad teevad, on vahel nii, et karju appi, aga tähtis on see, et ta teeb. See inimene, kes palvust täna juhtis, on koguduses olnud kuus või seitse aastat. Alguses ta kartis hirmsasti. Nüüd on esinemishirm võidetud, nüüd saab hakata tema esinemisoskusega tegelema. Kui kõigil pastoritel oleks nii tugev hääل nagu temal, siis poleks üldse võimendust vaja.

Mida tehakse selleks, et koguduse liikmeskond oleks aktiivne?

Ma juba rääkisin altpoolt tulevast aktiivsusest. See on oluline.

Kas see, et lihtkoguduseliikmed ise, mitte pastor, viivad läbi nii paljusid teenistusi, ringe ja üritusi, hoiab inimesi aktiivsetena?

Seda kindlasti. Kodulehekülg on meil uuenemisel, viimane lihv on veel anda. Seetõttu pole seal olev info päris täpne. Me pole uusi asju sinna üles pannud, ainult vana vale informatsiooni oleme ära võtnud. Nii et praegu on see küllaltki kõhnas seisus.

Lisa 3. REEDEÕHTUNE PALVETEENISTUS (VÄE TUND)
SEITSMENDA PÄEVA ADVENTISTIDE TALLINNA I KOGUDUSES
25.01.2013

Ruumi kirjeldus:

Esik puhas, korralik, maitsekate värvidega. Teadete tahvlil suur silt, mis teatab, et külastaja on sisenemas Jumala kotta. Teadete tahvli all laual on mõned vaimulikud raamatud.

Saal mahutab umbes 300 inimest. Tagaistmel asub kohver lauluraamatutega, kust sisenejad võtavad igaüks endale ühe. Ruum on kaunis jahe, kuid puhas, pühalik ja vaikne. Kirikusse koguneb erinevas eas ja erinevast soost inimesi, umbes paarikümne ringis. Kaks vanemat daami jutlevad omavahel pisut, tundub, et nädala möödudes on sõpradel tore kokku saada. Esimene pink on pööratud rahva poole, sellel on mikrofon.

Teenistuse kirjeldus:

Alustamine

Ette läheb noorepoolne mees, teenistuse läbiviija (edaspidi TLV) lausub kiiresti ühe sõna: "Alustame!" Kõik tõusevad püsti, on vaikselt. (Ilmselt on vaikne palve.) Vaikuse katkestab TLV sõna: "Nii!" Mõned osalejatest istuvad, mõned jäävad püsti. TLV ütleb alguslaulu numbri, misjärel üheskoos see laul klaveri saatel lauldakse. Pärast laulu istutakse.

Kogemuste jagamine

TLV küsib: "Kas on kogemusi?", mispeale kohe väga mitmed inimesed jagavad seda, mis neil on rääkida, enamasti möödunud nädalast. Ollakse üllatavalt avameelsed.

Alustamine ja kogemuste jagamine kokku kestab 10 minutit.

Piibliuurimine

TLV istub ees pingil, osalejate vastas. 15 minuti jooksul loeb ta Piibli kirjatekste ühe teema, milleks on *Surnute seisukord*, kohta, öeldes vahele lühikesi selgitavaid lauseid. Edasi, umbes poole tunni jooksul, toimub arutelu miks-küsimustega ja näidetega elust, kaasa räägivad peaaegu kõik osalejad. Lõpetamiseks ütleb TLV: "Punkt." (Mitte kirikupäraselt "aamen" ega muidu tavapäraselt "tänan".)

Palvetamine

Umbes viie minuti jooksul ütlevad osalejad, mille pärast nad soovivad, et palvetataks. Eespool istunud tüdruk (või tüdrukud) kirjutavad kõik need palvesoovid eraldi lehekestele üles. Tüdrukud jagavad need lehekesed spontaanselt moodustunud 2-4-liikmeliste vahel. Iga grupp palvetab nende soovide pärast, mis neile anti. Tundub, et kõik osalejad saavad häälega palvetada. Oodatakse, kuni kõik grupid on lõpetanud. See võtab umbes kümme minutit. Kokku kestab palveaeg umbes veerand tundi.

Lõpetamine

TLV ütleb lõpulaulu nimbri ja jälle lauldakse ühiselt püsti seistes klaveri saatel.

Sellega on *Väe tund* lõppenud. Kes kiirustab bussile, kellel on aega peatuda, et teistele kättpidi tere öelda. Reede õhtul on kiriku juures probleeme parkimisega. Kiriku hoovi mahub üksteise järele maksimaalselt viis autot, kiriku ette kõnniteele teist samapalju. Nii tuleb autojuhtidel olla tähelepanelik ning kiirustada välja, et kinni pargitud kaaslasi minema lasta. Probleemi võimendab see, et samal ajal toimub keldrisaalis venekeelse adventkoguduse (Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna III Koguduse) üritus. Palveteenistuse lõpuks on ruum ka soojaks saanud.

Lisa 4. INTERVJUUDE ÜLEVAADE

Intervjuu toimumise aeg	Intervjuu toimumise koht	Informandi varjunimi	Informandi sugu	Informandi vanus	Informandi kogudus
26.12.2011	Tallinn	Siiri	n	50	advent
28.12.2011	Harjumaa	Anneli	n	43	advent
28.12.2011	Raplamaa	Andri	m	65	advent
28.12.2011	Tallinn	Epp	n	42	advent
28.12.2011	Tallinn	Rita	n	53	advent
22.01.2012	Harjumaa	Peedu	m	51	advent
22.01.2012	Tallinn	Mari	n	65	advent
7.02.2012	Tallinn	Hannes	m	47	Kaarli
10.02.2012	Tallinn	Jüri	m	82	Kaarli
10.02.2012	Tallinn	Ülle	n	33	Kaarli
14.02.2012	Harjumaa	Tiiu	n	59	advent
28.02.2012	Tallinn	Salme	n	74	advent
13.03.2012	Harjumaa	Maili	n	42	advent
13.03.2012	Tallinn	Aavo	m	31	Kaarli
20.03.2012	Tallinn	Kadi	n	39	Kaarli
20.03.2012	Tallinn	Kristiina	n	56	Kaarli
20.03.2012	Tallinn	Sass	m	44	Kaarli
20.03.2012	Tallinn	Sirje	n	54	Kaarli
20.03.2012	Tallinn	Tanel	m	45	Kaarli
21.03.2012	Tallinn	Anni	n	29	Kaarli
21.03.2012	Tallinn	Rando	m	27	Kaarli
21.03.2012	Tallinn	Rein	m	39	Kaarli
22.03.2012	Harjumaa	Age	n	35	advent
22.03.2012	Tallinn	Sander	m	29	Kaarli
9.02.2013	Tallinn	Timo	m	23	advent

Lisa 5. VÕRDLEVAD JOONISED

Joonis 1. Vaimne mõttekaaslus

Kaarli kogudus

11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

adventkogudus

vaimne mõttekaaslus ei ole oluline

vaimne mõttekaaslus on oluline

Joonis 2. Suhtlemine koguduseliikmete vahel

Kaarli kogudus

10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

adventkogudus

suhtlemine koguduseliikmete vahel ei ole oluline

suhtlemine koguduseliikmete vahel on oluline

Joonis 3. Ajapuudus

Kaarli kogudus

11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

adventkogudus

ajapuudus ei ole oluline probleem kirikuga suhtlemisel

ajapuudus on oluline probleem kirikuga suhtlemisel

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hele Kulp, sündinud 4.07.1963,

- annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Kogudusest eemale jäämise põhjused EELK Tallinna Toompea Kaarli Koguduse
ja Seitsmenda Päeva Adventistide Tallinna I Koguduse liikmete

kogemusjutustuste näitel,

mille juhendaja on dr theol Lea Altnurme,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.05.2013